

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'NİN YENİ DÖNEM GÖÇ POLİTİKALARI KAPSAMINDA
SİVİL TOPLUMUN YERİ (SURIYE ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Recep YİĞİT

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Fikret ÇELİK

AĞUSTOS-2017

KIRIKKALE

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'NİN YENİ DÖNEM GÖÇ POLİTİKALARI KAPSAMINDA
SİVİL TOPLUMUN YERİ (SURIYE ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Recep YİĞİT

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Fikret ÇELİK

AĞUSTOS-2017

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Yrd. Doç. Dr. Fikret ÇELİK danışmanlığında Recep YİĞİT tarafından hazırlanan “Türkiye’nin Yeni Dönem Göç Politikaları Kapsamında Sivil Toplumun Yeri (Suriye Örneği)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2017

(Tez Savunma Sınav Tarihi)

Başkan

Yrd Doç.Dr. Vasfiye ÇELİK

Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr Fikret ÇELİK

Jüri Üyesi

Yrd.Doç. Dr. Sefa USTA

Yukarıdaki imzaların adı geçen Öğretim Üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2017

(Unvan Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye’nin Yeni Dönem Göç Politikaları Kapsamında Sivil Toplumun Yeri (Suriye Örneği)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2017

Recep YİĞİT

İmza

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana güncelliğini yitirmeyen göç olgusu dönemden döneme farklı türlerde gelişmiştir. Eski toplumlarda genellikle; kuraklık, savaş, doğal afetler vb. nedenlerden kaynaklanan göç; zaman içinde nedenleri ve sonuçları bakımından farklılaşmıştır. Değişen dünya ve gelişen teknolojiler ile birlikte bireylerin daha mobilize hale geldiği günümüzde göç konusunda birçok farklı bilim dalı çalışmalar yapmaktadır.

İç karışıklıkların ve isyanların olduğu Ortadoğu ülkeleri ile refah seviyesi yüksek olan batı ülkeleri arasında köprü konumunda olan Türkiye, Nisan 2011' den sonra tarihin hiçbir döneminde karşılaşmadığı derecede yoğun bir kitlesel göç ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye' ye göç eden Suriyeliler kapsamında, Türkiye'nin göç politikaları ve sivil toplumun Sığınmacılar noktasındaki yerini araştıran bu çalışma, göç literatürüne nazik bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada göç kuramları çerçevesinde Türkiye'nin göç politikaları incelenip, Türkiye' de bulunan Suriyeli sığınmacılar ile ilgili sivil toplumun konumu belirlenecektir.

ÖZET

YİĞİT Recep, "Türkiye'nin Yeni Dönem Göç Politikaları Kapsamında Sivil Toplumun Yeri (Suriye Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2017

Göç olgusu; en basit tanımlamayla insanların bir bölgeden başka bir bölgeye yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme hareketidir. Ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel vb nedenlerden kaynaklanan göç olgusu birçok sosyal bilim disiplininin ilgi alanına girmektedir.

Bu çalışmanın genel amacı, Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılar üzerinden göç ve sivil toplum ilişkisini irdelemek ve Türkiye'nin yeni göç politikalarını incelemektir.

Çalışmada geniş bir yelpazeye sahip olan göç ve sivil toplum olgusu literatür taraması yoluyla açıklanmaya çalışılmış, Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren Sivil Toplum kuruluşları özelinde Sivil Toplumun konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda; son zamanların en büyük kitlesel göç akınına maruz kalan Türkiye'nin kendisine sığınan Suriyeli sığınmacılara yönelik yürüttüğü faaliyetlerde eksik kaldığı bilinmektedir. Bu eksikliğin giderilmesinde sivil toplumun yerinin ne olduğu veya olması gerekliliği çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Çalışmada Türkiye'de Suriyelilere yönelik faaliyet gösteren Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini kolaylaştırıcı yasal düzenlemelerin ve devlet-sivil toplum işbirliğinin artırılması gerektiği belirtilmiştir. Dini, etnik, toplumun belirli bir grubunu temsil eden veya sadaka kültürüyle hareket eden sivil toplum kuruluşlarından ziyade süreç odaklı çalışan güçlü bir sivil toplumun oluşması gerektiği belirtilmiştir.

Araştırmada göç ve sivil toplum ile ilgili literatür taraması Suriyeliler özelinde yapılmış olup genelden özele bir yöntem belirlenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde göç olgusu, kuramları ve Türkiye'de göç yönetimi yer almaktadır. İkinci bölümde sivil toplum teorik olarak incelenmekte demokrasi ve göç ilişkileri bağlamında sivil toplumun toplumdaki yerine değinilmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'ye göç eden Suriyeli sığınmacıların istatistikî verileri üzerinde durulmaktadır; ayrıca Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyetleri olan sivil toplum kuruluşlarına yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Göç, Sivil Toplum, Suriye, Göç Yönetimi

ABSTRACT

Yiğit, Recep, “ The Place of Civil Society Within the Scope of Turkey’s New Term Migration Policies (A Case Study for Syria) ”, Master Thesis, Kirikkale, 2017

When simply put migration phenomenon is people’s geographical movement from one location to another. Migration based on economic, politic, social and cultural reasons has been a concern of many social science disciplines.

The over all objective of this study is to examine the relationship between migration and civil society through Syrian’s under the protection regime of Turkey, who have taken refuge in the country and to study Turkey’s emerging migration policies.

Migration and civil society, which have a wide spectrum of work, were tried to be explained by literature review, the position of Civil Society has been tried to be determined in particular for Civil Society Organizations operating in Syrian refugees in Turkey.

Within this scope; It is known that Turkey, which has recently been exposed to the massive migration of immigrants, is lacking in the activities carried out by Syrian refugees who refuge themselves. The elimination of these deficiencies constitutes the problem of studying what the place of civil society is or should be. It has been stated that a strong civil society should be formed, which focuses on process-oriented activities from non-governmental organizations representing religious, ethnic, a certain group of the society or acting as a charity culture.

The search for literature on immigration and civil society has been made specifically for the Syrians and a general method has been identified.

In the study, it was stated that the legal arrangements facilitating the activities of the non-governmental organizations operating in Turkey for the Syrians and the cooperation between the state and civil society should be increased

In the first chapter of the study, the migration phenomena, it’s theories and immigration management in Turkey will be discussed. In the second chapter, the civil society will be theoretically studied, where the role of civil society on migration mediation within the population will be reviewed.

In the final chapter of the study, the statistics of the Syrian migrants to Turkey will be examined and the response of the Non-Governmental Organizations which have been providing services to Syrian refugees will be investigated.

Keywords: Migration, Civil Society, Syria, Migration Management

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASAM	: Avrupa Stratejik Araştırma Merkezi
BM	:Birleşmiş Milletler
BMMYK	:Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	:Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ECHO	:European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (İnsani Yardım ve Sivil Koruma)
ICRC	:International Commitee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)
ILO	:International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMPR	:International Middle East Peace Research Center (Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi)
IOM	: International Office for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İGAM/İGAMDER:	İltica ve Göç Araştırma Merkezi
İHH	:İnsani Yardım Vakfı
İKGV	:İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İYUK	:İdari Yargılama Usulü Kanunu
NGO	:Non–Governmental Organization (Hükümet Dışı Örgüt)
R.G	:Resmi Gazete
SGDD:	Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

SKYGD	:Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği
STL	:Support to Life (Hayata Destek Derneği)
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	:Sosyal Uyum Yardımı
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UNDP	:United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNFPA	:United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNHCR	:United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNICEF	:United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
USAK	:Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu
WFP	:World Food Programme (Dünya Gıda Programı)
YUKK	:Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLolar VE ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması.....	12
Şekil 2: Göçmenler ve Tipolojileri	15
Şekil 3: Yaşanan ve Göç Edilen Yerlerdeki Faktörler ve Engeller	21
Şekil 4: Göç Yönetimi	29
Şekil 5: 2005-2015 Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancı Sayısı	37
Şekil 6: 2005-2015 Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı.....	37
Şekil 7: 1998-2015 Türkiye'ye Yasadışı Yollardan Girmeye Çalışan Yabancı Sayısı	38
Şekil 8: 2005-2015 Türkiye'den Uluslararası Koruma Talep eden Yabancı Sayısı... 39	
Şekil 9: 2011-2016 Türkiye'den Geçici Koruma Talep Eden Suriyeli Sayısı.....	39
Şekil 10: 2000-2012 yılları arası verilmiş İkamet İzinleri	40
Şekil 11 Sivil Toplum Örgütlerinin Dinamikleri	68
Şekil 12: Türkiye'de Yıllara Göre Sivil Toplum Kuruluşu Sayısı	69
Şekil13: Faaliyetlerine Göre Dernekler	70
Şekil 14: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	80
Şekil 15: Biyometrik Verileri Alınarak Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı	81
Şekil 16: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin ilk 10 ile göre Dağılımları	81
Şekil 17: Türkiye'de yaşayan Suriyelilere Yönelik kanaatler	90

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	iv
TABLolar VE ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI	6
1.1. Geçmişten Günümüze Göç’ün Tarihsel Arka Planı	6
1.2. Göç Teorisi	10
1.3. Göç Terminolojisi Sorunu	13
1.3.1. Göçmen.....	14
1.3.2.. Mülteci	16
1.3.3. Sığınmacı	17
1.3.4. Göç Terminolojisi İle İlgili Diğer Önemli Kavramlar	17
1.4. Göç Teorileri	19
1.4.1. Ravenstein Göç Kanunları	19
1.4.2. İtme Çekme Teorisi	20
1.4.3. Petersen’ in Beş Kuramı	22
1.4.4. Merkez-Çevre Teorisi	23
1.4.5. İlişkiler Ağı (Network Kuramı)	23
1.4.6. Modernleşme Okulu ve Denge Kuramı	24
1.4.7. Göç Sistemleri Kuramı	25

1.4.8. Proaktif Göçün Sosyo-Ekonomik Teorileri: Bağımlılık Okulu ve Dünya Sistemi Kuramı	26
1.4.9. Parekh' in Göç Teorisi Sınıflaması.....	27
1.4.10. Marksist Teori.....	27
1.4.11. Küreselleşme Çağının Yeni Tanımı: Transmigrants	28
1.5. Türkiye'de Göç Olgusu ve Türkiye'nin Göç Politikaları.....	28
1.5.1. Geçmişten Günümüze Türkiye'deki Yabancılarla İlgili İstatistikler.....	32
1.5.2. Cumhuriyet Sonrası Türkiye'de Uygulanan Göç Politikaları.....	41
1.5.3. Türkiye'nin Yeni Dönem Göç Alanına İlişkin Düzenlemeleri.....	43
1.5.4. Yabancılar İle İlgili Yeni Düzenlemeler Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	46

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ.....	49
2.1.Sivil Toplum Kavramı.....	49
2.2.Sivil Toplum ve Demokrasi	52
2.3. Sivil Toplum Düşünsel Çerçeve	55
2.4. Modern Sivil Toplum Algılamaları.....	57
2.5.Transandantal ve Instrumental Devlet Anlayışında Kamusal-Özel Alan Ayrırımları	58
2.6.Sivil Toplum Teorisyenleri	59
2.7.Türkiye' de Sivil Toplumun Gelişimi	64
2.7.1. Cumhuriyet Sonrası Türkiye' de Sivil Toplum	64
2.8. Sivil Toplum Kuruluşları.....	67
2.9. Türkiye' de sivil Toplum Kuruluşları	68
2.10. Türkiye' de Sivil Toplumun Gelişiminin Önündeki Engeller.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE GÖÇ –SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ KAPSAMINDA SURİYELİ SİĞİNMACILAR.....	74
3.1. Arap Baharı ve Suriye Krizi.....	74
3.2. Suriye İç Savaşından Sonra Zorunlu Göç	77
3.3. Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Statüsü	77
3.4. Türkiye’de Bulunan Suriyeli Sığınmacılara İlişkin İstatistikler	79
3.5. Harcamalar ve Mali Külfet Paylaşımı	82
3.6. Suriyelilere Hizmet Veren Sivil Toplum Örgütleri.....	83
3.6.1. İnsani Yardım Vakfı (İHH)	85
3.6.2. Hayata Destek Derneği (STL)	86
3.6.3. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD- ASAM)..	86
3.6.4 . Mazlum-Der	88
3.6.5. International Medical Corps (IMC).....	88
3.6.6. Türkiye’de Göç Alanında Çalışan STK’ların Karşılaştığı Zorluklar .	88
3.7. Yükselen Suriye-Fobiya Algısı ve Bunun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü.....	90
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	93
KAYNAKÇA	96

GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile birlikte başlayan göç olgusu; tarih boyunca dünyanın hemen hemen bütün ülkelerini etkilemiş ve son yüzyılda; siyaset, hukuk, sosyoloji, ekonomi, psikoloji, tarih gibi farklı sosyal bilim disiplinlerinin ilgi alanını oluşturan bir fenomen haline gelmiştir. İnter-disipliner bir alan olan göç; her dönemde türleri ve nedenleri değişse de özü itibariyle coğrafi yer değiştirme ve bir nüfus hareketidir. Tarih boyunca insanlar ve toplumlar daha iyi bir yaşam alanı bulabilmek adına sürekli yer değiştirmişlerdir. Bu yer değiştirme hareketleri farklı kitleleri kaynaştırmış ve tarih boyunca farklı toplumların oluşmasını, farklı dinlerin, dillerin oluşması, hastalıkların yayılmasını hızlandırmış ve yeni kültürlerin oluşmasını sağlamıştır.

Tarih boyunca güncelliğini yitirmeyen göç olgusunu kuramsal olarak açıklamak isteyen bilim adamları olmuştur. Her bir bilim adamının yapmış olduğu kuramsal açıklamalar genellikle kendi bölgelerindeki özgün durumları açıklasa da genel bir göç kuramına ulaşamamıştır. Bilimsel manada 1990'lı yıllardan sonra sosyal bilim dallarının ilgi odağını oluşturan göç olgusu üzerinde dikkatle çalışılması gereken bir konu olmayı hak etmektedir.

Birleşmiş Milletler' in 2016 yılında yayınladığı insani gelişme raporuna göre; dünyada her dakikada ortalama 24 kişi yerinden yurdundan edilmektedir. Yine bu rapora göre: “Günümüzde 244 milyon kişiyi bulan kendi ülkelerinin dışında yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu geçim imkânlarını iyileştirmek ve ülkelerine para gönderebilmek umudunu taşıyan ekonomik mültecilerdir; fakat göçmenlerin birçoğu özellikle dünya genelinde zorla yerinden edilmiş 65 milyon insan, aşırı zorlu koşullarla karşı karşıya bulunmaktadır; İş, gelir, acil insani yardım dışında sağlık ve sosyal hizmetlere erişimden yoksun yaşayan bu insanlar sıklıkla da ev sahibi ülkede taciz, düşmanlık ve şiddetle karşılaşmaktadırlar.” (Jahan, 2016: 5).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin 2014 yılında yayınladığı “Dünya Savaşta” adlı raporda da belirttiği üzere Dünyada yerinden edilmiş insan sayısı II. Dünya savaşı sonrası en yüksek boyutlara ulaşmıştır. Hali hazırda dünyada savaşlar, çatışmalar, insan hakları ihlalleri, afetler, iklim değişikliği açlık gibi nedenlerle yerinden edilmiş insanlar bir ülkenin nüfusu olarak gösterildiğinde yerinden edilmiş insanları dünyanın en büyük 24. Ülkesi konumuna getirmektedir (Balta, 2016:3).

Türkiye; bulunduğu coğrafi konumu ve kıtaların stratejik kesişim noktasında olması nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerine maruz kalmıştır. 1990'lı yıllardan sonra Türkiye'nin sınır komşusu olduğu ülkelerdeki karışıklıktan dolayı bu göç hareketleri artarak devam etmiştir. 2011 yılından sonra ise Türkiye; tarihinde görülmedik yoğun bir göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre de dünyada en fazla mülteci nüfusu barındıran ülke olan Türkiye; uyguladığı "Açık Kapı Politikasıyla" kendisine sığınmak isteyen hiç bir yabancıyı dili, dini ve ırkı ne olursa olsun geri çevirmemiştir.

Göç idaresi Genel Müdürlüğü' nün verilerine göre bir yılda Türkiye' ye giriş çıkış yapan toplam yabancı sayısı 35 milyona ulaşmıştır, bu sayıya yasadışı yollardan gelen düzensiz göçmenler ve 3 milyona yakın Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşı dahil değildir. Göç hareketlerine yoğun bir şekilde maruz kalan Türkiye, yabancılar ile ilgili mevzuatını tek çatı altında toplamak ve hukuki düzenlemeleri uluslararası standartlara kavuşturmak adına zaman içinde yeni politikalar geliştirmiştir. AB uyum sürecinin de büyük etkisi olan bu süreçte yeni göç düzenlemelerindeki en büyük yenilik 2013 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunudur. AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin yapılan Adalet Özgürlük ve güvenlik başlıklı 24. Fasil ile Türkiye' de profesyonel anlamda göç alanında uzmanlaşmış bir kurumun kurulması da tavsiye edilmiştir. Bu kanunun 103. Maddesine dayanılarak kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 18 Mayıs 2015 tarihi itibariyle 81 il taşra teşkilatıyla faaliyetlerine başlamış ve yabancılar ile ilgili kanundan doğan tüm işlemleri üstlenmiştir.

Suriye' de yaşanan iç savaş ile birlikte küresel göç olgusu Suriye'nin komşu ülkelerinin özellikle de Türkiye'nin sıcak gündem maddesi haline gelmiştir. Nisan 2011'den bu yana Türkiye' ye sığınan Suriyelilerin sayısı Ocak 2017 tarihi itibariyle 3 milyona yaklaşmıştır. Türkiye'nin tüm illerine dağılmış ve kümülatif olarak da artan Suriyelilere yönelik devletin yüklendiği kamu hizmetleri (eğitim, sağlık, tercümanlık vb.) dışında kalan diğer hizmetler Türkiye'nin tüm fedakârlıklarına rağmen eksik kalmaktadır. Ana eksen olarak güvenlikçi bir perspektifin izlendiği Türkiye'de Suriyeli sığınmacılara yönelik temel insani ihtiyaçları karşılama noktasında boşluklar oluşmaktadır. Bu boşluğu doldurmada önemli bir konumda olan sivil toplum; yabancılar ile ilgili yardıma muhtaç ailelerin tespiti, saha çalışmaları, hassas grupların belirlenmesi, psiko-sosyal yardım ve acil koruma gibi hayati öneme sahip işlemleri üstlenmektedir.

Suriyelilerin geçici koruma dışında henüz bir statüye kavuşturulmaması “Misafir- Ev Sahibi” anlayışının daha da dillendirilmesini sağlamıştır. “zorunlu misafirlik” algısı ve toplumda nefret söylemlerinin artması “Gönüllü misafirliğin” “İstenmeyen misafirliğe” dönüşmesine neden olmuştur. Sivil Toplum geleneğinin modern anlamda pek oluşmadığı Türkiye’de yerel halk nezdinde yükselen “Suriye Fobiya” etkisinin önlenmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesinde sivil toplum öncü rol oynayabilmektedir. Helsinki Yurttaşlar Derneğinin 2016 yılında yapmış olduğu bir saha araştırması raporunda Gaziantep’ te yaşayan bir Suriye vatandaşıyla yapılan mülakatta: Türkiye’ de yaşayan Suriyelilerin Türkiye’ye bir toplum olarak geldiğini Suriyeli diye tek bir tipin olmadığını, İnsanlar sokakta dilenen Suriyeli çocuklara bakıp, Suriye hakkında fikir beyan etme hakkını görmelerinin yanlış olduğunu ve Suriyelilerin tüm sınıfsal farklılıklarını da Türkiye’ye taşıyarak geldiklerini belirtmiştir (Çavdar, 2016: 13).

Bu amaçla bu çalışmada; Göç olgusu farklı tanımlamalar ışığında kuramsal olarak tanımlanmış, iç savaşların şiddet, terör eylemleri ve istikrarsızlıkların yaşandığı Ortadoğu ülkeleri ile gelişmiş Batı ülkeleri arasında kavşak noktasında olan ve son zamanların en büyük kitlesel göç olaylarına maruz kalan Türkiye’nin yeni dönem göç politikaları istatistiki veriler ışığında incelenmiştir. Türkiye’ye sığınan Suriyeli sığınmacılara yönelik Sivil toplumun yerinin incelendiği çalışmada, Türkiye’ye sığınan sığınmacılara yönelik devletin yüklediği hizmetlerin eksikliklerinin giderilmesinde ve yükselen “Suriye-Fobiya” etkisinin kırılmasında gerek sığınmacılar gerekse yerel halk nezdinde sivil toplumun öncü rol alması gerektiği vurgulanmıştır.

Göç olgusu her ne kadar insanlık tarihi ile birlikte başlasa da modern anlamda göç araştırmalarına olan asıl ilgi 1990’lı yıllardan sonra olmuştur. Özellikle küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünyayı etkileyen göç olgusu uluslararası alanda devletlerin politikalarını belirlediği gibi sosyal bilim disiplinlerinin de ilgi alanını oluşturmuştur. Göç alanındaki bilimsel çalışmaların özellikle ülkemizde çok fazla olmayışı aynı zamanda göç olgusunun dinamik bir süreç olması göç alanında yapılan çalışmaları kısıtlamaktadır. Daha çok saha araştırmaları neticesinde ulaşılan bilgilerden derlenen makale ve raporlar güncel göç olgusunun bilimsel tespitlerini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle de çalışmada kuramsal açıklamaların yapıldığı kaynak kitaplar dışında farklı kurumların yayınladığı rapor ve makalelerden sıkça yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde genel olarak Göç olgusunun kuramsal çerçevesi çizilmiş olup farklı göç kuramlarına literatür taraması yoluyla yer verilmiş; ayrıca değişen koşullarla birlikte türleri de değişen göç ile ilgili en fazla kullanılan kavramların tanımı yapılmıştır. Dönemden döneme değişen açıklamalar ve her kuramcının kendi görüşlerinin de yer aldığı birinci bölümde, Kıtaların önemli kesişme noktasında olan ve tarih boyunca gerek hedef ülke gerekse transit ülke olarak göç hareketlerine maruz kalan Türkiye'nin göç politikalarının istatistiki veriler ışığında incelenmesi birinci bölümün önemli konuları arasındadır. Birinci bölümde Türkiye'nin Cumhuriyet öncesi ve sonrası ile ilgili maruz kaldığı göç hareketlerinin istatistikleri verilerek Cumhuriyet sonrası dönemde Türkiye'nin göç ve yabancılarla ilgili yaptığı düzenlemelere de yer verilerek son tahlilde Avrupa birliği müktesebatına uygun olarak çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu' na değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde sivil toplumun tanımı yapılmış, sivil toplum ile ilgili farklı kuramcıların açıklamalarına yer verilmiştir. Bu kuramlar çerçevesinde 1990'lı yıllardan sonra Türkiye' de farklı kesimler tarafından tartışılmaya başlanan sivil toplumun gelişim çizgisine de değinilmiş olup Türkiye' de faal olan sivil toplum kuruluşlarının istatistiki verilerine ve grafiklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde anlatılan Türkiye' de sivil toplumun gelişimi çerçevesinde; sivil toplum faaliyetlerinin ve hareket kabiliyetlerinin ne düzeyde olduğu ve olması gerektiği irdelenmiş olup gerek ulusal gerek uluslararası sivil toplum kuruluşlarının önündeki engeller incelenmiştir. Bu açıdan engellerin belirlenmesi Türkiye' de sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren veya göstermek isteyen sivil toplum kuruluşları için yol gösterici olacaktır.

Üçüncü bölümde göç ve sivil toplum ilişkisi bağlamında Türkiye'ye sığınan Suriye uyruklu sığınmacıların insani ihtiyaçlarının karşılanması noktasında Sivil toplumun yerine ve önemine değinilmiştir. Birinci ve ikinci bölümde anlatılan Göç ve sivil toplum kuramları ışığında, Türkiye'de sığınmacılara yönelik faaliyette bulunan bazı sivil toplum kuruluşlarına da yer verilerek, Türkiye' de uzun süre kalan Suriye uyruklu sığınmacılara yönelik yükselen "Suriye Fobiya" algısına ve bu algının önlenmesinde sivil toplumun önemine değinilmiştir. Yüzyılın en büyük kitlesel göç eylemine maruz kalan Türkiye' de sığınmacıların ihtiyaçlarını belirleme ve karşılama noktasında devlet- sivil toplum işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çalışmada göç konusunda stratejik olarak önemli bir kavşak noktası olan Türkiye'nin maruz kaldığı Suriye menşeli kitlesel göç karşısında sürdürülebilir bir göç sürecinin gerçekleşmesi noktasında sivil toplumun rolü incelenmiş ve devletin ulaşamadığı alanlarda sivil toplumun alması gereken roller belirtilmiştir. Sivil toplum geleneğinin modern anlamda istenilen düzeye ulaşmadığı Türkiye'de, Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini kolaylaştıran düzenlemelerin yapılması gerektiği çalışmada irdelenen önemli konular arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI

Tarih boyunca İnsanlar buldukları yerleri ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı terk etmiş ve başka coğrafyalara göç etmiştir. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişi olan göçün bugün anlaşıldığı şekliyle tanımlanması ancak 19. Yüzyıl sonrasında olmuştur. 21. yüzyılda değişen dünya ile birlikte göç konusu da çeşitlenmiş ve getirdiği sonuçlar bakımından ülkeler de değişen göç koşullarına ayak uydurmak amacıyla yeni düzenlemelere gitmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) 2015 yılında yayımladığı küresel eğilimler raporu; dünyada evlerini bırakıp kaçmak zorunda olan 60 milyon insanın varlığını gösterirken; dünya genelinde yerinden edilmeye yönelik tehlikeli yeni bir çağa girildiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Bu rapora aynı zamanda evlerinden kaçmaya zorlanan kişilerin sayısında ciddi bir artış olduğunu belirtmiş olup; 2013 yılında yerinden edilmiş 51,2 milyon ve on yıl önce yerinden edilen 37,5 milyon kişiye kıyasla, 2014 yılı sonunda 59,5 milyon kişinin zorla yerlerinden edildiğini göstermektedir. 2014 yılında her gün ortalama 42.500 kişi mülteci, sığınmacı olmuş veya ülkesi içinde yerinden edilmiştir; bu sayı, yalnızca dört yıl içinde dört kat artışa karşılık gelmektedir. Dünya genelinde, her 122 kişiden birinin ya mülteci ya ülkesi içinde yerinden edilmiş ya da iltica talebinde bulunduğu göz önüne alınırsa, bu rakam yerinden edilmiş insanları dünyanın nüfus olarak en büyük 24. Ülkesi konumuna ulaştırmaktadır. (<http://www.unhcr.org-10.02.2017>).

Bu bölümde dünya genelinde artan göç olgusu farklı kuramlar açısından incelenecek bu bağlamda göçün tarihsel gelişimi irdelenecektir. I. Bölümün sonunda ise kıtaların geçiş noktasında bulunan ve dünyada önemli göç ülkelerinden biri haline gelen Türkiye’nin göç profili çıkarılacak ve Türkiye’nin zaman içinde değişen koşullara uyum sağlamak için ne tür düzenlemeler yaptığı belirtilecektir.

1.1. Geçmişten Günümüze Göç’ün Tarihsel Arka Planı

İnsanlık tarihiyle birlikte başlayan Göç; geçmişten günümüze çok sık karşılaşılan, güncelliğini ve önemini tarih boyunca kaybetmeyen toplumsal ve

dinamik bir olgudur¹. Evren üzerinde yaşayan Canlılar ile doğup yaşadıkları fiziki çevre arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Canlılar arasında özel bir konumu olan insanın ve insana ait olan değerlerin oluşumunda ve gelişiminde sosyal çevre ile fiziki çevrenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Sosyolojinin kurucularından kabul edilen İbn-i Haldun'un "Asabiyet Teorisini" çevresel koşullar üzerine inşa etmesi de fiziksel çevrenin toplumsal yapı ve ilişkiler üzerindeki etkisini belirtmesi açısından dikkat çekicidir. Coğrafi bir değişikliğe karşılık gelen göç olgusu (Güvenç, 1996: 21), kişilerin psikolojik durumları başta olmak üzere topluma dair hemen her şeyi etkileyen bir olgudur.

Tarihte göç etmeyen insan ve insan topluluğunun olmadığını belirten Ortaylı'ya göre; İnsanlığın başlıca eylemi göçtür, ezelden beridir göç ediliyor ve ebediyen de göç edilecektir, Göç olgusu, durduğunda veya stabil kazandığı zamanlarda toplumlar da aslında ölmeye başlıyorlar (Ortaylı, 2006: 19). Görünüş itibariyle her ne kadar bir nüfus hareketi olarak algılansa da göç eden insanların kendileriyle birlikte gittikleri bölgelere kültürlerini ve aidiyetlerini de taşıdıkları bilinmektedir.

Tarih boyunca insanlar buldukları yerlerden başka bir yere göç ederken yiyeceklerini veya taşınmada kullandıkları hayvanlarını, tohum çeşitlerini vb. beraberlerinde götürmüş ve başka bölgelere yaymışlardır; fakat her şeyden önce göç olgusu farklı fizyolojik yapısı, dili, dini, adetleri olan insanları diğerleriyle kaynaştırmış, değişik toplumların ve örgütlenme şekillerinin oraya çıkmasını sağlamıştır. Göçler; kabileler, aşiretler, kavimler, milletler ve başka insan topluluklarının ortaya çıkmasını değişmesini ve yeni siyasi veya kültürel değişim süreçlerinde, hatta çeşitli kültürlerin karışımından yeni kültürler yaratmıştır (Karpata,2015: xııı). Uygarlığın oluşumunda önemli bir etki bırakan göç, farklı dillerin, farklı dinlerin ve önüne geçilmez hastalıkların yayılmasını, bilgi birikiminin farklı kültürlerle yoğrulup başka yeni kültürlerin oluşmasını hızlandırmıştır.

İlk çağlardan itibaren insanların farklı sebeplerle yer değiştirdikleri bilinen bir gerçektir. İnsanoğlu günümüze kadar üç kültürel evreden geçmiş ve iki önemli devrim gerçekleştirmiştir. Bunlar: (Yalçın,2004: 98)

¹*Toplumsal Olgular*: İnsanların duyuş, düşünüş, davranış ve yaşayış tarzlarında gerçekleşen birlik ve beraberlik toplumsal olguları doğurur. Daha doğrusu toplumsal olgular insan topluluklarının ortaklaşa seziş, duyuş, görüş, düşünüş ve davranışlarında beliren anlaşma, kaynaşma ve uygunlaşmadır. Toplumsal olgu tek bir kişi tarafından yapılsa bile o kimse bunu hazır bulmuş veya başkalarından almıştır. Kişisel bir buluş, kendiliğinden toplumsal değildir; ancak tekrarlanırsa tekrarlanırsa toplumsal bir hal alabilir(Taplamacıoğlu, 1969: 20)

- Paleolitik: Eski, yontma taş veya üretim öncesi evre (2 Milyon yıllık süreç),
- Neolitik: Yeni, cilalı taş veya üretim evresi (10 bin yıllık süreç)
- Endüstri: Makine, enerji ve yoğun üretim evresi (2 asırlık süreç).

Neolitik döneme ulaşmıncaya kadar insanların sadece avcılık e toplayıcılık ile yaşamlarını devam ettirdikleri ve avcılık amacıyla yer değiştirdikleri bilinmektedir. O halde, insanoğlunun ilk iki milyon yıllık serüveninin tamamen yer değiştirmekle iç içe geçtiğini iddia etmek mümkündür. Neolitik dönemle birlikte insanların bazı hayvan ve bitkileri evcilleştirerek tarımsal faaliyetlere başlaması ve yerleşik hayata geçmeleri nedeniyle, bu evrede yapılan yer değiştirmeler modern anlamıyla göç kavramının kapsamına girmektedir. Bu evre içinde yapılan göçler kabaca zorunlu göçler ve serbest göçler olarak iki grupta toplanabilir. Tarihsel süreçte sonraki devirler dikkate alındığında 17.yüzyıldan günümüze kadar olan göçler 5 dalga şeklinde incelenebilir.

Birinci dalga, on yedinci yüzyılda Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından Birinci Dünya savaşı sonuna kadarki dönemi kapsamaktadır. İngiltere, Hollanda, Fransa, Portekiz ve İspanya nüfus fazlalarını kullanarak koloniler oluşturmuşlar ve kendi nüfus fazlalarının kendi toplumlarına olan baskısını azaltmışlardır. İkinci dalga; on yedi ve on sekizinci yüzyılda Avrupa’ daki tüccarların Batı Afrika bölgesinden Amerika’nın güneyine, Karaibik adalarına Brezilya’ya Guana’ ya köle taşımacılığı, köle tüccarlığı yapması ve kölelik sona erdikten sonra da İngilizlerin Güney Asya’dan Doğu Afrika, Fiji, Jamaikaii, Surinam Trinidad’a sözleşmeli uşak ve işçi götürmelerinden oluşmaktadır, Bu göçler sonucunda birçok yerde yerli nüfus azınlık durumuna düşmüş ve Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelenda’ da kurulacak devletlerin temelleri atılmıştır (Yalçın, 2004: 100).Afrika’nın Asya’nın Amerika’nın ve Avustralya’nın Avrupalılar tarafından keşfedilmesi yerli insanların tahakküm altına alınmasına sömürülmesine ve fiziksel ya da kültürel olarak soykırıma tabi tutulmasını da beraberinde getirmiştir.

Avrupalılar, geçici veya kalıcı bir şekilde, denizci, asker, çiftçi, tüccar, rahip ve idareci olarak göç etmişlerdir. Yapılan araştırmalar 17. ve 18.yüzyılda Hollanda’nın Doğu Hindistan Şirketinin denizcilerinin ve askerlerinin yarısının Almanya’nın fakir bölgelerinden gelen Hollandalı olmayan “Muhacirlerden” oluştuğunu göstermiştir. 17.yüzyıldan 19.yüzyılın ortalarına kadar Yeni Dünyadaki

çiftliklerde ve maden ocaklarında meta üretiminin temelini teşkil eden köle taşımacılığı sistemi, modern emek göçünün önemli bir atasıdır. 1850 öncesinde 15 milyon kölenin Kuzey ve Güney Amerika'ya getirildiği bilinmektedir. Köle sistemi kötülüğüyle ün salmış “Üç Köşeli Ticaret” temelinde organize edilmişti, Silah ve ev araç gereçleri gibi mamullerle yüklü gemiler Bordeaux, Liverpool, Bristol, Le Havre gibi liman kentlerinden Batı Afrika kıyılarına doğru hareket etmiş ve oradaki Afrikalılar çeşitli ürünler karşılığında tüccarlardan ve yerel şeflerden satın alınmış veya zorla kaçırılmıştır. Bundan sonra kölelerin nakit para karşılığında satılacağı Karayip adaları, Kuzey Amerika kıyılarına doğru gemiler yol alırken, satılan köleler tütün, pamuk, kahve, altın üretimi için kullanılmıştır. Kadınlar genellikle madenlerde, çiftliklerde ve evlerde zor çalışma koşullarına ek olarak cinsel sömürüye de tabi tutulmuşlardır, bu süreçte kölelerin çocukları, ebeveynlerinin sahiplerinin malı olmaya devam etmiş ve kölelik İngiliz sömürgelerinde 1834'e, Hollanda sömürgelerinde 1863'e, Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerinde 1865 yılına kadar kaldırılmamıştır (Castles, Miller,2008: 72-73). Üçüncü dalga, I. Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların dağılması sonucunda oluşmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşından sonra birden fazla etnik unsuru barındıran İmparatorlukların yıkılmasıyla “Çok uluslu Kuşaklar” ortadan kalkmış böylece “Merkezi Despotik Bürokrasilerle” İmparatorluk çatısı altında bir arada tutulan bazı etnik gruplar arasında nefret körüklenmiş, var olan nefret yaygınlaşarak savaşa birlikte istenmeyen etnik grupların zorunlu ve kitlesel olarak başka alanlara göçünü doğurmuştur (Demirhan ve Aslan,2015: 27). Dördüncü Dalga II. Dünya Savaşından sonra sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlamıştır, bu göç dalgası sömürgeci güçlerin bu ülkelerden çekilmesini kapsayan göçler olarak adlandırılabilir. Beşinci dalga ise II. Dünya savaşından sonra başlayan olumlu ve olumsuz etkilerini günümüze kadar hissettiren uluslararası işçi göçlerini kapsamaktadır. ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve petrol üreten Orta Doğu ülkelerindeki işçi açığının giderilmesi için bu ülkelerce alınan işçilerin yoğunluğu bu dalganın “İşçi Göçleri” olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Castles, Miller,2008: 102).

Küresel bir fenomen haline gelen ve tartışılan Göç olgusu; yirmi birinci yüzyılda konulan tüm engellere rağmen artarak devam etmektedir. 1965 yılında 3,3 milyarlık dünya nüfusunun yaklaşık 75 milyonunu göçmenler oluştururken, 1985 yılında 4,8 milyar nüfusun 105 milyonunu, 2000'de 6,1 milyar olan dünya nüfusunun 168 milyonunu oluşturmuş (Martin- Widgren, 2002: 4).

1.2. Göç Teorisi

Göç olgusu, bireylerin gelecek yaşantılarının bir kısmını ya da tamamını geçirmek için buldukları bölgelerden başka bölgelere yerleşmek amacıyla yapmış oldukları “Coğrafi Nitelikli” yer değiştirme olayıdır. Göç olgusu; İnsanların yaşadıkları sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesi sonucu oluştuğundan göç eden kişiler, kendileri değişmekle birlikte, aynı zamanda içine girdikleri sosyo-ekonomik çevreyi de değişime uğratmaktadırlar. Nedenleri ve sonuçları bakımından toplumları derinden etkileyen ve sosyolojik bir olgu olan göçler, insanların topluluk halinde yaşamaya başlamalarından sonra değişik adlar ve görünümler altında oluşmuştur. Tarihsel süreç içinde göçler genel olarak; açlık, savaş, istikrarsızlık, kıtlık, iklim koşulları, siyasi ve dini sebepler, eğitim, makineleşme, sanayileşme ekonomik gereksinimler vb. nedenlerden kaynaklanmıştır (Akan, Arslan,2008:4-5).

Göç; bireylerin rasyonel olarak üzerinde düşündüğü, avantaj ve dezavantajlarını planladığı “bireysel olarak karar verdiği” bir süreçtir. Her ne kadar göç olgusunu tetikleyen farklı etmenler olsa da; aslolan göçün bir “Neden” olduğudur.

Toplumların tarihsel gelişim çizgisinden çıkartılan en temel bulgulardan birisi de, göç olgusunun sosyo-ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olduğudur, bu bağlamda göç olgusu; bir “Sonuçtur”. Bu çerçevede göç bir neden (İçduygu, Sirkeci, 1999:250) ve “küresel bütünleşme sürecinin bir parçası olarak” görülmektedir (Giddens, Anthony, 2008:569).

Göç olgusu sosyolojik varoluşun tüm boyutlarını etkileyen ve kendi grift dinamiklerini geliştiren bir süreç olduğu için Göç üzerine yapılan araştırmalar genel olarak İnter-disiplinerdir. Siyaset bilimi, Sosyoloji, tarih, ekonomi, coğrafya, demografi, psikoloji ve hukuk ilgili alanlardandır. Bu disiplinler nüfus hareketlerinin farklı yönleriyle ilgilenirler ve konusunun tam olarak anlaşılması bu disiplinlerin hepsinin katkısını gerektirmektedir, Bu nedenle göç ile ilgilenen sosyal bilim dallarının her biri farklı teorik ve pratik açıklamaları kendi yöntemlerince getirmektedirler (Castles, Miller, 2008: 30). Göç teorisine farklı açıklamalar getiren bilim insanları göçün bir nüfus hareketi olduğu ve göçün temel unsurunun “birey” olduğu noktasında hemfikirdirler.

Sosyal bilimlerde birçok farklı disipline konu olan Göç ile ilgili farklı tanımlamalar olmuştur. Bu tanımlamalardan bazılarını belirtmek gerekirse; Britannica, Göç olgusunu; kişilerin yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla veya doğal, ekonomik, siyasi vb. zorunluluklar sonucunda yaşadıkları yerleri değiştirmesi olayına verilen genel ad olarak tanımlamaktadır (Ana Britannica, 1986:571). Bazı başvuru kaynaklarında ise; “(Eski Türkçe: Köç), iktisadi, sosyal veya siyasi sebeplerin etkisiyle, bireylerin yer değiştirmesi “olarak tanımlanan (Meydan Larousse, 1981:251) Göçü, Türk dil kurumu; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret ve muhaceret olarak tanımlamıştır (<http://www.tdk.gov.tr-19.09.2016>).

Göçü geçici veya kalıcı olarak yer değiştirmeler olarak tanımlayan yazarlar olduğu gibi (Lee,1996: 16), sosyolojik açıdan yaklaşanlar da olmuştur. Nitekim Marshall’a göre göç; (az veya çok) bireylerin veya toplumların siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı yerleşmesini içermektedir (Marshall,2005:685).

Etimolojik olarak Türkçede “Hicret” kelimesiyle de karşılık bulan Göç kavramı basit bir tanımlamayla: savaş, kıtlık, doğal afetler ya da siyasi nedenlerle kişi ya da kişilerin yaşadıkları ülkeden ayrılmaları anlamına gelmektedir (Dağ,2004:296). Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM)² tanımlamasına göre Göç (Migration): “Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.” (Çiçekli,2009: 22).

Göç; ekonomik, toplumsal ve siyasi nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirme veya yaşadıkları yerin değiştirilmesi eylemidir. Kısa ve uzun vadeli olabilen bu yer değiştirme hareketleri çoğu “iç göç” biçiminde gerçekleşir, bazen de kendine özgü koşullar nedeniyle toplumsal sistemler arasında “dış göç” biçiminde ortaya çıkarlar (Tekeli, Erder,1978: 17).

Yapılan farklı tanımlamalar ışığında kapsayıcı bir tanımlama yapılacak olursa Göç; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere

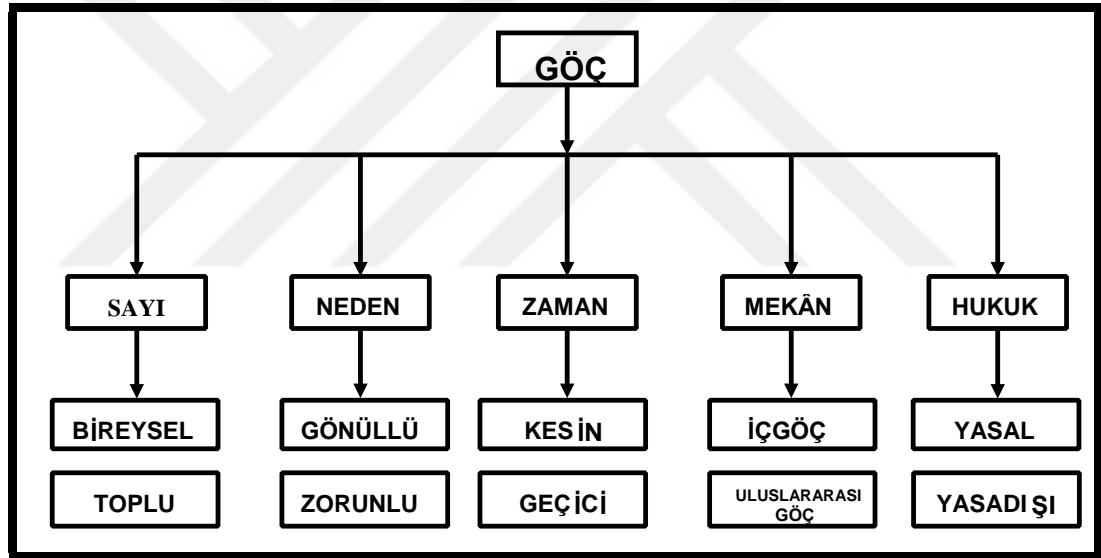
²*Uluslararası Göç Örgütü*; (IOM) II. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerinden sonra 1951’de kurulmuştur. IOM, devletlere tavsiye ve yardımda bulunan bir birimdir. Türkiye, 8 Ocak 2005 tarihine kadar gözlemci statüsünde iken bu tarihten sonra Örgütün asil üyesi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.countertrafficking.org/tr/iom_tr.html-19.03.2016).

yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın,2004:13).

Birleşmiş Milletlere göre Uluslararası alanda uzun süreli göçün gerçekleşebilmiş olabilmesi için kendi yerlerinden ayrılmayı düşünen bireylerin bu işlemi, bir yıldan fazla sürede gerçekleştirmiş olması aranmaktadır (de Tapia, 2004: 16).

İnsanların verdiği göç kararlarının belirgin özelliği; bireysel bir karar olmasıdır. Bireyler verdikleri göç etme kararlarını varacakları yerlerdeki çevre şartlarına ekonomik duruma ve kazanç beklentilerine göre vermektedirler. Göç analizinde bireylerin “akılcı” veya Simon tipi “razı olucu” karar modeline göre davrandıkları varsayılmaktadır (Tekeli, 2015: 28).

Şekil 1:Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması

Kaynak: (Eker, 2008: 21)

Göç hareketlerinin beş farklı bölümde gösterildiği Şekil 1’de yer alan tabloda; göç olgusunun zaman içinde değişen koşullardaki türlerine değinilmiştir. Göç olgusunun oluş şekli bireysel olabileceği gibi kitlesel olarak da gerçekleşebilmektedir. Toplu göçler genel olarak, doğal afetler, kıtlık, savaş, istikrarsızlıklar, baskı ve zulüm sonucunda gerçekleşirken bireysel göçler daha çok ekonomik amaçlı olmaktadır. Göç olgusu ulusal sınırlar içinde gerçekleşmesi durumunda iç göç, ulusal bir sınırı geçerek başka bir devletin egemenlik alanına yapılması durumunda da uluslar arası göç söz konusu olabilmektedir. Yapılan yer

değiştirme hareketleri hukuki açıdan bir devletin belirlediği yasal mevzuatına uygun yapıldığında yasal (Legal), yasal olmayan yollardan uluslar arası sınırlar geçilerek yapılırsa yasadışı (İllegal) göç söz konusudur. İllegal olarak bir devletin sınırlarını geçen kişiler girdikleri ülkenin mevzuatı çerçevesinde sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler.

1.3. Göç Terminolojisi Sorunu³

Nüfus hareketliliği birçok sosyal bilim disiplininin ilgi alanını oluşturmaktadır. Son 20 yıl öncesine kadar legal kabul edilen düzenli göçlere yoğunlaşan araştırmacılar son dönemlerde kaçak sınır geçişlerine, İnsan ticaretine, göç ile ilgili Uluslararası organize suçlara, sosyal ağlara ve kimlik sorunlarına yoğunlaşmaktadırlar. Son dönem dünyanın geri kalmış, iç savaşların, istikrarsızlıklarının yaşandığı, terör eylemlerinin, ekonomik krizlerinin yaşandığı bölgelerden zorunlu olarak göç eden insanların nüfus hareketliliğinin varlığı ve göçün boyutlarının değişmesi son dönem araştırmacılarının da göçün nedenlerinden çok, göçün “Nasıl” olduğu sorusuna yönelmesini gerekli kılmıştır. IOM’un internet sitesinde yer alan, Güney Darfur’ da Khor Ömer Mülteci kampında yaşanan bir hikâye bu durumu özetlemektedir:

Sudan’daki Khor Ömer kampında İç savaştan kaçıp sığınan 20.000 kişi kalmaktadır. Yerlerinden edilen bu insanlar kendi hükümetlerinin koruması altında göründüklerinden Uluslar arası Korumadan yararlanamamaktadırlar ve Sudan’ın sert çöl şartlarında onlara yardım eden sadece birkaç STK (Dünya Gıda Programı WEB, ve Uluslar arası Göç Örgütü IOM) bulunmaktadır. Bu kampa sadece helikopterlerle ulaşılmakla birlikte barınılan yerlerin yüksekliği bir metreden fazla değildir. Kampa sığınan Rachel adındaki kadın, burada üç çocuğuyla birlikte kalmaktadır ve Khor Ömer kampına 18 km uzaklıktaki başka bir kamptan gelmiştir. İçinde yaşadıkları barınak aileyi güneşten korusa da Mayıs ve Ekim aylarında sert yağmurlardan korunmak için yakacak toplamak için kamptan ayrılan Rachel, 3 askeri üniformalı adamın saldırısına uğrar, ikisi Rachele tecavüz ettikten sonra üçüncü kişi de silahı ile tacizde bulunur. Ağır kanamalı bir halde kampa zar zor ulaşan Rachel tıbbi yardım için başvurmaya çekinir, korkar ve utanır. Rachel bu olaydan sonra ufak da olsa gelir elde edebildiği odun toplama işini bırakır. Kadınların göç sürecinde yaşadıkları ve

³ Göç Terminolojisi ile ilgili kavramlar sosyal bilim disiplinlerinde farklı tanımlamaları olduğundan bu kavramlarla ilgili en açıklayıcı düzenlemeyi, Uluslararası Göç Örgütü’nün yapmış olduğu “Göç Terimleri Sözlüğü” çalışmasında bulunmakta ve evrensel düzeyde de kabul görmektedir. Yapılan tanımlamalarda “Göç Terimleri Sözlüğü” esas olarak kullanılacaktır.(Y.N)

karşılaştığı zorlukları anlatan bu öykü yaşanan yüzlerce durumdan sadece biridir. Göç araştırmalarında nasıl sorusunun önemi bu ve buna benzer olaylar göz önüne alındığında açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır (<https://www.iom.int-21.11.2016>).

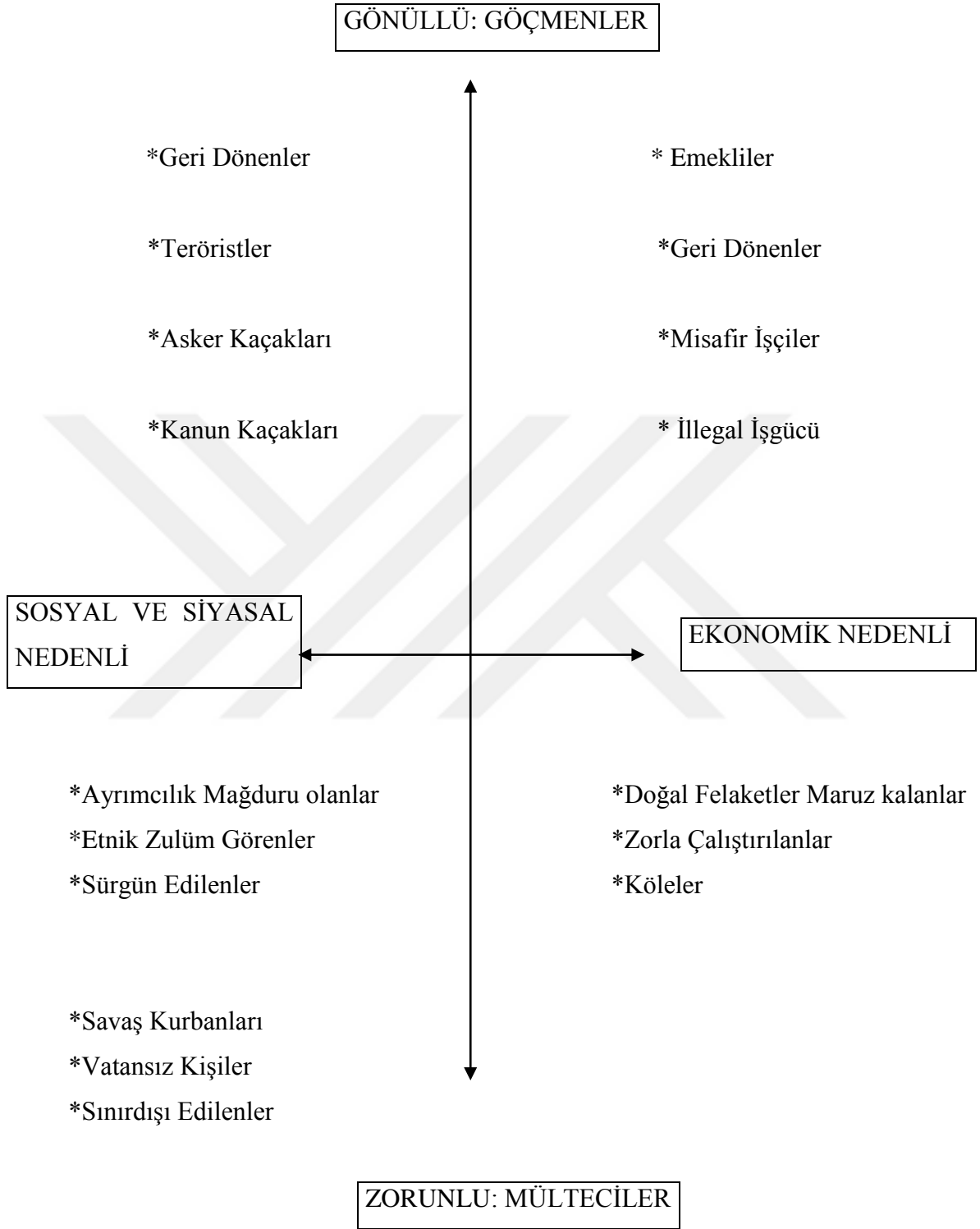
İnsanların toplu olarak yaşamaya başlamalarından ardından farklı adlar ve görünümler altında oluşan göç, tarihsel süreç içinde genel itibariyle; iklim koşulları, savaş, şiddet, kıtlık, siyasi ve dini sebepler, eğitim, sanayileşme, ekonomik gereksinim vb. kaynaklanmıştır. 21. yüzyılda meydana bilgi ve teknolojilerin gelişmesi göç türlerini de değişime uğratmıştır (Akan, Arslan, 2008:6). Zamanla değişen koşullar ve göçün nedenlerinin de değişmesi birçok göç kavramını grift hale getirerek bunların tasvirini gerçek anlamından koparmıştır. Göç terminolojisinde kullanılan önemli kavramlar:

1.3.1 Göçmen

Uluslararası alanda genel olarak kabul edilen bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Kişisel rahatlık ve dışarıdan herhangi bir baskı olmadan ilgili kişinin özgür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilen göçmen kavramı; sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek, kendileri ve ailelerinin beklentilerini artırmak amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır (Çiçekli, 2009: 22).

Türk hukukunda ise; ülkeye gelen yabancıların hepsini kapsayan bir göçmen tanımından ziyade, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlar (5543 Sayılı İskân Kanunu), göçmen olarak kabul edilmektedir. Göçmen Tipolojileri ile ilgili Richmond'un yapmış olduğu çalışma genel kabul görmektedir.

Şekil 2: Göçmenler ve Tipolojileri

Kaynak: Özgen,2010: 13

Göç eden kişileri amaçlarına ve nedenlerine göre farklı kategorilere ayıran Richmond'un Şekil 2'de gösterilen göçmen tipolojisi genel kabul görmektedir. Göç

olgusunun nedenlerini dört ana faktöre bağlayan Richmond'a göre bireyler zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki şekilde göç etmektedirler. Zorunlu veya gönüllü yer değiştirmeler ise ekonomik olabileceği gibi siyasal veya sosyal nedenlerle de olabilmektedir.

1.3.2. Mülteci

Yabancı topraklardan zulüm sebebiyle kaçan mültecilerin korunması, insanlık tarihine ait en eski özelliklerden birisidir. Bu kaynaklar; Ortadoğu'daki Hititler, Antik Yunanlılar, Babiller ve Asurlular gibi en büyük imparatorlukların geliştiği dönemlerde, 3,500 yıl önce yazılmış metinlerde dahi bulunabilir (<http://www.unhcr.org/tr-10.02.2017>). Mülteci; “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişidir” (Perruchoud and Redpath: 65). Cenevre Sözleşmesine göre ise Mülteci: 1 Ocak 1951' den önce meydana gelen olaylar sonucunda⁴ ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan kişiler mülteci olarak kabul edilmektedir. (Cenevre Sözleşmesi,1951:180).

Hukuksal bir kavram ve koruma sağlayan mültecilik, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)⁵ tarafından da ev sahibi ülke tarafından

⁴Cenevre Sözleşmesinin 1. Maddesinin 1/B .maddesine göre; Sözleşmenin amacı açısından coğrafi kısıtlamayı esnek bırakmış ve taraf devletlerin Birleşmiş Milletlere gönderecekleri bir notla Avrupa dışından gelenlere de Mültecilik statüsünün tanınabileceğinin yolunu açmıştır. 2 Ekim 1967 tarihinde BM tarafından kabul edilen “Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokol” “1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler” ifadesi kaldırılarak, zaman ve coğrafi kısıtlamaya son verilmiştir. Türkiye; 1951 Cenevre Sözleşmesini, 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla, 1951 Sözleşmesine Ek 1967 Protokolü'nü ise 5 Ağustos 1968 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylayarak kabul etmiş ve 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne, 1967 tarihli EK Protokol'e “coğrafi çekince” ile taraf olmuştur. Türkiye'nin bu tercihi bizzat sözleşmeden kaynaklanan bir haktır (<https://www.egm.gov.tr-22.02.2017>)

⁵*Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK/UNHCR)*: 14 Aralık 1950 tarihinde kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), BM Genel Kurulu tarafından kurulmuştur. UNHCR' a dünya genelindeki mültecilerin sorunlarını belirlemek ve mültecileri korumak amacıyla uluslararası faaliyetleri koordine etme ve yürütme görevi verilmiştir. Asıl amacı mültecilerin haklarını ve refahını savunmak olan UNHCR, her bireyin sığınma talebinde bulunabilmesini ve başka bir ülkede mülteci olarak güvenli bir şekilde barınabilmesini sağlamak için mücadele vermektedir. Aynı zamanda, eve gönüllü dönüş, yerel entegrasyon ve üçüncü bir ülkeye yerleştirme seçeneklerini de mümkün kılmaktadır. UNHCR, altmış yılı aşkın bir süredir, milyonlarca insanın hayatına yeniden başlamasına yardım etmektedir. Bugün ise 7.190 çalışanıyla, 120 ülkede, yaklaşık 36,4 milyon insana el uzatmaya devam etmektedir (<http://www.unhcr.org-26.12.2016>).

tanınıp tanınmamasına bakılmaksızın komiserlik tarafından sağlanan “Birleşmiş Milletler korumasından faydalanan kişi” olarak tanımlamıştır. Türkiye ise 11.04.2013 tarihinde çıkardığı 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 61. Maddesi ile 1951 Cenevre sözleşmesinin ilk halinde geçen Avrupa’ da gelişen olaylar” şeklinde coğrafi kısıtlamayı kabul ederek mülteci tanımlamasını yapmış; fakat aynı kanunun 62. Maddesi ile “Avrupa dışında” olanlara da “Şartlı mülteci ” statüsünü tanıyarak üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’ de şartlı mülteci olarak kalmalarına izin vermiştir. Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen kişilere ise 63. Madde ile İkincil Koruma statüsünün sağlanacağı belirtilmiştir.

1.3.3. Sığınmacı

Ulusal veya uluslararası belgeler ışığında bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen veya mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar (Perruchoud and Redpath, 2009: 74). Sığınmacı terimini oluşturan sebepler mülteci ile aynı olmasına karşın mülteci kimliğinin sağladığı hukuksal korumadan sığınmacı faydalanamamaktadır. Sığınmacı gittiği ülkedeki başvuru soruşturmasını beklemek zorundadır.

Bir Ülkenin korumasından faydalanmak isteyen Sığınmacılar için Uluslararası Hukukta çok geniş bir hukuksal koruma mevcuttur. Sığınmacı “sığınma isteğini” 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 ek protokolü, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi’nin üçüncü maddesi BM İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme’nin 3’üncü maddesi BM Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 7’nci maddesi İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 3’üncü maddesi ve çeşitli ulusal koruma prosedürleri sığınmacılar hakkında uygulanmaktadır. Sığınmacı kavramı bir ülkeye mültecilik başvurusunda bulunan ve başvurusunun olumlu veya olumsuz sonuçlanmasına kadar geçen sürede sağlanan geçici koruma olarak tanımlayabiliriz.

1.3.4 Göç Terminolojisi İle İlgili Diğer Önemli Kavramlar

- *Hedef Ülke:*

Göç akınları (yasal ya da yasadışı) için varılacak hedef konumundaki ülke ((Perruchoud and Redpath, 2009: 41).

- *Geçici Koruma*

Ülkesinden ayrılmaya zorlanan, kendi ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlara gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir (6458 Sayılı Kanun, m:91).

- *Menşe Ülke*

Göç akınlarının (yasal ya da yasadışı) kaynağı durumundaki ülke ((Perruchoud and Redpath, 2009: 63).

- *Transit Ülke*

Göç akınlarının (yasal ya da yasadışı) içinden geçtiği ülke ((Perruchoud and Redpath, 2009: 86).

- *Asimilasyon*

Bir sosyal veya etnik grubun geniş anlamda azınlıkların diğer bir gruplarla uyumlu hale gelmesidir. Asimilasyon; gelenek, dil, değerler ve davranışlarda ya da hatta temel hayati çıkarılarda ve aidiyet duygusunda değişiklik olması anlamına gelmektedir. Asimilasyon kültürel uyumdan daha da ileri giden bir durumdur ((Perruchoud and Redpath, 2009: 10).

- *Kültürel Uyum*

Belirli bir kültürden gelen kişilerin, grupların ya da sınıfların yabancı bir kültürün (fikirleri, söylemleri, değerleri, normları, davranışları, kurumları) unsurlarını aşamalı olarak benimsemesidir. Kısmi ya da tam uyum, göç ve ticari ilişkiler aracılığıyla farklı kültürler arasındaki temas ve etkileşimden kaynaklanır (Perruchoud and Redpath, 2009: 10).

- *İnsan Ticareti*

Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınmasıdır (Perruchoud and Redpath, 2009: 46).

- *Düzenli Göç*

Tanınan, yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göçtür (Perruchoud and Redpath, 2009: 26).

- *Düzensiz Göç*

Menşe transit veya hedef ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketlerdir (Perruchoud and Redpath, 2009: 26). Guild'e göre, ilk akla gelenler; bir ülkenin sınırlarını gizlice geçenler, vize ve ikamet izinlerinin sürelerinin bitişinden sonra da bu ülkelerde kalmaya devam eden, izin verilmediği halde çalışan veya kendisine tanınan göçmen statüsüne uymayan işleri yapan yabancılardır (Çiğdem, 2009: 11). Türkiye' de akademik çevreler tarafından kullanılan Düzensiz Göç kavramıyla sığınmacılar, insan ticareti mağdurları gibi geniş bir kitlenin kastedildiği görülmektedir. Düzensiz göç ile ilgili Nobel Barış Ödülü sahibi Elie Wiesel; insanlardan “yasadışı” olarak bahsedilmesinin onur kırıcı olduğunu “ Bir insan yasa dışı olamaz” sözüyle belirterek insanların uzun, kısa, zengin veya fakir olabileceklerini fakat “yasa dışı” olamayacaklarını vurgulamaktadır. Wiesel “yasa dışı göçmen” kavramının kullanılmasının, insanların bilinçaltındaki “suçluluk” kavramını çağrıştırdığını, bu durumun özellikle yerel halkın göçmenlere kaygıyla yaklaşımlarına sebep olacağını belirtmektedir (Eker, 2008: 25).

1.4.Göç Teorileri

Göç olgusu; göç etmek isteyen kişilerin ailelerinin de kararlarının önem taşıdığı karmaşık bir süreç, çok yönlü ve çok boyutlu bir olgu olduğu için tanımlanması ve ölçülmesi zordur. Bu nedenle de göçü bir bütün olarak açıklayan genel bir teori bulunmamaktadır (Toksöz, 2006:16). Göçle ilgili ilk bilimsel çalışmayı Ravenstein 1885 yılında yayınlanmış olduğu “Göç Kanunları” (The Laws Of Migration) adlı makalesiyle yapmıştır (Yalçın, 2004: 22). Neoklasik ekonomi perspektifinden sistematik bir teori geliştiren 19.yüzyıl coğrafyacısı Ravenstein Göçün istatistiksel kurallarını formüle etmiştir (Castles, Miller, 2008:31).

1.4.1. Ravenstein Göç Kanunları

Ravenstein'in göçle ilgilenmesi Dr. William Farr'ın “göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmadığı” düşüncesini yanlışlamak için 1881 İngiliz nüfus sayımı verilerini kullanarak başladığı çalışmasının sonucunda göç kanunlarını oluşturmuştur (Yalçın, 2004:22) Ravenstein Kraliyet İstatistik Topluluğu'na göç yasaları hakkındaki ünlü çalışmasını sunduğundan beri dünya genişlemekte, derinleşmekte ve hızlanmakta; bir diğer deyişle küreselleşmektedir (Sert,2015: 29). Ravenstein yedi göç kanunu belirlediğini iddia etmiştir bunlar göç kanunları (Ravenstein,1885:198-199).

- Göçmenlerin büyük bir kısmı kısa mesafeli yerlere göçerler. Nüfusun yer değişimi ile sonuçlanan bu durum Göç dalgaları oluşturmaktadır. Oluşan bu göç dalgalarının yönü, göçmenleri içine alacak büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.
- Bir kentin hızlı bir şekilde ekonomik olarak gelişmesi, kenti çevreleyen yakın yerlerden göçmenlerin hızlıca bu kente gelmesine neden olur. Bu şekilde kırsal kesimlerde oluşan nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur.
- Bu yayılma süreci kendisini absorbe eden sürecin tersi olarak düşünülse de onunla benzer özellikleri gösterir. Göç olgusu başlı başına bir amaç olamaz; daha doğrusu bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler.
- Oluşan her göç dalgası karşısında bir “karşı-dalga” oluşur. Bu durum yoğun olarak göç alan bölgelerin aynı zamanda göç de vermesidir.
- Uzak bölgelere göç eden bireyler daha çok büyük endüstri ve ticaret merkezlerini tercih etmektedir.
- Kentte bulunan yerliler, kırsal kesim yerlilerine göre daha az göç etme eğilimindedirler. Kendilerini kentin sahibi olarak gören insanların kentin daha fazla insan gücüne ihtiyacı olduğu bir süreçte, kentten göçme eğilimine girmesi beklenen bir durum değildir.
- Erkekler, kadınlara göre daha az göç eğilimi taşırlar.

Ravenstein’in dikkat çektiği bir başka durum ise, göç olgusunun sürekli artarak devam ettiği yönündedir. Bunda neden olarak gösterilen şey, endüstri bölgelerinin ve ticaret merkezlerinin sürekli olarak artış göstermesidir; çünkü göç hareketi başlayıp belli bir ivme kazandığında artık durdurulması imkânsız bir hal alır. Endüstri ve ticaret merkezlerinin gelişimi dursa bile, ortaya çıkacak bireysel ve psikolojik yeni faktörler göçün devamını sağlayacaktır (Ravenstein,1885:2000).

1.4.2. İtme Çekme Teorisi

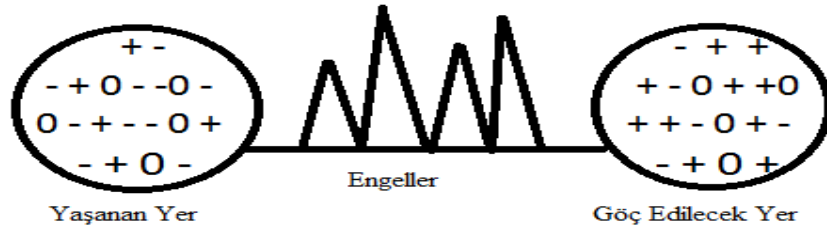
İtme- Çekme teorisini 1966 yılında “Bir Göç Teorisi” (A Theory Of Migration) adlı makale ile Everett Lee yapmıştır. Lee yapmış olduğu çalışmasında Ravenstein’ e atıfta bulunmaktadır. Ravenstein’ den etkilenen Lee’ye göre; her göç eyleminin bir başlama noktası, hedefi ve bir de araya giren engeller dizisi vardır (Kapu,2012: 14). Lee makalesinde göçmenden çok göçe yoğunlaşarak göçlerin karakteristik

özelliklerini ortaya koymuştur. Lee göre göç olayında 4 ana unsur bulunmaktadır Bunlar unsurlar:

- Bireylerin yaşadığı bölgelerdeki faktörler,
- Göç edileceği düşünülen bölgeler ile ilgili faktörler,
- İşe karışan engeller,
- Bireysel faktörler.

Lee'nin yapmış olduğu bu ayrımları aynı zamanda matris ile şekillendirmeye çalışmıştır.

Şekil 3:Yaşanan ve Göç Edilen Yerlerdeki Faktörler ve Engeller

Kaynak: Lee, 1996:51

Şekil 3'te gösterilen grafikte; Lee'nin göçü İtme-Çekme faktörleri olarak sınıflandırması hem göç veren hem de göç alan ülkeler bazında ayrı ayrı düşünülmelidir. Lee şekilde yer alan (-) işaretleri itici etmenler,(+) işaretleri çekici etmenler olarak, (0) ise herkes için eşit değerde olan nötr olarak belirtmektedir (Lee,1966:51).

Lee' ye göre her göç hareketinin nedenleri kendine özgü, göçmene yönelik daha doğrusu bireysel olmaktadır. Siyasi baskı nedeniyle bulunduğu bölgeyi terk etmek isteyen göçmenin daha özgür bir ortama gitme nedeni ile ülkesinde ekonomik olarak sefalet içinde yaşayan ve işsizlik ile karşı karşıya kalmış bir kişinin iş imkânlarının yoğun olduğu bir bölgeye göç etmesinin nedeni birbirlerinden oldukça farklıdır. Göçün temel belirleyicilerinden olan yaş, cinsiyet, eğitim, ırk gibi demografik faktörler bireye göre farklılık arz etmekte ve ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir (Macisco, 1992: 232). Örneğin çocuk sahibi olan bir ailenin göç edeceği bölgelerdeki eğitim fırsatlarını göz önünde bulundurması gereken bir faktör iken, çocuğu olmayan bir aile ya da evli olmayan bireyler için eğitim faktörü göç önüne alınmayabilir. Lee kuramını yapılandırırken itme ve çekme faktörlerinin bu

bireyler için farklı farklı tanımlanıp, değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Çağlayan, 2006: 62).

1.4.3. Petersen' in Beş Kuramı

İtme-Çekme teorisini bir kez daha değerlendiren Petersen daha evvel yapmış olduğu dörtlü sınıflamayı değiştirip daha ayrıntılı hale getirmiştir (Yalçın, 2004: 34). Petersen, kendisinden önce pek çok kişi tarafından savunulan “İnsanlar her yerde yerleşik yaşamayı tercih ederler. Dışarıdan bir güç gelip onları hareket etmeye zorlayana kadar buldukları bölgede sabit kalırlar” psikolojik genellemesinden (Psychological Universal) yola çıkarak, kendi kuramının temelini oluşturan araştırma sorusunu ortaya atmıştır. “Eğer insanlar doğal olarak-doğası gereği yerleşik iseler (ya da göçebe iseler), neden bazıları göç ederken, diğerleri göç etmezler?” (Özgür, 2013: 32). Petersen 5 göç tipi ortaya atmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- *İlkel Göçler: Çevrenin itmesiyle oluşan göçler (Göçebe toplulukların yerlerini değiştirmesi vs.)*
- *Zorlama Göçler: Yönetimdeki iktidar gücüyle bir topluluğun zor kullanılarak göç ettirilmesi, Buna örnek olarak Nazi Almanya'sı verilebilir.*
- *Yöneltmiş Göçler: Göç etmesi istenen topluluğun tercih hakkında sahip olmasıdır. Örneğin, Almanya'da 1933-38 yılları arası çeşitli kanunlarla Yahudilerin göçe zorlanması gibi.*
- *Serbest Göç: Göç kararının tamamen bireylerde olduğu göç türüdür. 19. Yüzyılda Avrupa'dan deniz aşırı ülkelere yapılan göçler buna en güzel örnektir. Bu göçler çoğu kez düşük oranlıdır; ancak eğitimli insanların kendi ülkelerindeki politik ve yönetsel uygulamalardan hoşnutsuzluğu sonucu başa bir ülkeye yerleşmeleri şeklinde kendini göstermiştir.*
- *Kitlesel Göç: Teknolojideki gelişmeler sonucu demiryolu ağları ve taşıyıcı gemilerin ortaya çıkmasıyla değişik durumlarda bir bölgeden başka bir bölgeye çok sayıda kişinin göç etmesi anlamına gelir. Örneğin çeşitli Avrupa ülkelerinden Amerika'ya kitlesel akınlar veya 1951-54 arası İsrail'e 400.000 Yahudi'nin göç etmesi.*

1.4.4. Merkez-Çevre Teorisi

Göç teorilerinden yaygın olarak kullanılan teorilerden birisi de gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin konu edindiği merkez-çevre (center-periphery) teorisidir. Merkez-çevre teorisi, Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilmiştir. Paul Baran, Andre Gunder Frank, Theotoniodos Santos, Giovanni Arrghi, Paul Sweezy, Immanuel Wallerstein, Samir Amin gibi önemli düşünörlere sahip Bağımlılık Okulu'na göre, dünya; merkez ve çevre olarak ikiye ayrılmıştır (Kızılçelik, 2004:74-76). Bu teoriye göre göç faktörü modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan mekanizmadan ziyade, göçmen gönderen ölkelerdeki kaynakların gelişmiş ölkelerin lehinde olması ve gelişmekte olan ölkelerin sosyo-ekonomik olarak zararlı olmasıdır. Bu teoriye göre gelişmişlik ve azgelişmişlik, tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı yapılarını oluşturmaktadır (Kızılçelik, 2004: 76).

Bağımlılık kuramını savunan kuramcılara göre; iş verilen göçmenler çalıştıkları iş ile ilgili eğitim alma veya çalıştıkları ölkenin dilini bilme ihtiyacı duymamaktadırlar. Yerli işçiler genellikle daha iyi ve kazançlı işler seçerken bıraktıkları pis, tehlikeli ve düşük ücretli işleri de göçmen işçiler yerine getirmektedirler. Bağımlılık Okulu kuramcıları; Göçmen işçilerin çoğunlukla yarı-otomatik üretim teknolojisiyle bütünleşmiş yığın üretiminde çalıştırıldıkları ve mesleki bir eğitimden de geçirilmedikleri için “kalifiye işçi” niteliği kazanamadıklarını; ayrıca göçmen işçiler kendi ölkelerine emekleri tükenmiş, sağlıksız ve yaşlı döndükleri için, kendi ölkelerinin ekonomilerine de katkıda bulunmadıkları tezini savunmaktadırlar (Tatlıdil,1984:112-119).

Bağımlılık okulu teorisyenleri genel olarak, sanayileşmiş merkez ile kırsal çevre arasındaki eşitsiz ilişkilere vurgu yapmaktadırlar. Merkezdeki ölkeler çevredeki ölkeleri sömürerek kalkınmakta, çevrenin kalkınması ise asimetrik bağımlılık aracılığıyla engellenmektedir. Bu bakımdan göç, merkezin çevre üzerindeki egemenliğinin bir sonucudur (Toksöz, 2006: 17).

1.4.5. İlişkiler Ağı (Network Kuramı)

İlişkiler ağı kuramına göre; göçmenlerin hem göç ettikleri ölkelerde hem de farklı ölkeler arasında kurdukları sosyal ağların varlığı neticesinde meydana gelen göç hareketlerine dayanmaktadır. Söz konusu ağlar sosyal temellere dayanan zayıf ve güçlü ağlar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal ağları her giden göçmen güçlendirdiği için, göç edilen ölkeye yeni gidenler hali hazırda oturtulmuş düzenden,

ağlardan ve etnik topluluklardan kolaylıkla faydalanabilmektedir. Göç üzerine yapılan araştırmalar sosyal ağların göç planlarında ve göç edilecek yerin seçiminde belirleyici olduğunu ve bu anlamda göç kararları üzerinde önemli ölçüde etki ettiğini ortaya koymaktadır. Sosyal ve kültürel bağlamda ele alınan yaşam döngüsü veya eğitim gibi faktörler, doğrudan veya dolaylı olarak göç kararına etki etmektedir (Özyakışır, 2012: 58).

Sosyo-kültürel faktörler üç şekilde göç kararını etkilemektedir. Bunlardan Birincisi, göçün gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine; ikincisi, ne şekilde gerçekleşeceğine, yani kalıcı mı yoksa dairesel bir biçimde mi olduğuna; üçüncüsü ise, göçmenlerin yeni ortamdaki deneyimlerine göredir (Haug, 2008: 588). Bu kuramına göre sosyal ağlar, arkadaş ve aile benzeri kişisel ilişkiler üzerinden oluşturulduğu gibi işverenler, işçiler, ticari ortaklar, seyahat acenteleri, kaçakçı ve tacirlerle de sosyal ağları oluşturulabilmektedir. Söz konusu ağlarla olan ilişkiler gönüllü veya gönülsüz olabilir; lakin bu ağlar, bir takım bilgileri yaymak dahil, göçü kolaylaştıracak pek çok imkan sağlayabilmektedir. Bu ağlar, göç veren ülke, göç alan ülke, yani hedef ülke ve bu ikisi arasındaki transit ülkeler olarak tanımlanan üçgende çalışmaktadır (Koser and Pinkerton, 2002: 36).

1.4.6. Modernleşme Okulu ve Denge Kuramı

Modernleşme veya gelişmişlik teorisi batı kapitalist değerlerin ve uygulamaların gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerinin gelişmesine katkı sağlayacağını ve onların da kendi kendilerine yetecek düzeye gelmeleri için yardımcı olacağını savunmaktadır. Modernleşme teorisinin bazı temsilcileri: Walter Rostow, W.A. Lewis, Talcott Parsons, ve Daniel Lerner dir. (Sorensen, 2008:588). Denge Kuramına göre; kırsal bölgelerden gelişmiş bölgelere göç eden kişiler, hem yeni talep hem de işgücü transferi yaratacağından, bu durum kırsal bölgelerde üretim artışı ve işgücü talebini doğuracaktır; böylece göç oranı düşerken, aynı zamanda bölgeler arası bir denge de sağlanmış olacaktır (Ersoy, 1985:8). Modernleşme kuramı, göç olgusunun geçici işçi gönderen toplumlardaki sosyal değişmeye katkı sağlayacağını da ileri sürmektedir. Bu kurama göre göçmen işçiler yurt dışındayken, yaşadıkları modern bir toplumun değerlerini, normlarını ve alışkanlıklarını ülkelerine taşıyarak toplumun değişmesinde katalizör görevi yükleneceklerdir (Şahin, 2001: 60).

1.4.7. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, ekonomi-politik temelli geliştirilmiş bir kuramdır. Bu kurama göre iki ve daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimi zincirini oluşturmaktadırlar. Bu ilişki yakın iki ülke arasında olabileceği gibi birbirine uzak olan ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir (Çağlayan, 2006: 82).

Zlotnik' e göre, bir göç sisteminden bahsedebilmek için en az iki ulus-devletin varlığı gereklidir. Zlotnik'e göre; herhangi bir göç sisteminde yer alan ülkelerin coğrafi olarak yakın olmalarına gerek yoktur; çünkü göç hareketlerinin oluşumunda fiziki yakınlıktan çok siyasi-ekonomik ilişkiler söz konusudur. Daha doğrusu yakınlık göç hareketlerini arttırmadığı gibi, uzaklık da onlara engel olmamaktadır (Zlotnik, 1992: 20-21).

Göç sistemleri kuramına göre göç hareketi, göçü önceleyen bir ilişkiler temeline dayanmaktadır. Genel olarak Göç alan ve veren iki ülke arasında daha evvelinden bir ilişki ağı bulunmaktadır. Bu ilişkinin temelleri kolonyal döneme ve sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi bağlara dayanabilir. Ayrıca bu ilişkinin temeli askeri işgale de dayanabilir (Castles ve Miller, 2008, 23–24).

Göç sistemleri kuramsal yaklaşımına göre; göç alan ve veren ülkeler arasında göçün kontrolü ve göçmenlerin yerleştirilmeleriyle ilgili oluşan ilişki çerçevesindeki makro yapılar, dünya pazarının ekonomik politişini, uluslararası pratik ve hukuksal ilişkileri içermektedir. Göç konu olan menş ve hedef ülkelerde bu tür makro ilişkiler ve bu ilişkiler sonucunda ortaya çıkan yapı göç ile ilgili yeni sosyal organizasyonların yapılmasını kolaylaştırmıştır; ama bu kolaylaştırma zamanında göç almış olan ülkelerin kendi sınırlarını korumasını da gerektirmektedir. Bu durumu Zolberg: “Duvarları yükseltirken, küçük bir kapı bırakmak” sözü ile açıklamaktadır (Zolberg, 1989:408).

Thomas Faist Göç sistemleri kuramını, Dünya sistemleri kuramıyla ağ sistemleri kuramı arasında bir geçiş olarak görmekte ve göç sistemleri kuramını üç ana başlıkta sıralamaktadır. Bu başlıklar:

- *Bireylerden ziyade ülkeler arasındaki ilişkilerin varlığı üzerine, örneğin güvenlik ve ticaret anlaşmaları, mal, hizmet, bilgi ve fikir akışlarına vurguda bulunmaktadır. Bu bağlar genellikle göç oluşmadan önce oluşmuştur.*
- *Göç ile ilgili “süreçler” üzerine yoğunlaşmaktadır. Göç hareketi bir anlık gerçekleşen bir olay değil aksine zamanla olaylar silsilesini barındıran dinamik bir süreçtir. Bu fikir: “uluslararası göçün bir kez başladı mı kendi*

kendini besleyen bir süreç” haline dönüştüğü ve süreklilik arz ettiğini açıklamaktadır.

- *Ülkeler arasındaki ekonomik dengesizlikler ve göç alan ülkelerin göçmen politikaları bağlamında bireyler bunlarla başa çıkmak için çeşitli stratejiler geliştirirler. Sistem kuramcıları toplumsal ağ kuramını iyi bir şekilde uygulamışlardır tabi burada kastedilen ağ; kişiler, aileler, şirketler, bireysel ve kolektif aktörler, ulus devletlerin bütünü şeklinde onları oluşturan ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (Faist, 2003: 82).*

Faist yapmış olduğu çalışmalarla, göçün uluslararası boyutunu ortaya koymaya çalışmıştır. Faist'in üzerinde durduğu temel husus, göç olgusunun uluslararası boyutunun niteliğidir. Bu noktada Faist, uluslararası göçün yarattığı yeni bir alandan bahsetmektedir, bahsettiği bu yeni alan da “Ulus aşırı Toplumsal Alanlar” dır. Bu kuram iki ülke veya iki bölge arasında yaşanan göçün anlamlandırılmasında ve açıklanmasında kullanılabilir. Faist'in öne sürdüğü kuram; iki ülke veya bölge arasında yaşanan göçün anlamlandırılmasında kullanılabilir.

1.4.8. Proaktif göçün sosyo-ekonomik teorileri: Bağımlılık Okulu ve Dünya Sistemi Kuramı

Bağımlılık okulunun en önemli temsilcisi sayılan Immanuel Wallerstein, Kapitalist ekonomilerdeki “Merkez-Çevre” ilişkilerini bir adım daha öteye götürerek “Dünya sistemleri kuramını” geliştirmiştir (Skocpo, 1977:1081). Marksist ekonomiden bu kurama göre, dünya üzerinde siyasi ve ekonomik güç dengesiz bir biçimde dağıldığı için göç; ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Sermayenin olduğu yerde, emeğin arz-talep dengesi arz aleyhine bozulursa ya da mevcut emek potansiyeli yeterince ucuz değilse, gelişmiş ülke ekonomileri dışarıdan göçmen işgücüne başvurabilmektedirler (Savaşan,2007: 13). Kısacası Dünya sistemleri teorisinde, Çevre ve yarı çevre ülkelerin kontrollerinde bulunan hammaddeler ve işgücü, kapitalist yayılmanın sonucunda merkez ülkelerin kontrolüne geçmektedir. Bu ülkelerde işçi açığı bulunması durumunda Çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru işçi göçleri ortaya çıkmaktadır (Yalçın, 2004: 40).

1.4.9. Parekh' in Göç Teorisi Sınıflaması

Parekh üç farklı göç teorisinin varlığından bahsetmektedir. Bunlar kısaca; Liberal, toplumcu ve etnik ya da milliyetçi görüşlerdir (Yalçın,2004: 41-42).

- **Liberal Görüş:** Bireyler başka bir toplumun özellikle ekonomik gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde iseler rahat bir şekilde göç ederek o toplumun birer üyesi konumuna gelebilirler. Din, ırk etnik kimlik ve politik görüşler, kesinlikle bu işlemin dışında tutulmaktadır. Tek bağlayıcı yan bütün bu serbestliğe rağmen her şeyin yine de devletin kontrolüne bırakılmış olmasıdır yani eğer bir devlet ekonomik açıdan kötü bir durumda ise, göçmenleri kabul etmeyebilir veya sadece nitelikli elemanlara ihtiyaç duyuyorsa sadece nitelikli işgücüne sahip göçmenlere izin verebilir.
- **Toplumcu Görüş:** Toplumcu görüşe göre; bir topluma dışarıdan gelen kişiler o toplumda farklı kültürel farklılıkları sergileyeceklerinden göç alan topluma en iyi uyumu sağlayacak olan bireylerin seçilmesi gerektiğini savunur.
- **Etnik ya da Milliyetçi Görüş:** Etnik görüşte savunulan görüşe göre; bir ülke, yüzyıllar boyu birlikte yaşamış ve birbirine kan bağıyla bağlı, ortak bir tarih mirasını devralmış olan insanlardan oluşur. Burada birlikteliği sağlayan temel etkenler; kan bağı, paylaşılan kolektif içgüdüler ve sadakattir. Bu görüşe göre; bir ülkeye göç edecek kişilerin ancak o ülkeye kan bağı varsa kabul edilmesi gerekir. Bunun en iyi uygulayıcı örneği Almanya olmuştur. Almanya; dünyanın neresinde yaşıyorsa yaşasın, ülkeye geldikleri anda Alman kültürüne ne kadar uzakta olsalar kan bağıyla bağlı olanlara vatandaşlık hakkını vermektedir.

1.4.10. Marksist Teori

Başlı başına bir Marksist göç teorisi yoktur; fakat Karl Marks ünlü eseri kapitalin birinci cildinde; kapitalist üretim yöntemlerinin kırsal bölgeleri nasıl işgal ettiğine ve küçük toprak sahiplerinin nasıl zorla mülksüzleştirildiklerine değinir. Marks' bu durumu "Telafi etme" durumu olarak açıklamaktadır. Marks'a göre makinelerin fabrikalarda yerlerini almasıyla çoğalan işçiler doğruca kapitalistlerin emrine amade olarak emek pazarına atılmaktadır, tabi bu ürkünç bir durumdur çünkü bir sanayi kolunda işten atılan işçi başka bir sanayi kolunda iş arayacaktır eğer iş bulur da kendileriyle geçim kaynakları arasındaki bağı yenileyebilirse de bu ancak yatırım alanları arayan yeni ve ek bir sermayenin aracılığıyla olur yoksa bu iş

kendilerini daha önce çalıştırıp da makineye dönüştüren sermaye aracılığıyla gerçekleşme, yeni bir iş bulsalar bile zavallıca bir bekleyiştir (Marks,2003: 380). Marksist söylemin göç olgusuna uygulanan en önemli tezi ise Marks'ın Endüstriyel yedek orduya yönelik açıklamasıdır. Bu yedek işçi ordusu düşüncesi, göç olgusuyla birlikte düşünüldüğünde, hem iç hem de uluslararası göçlerle kendini göstermektedir.

1.4.11. Küreselleşme Çağının Yeni Tanımı: Transmigrants

Küreselleşme sürecinin ürünü olan bu oluşumun alt yapısını küreselleşme araçları oluşturmaktadır. Artan teknolojik alternatifler, tv, sinema, cd, DVD'lere kolaylıkla erişilmesi, internetin yaygınlaşması ve sosyal medyanın aktif olarak kullanılması bu süreci hızlandırmış ve başka ülkelere olan cazibeyi artırmıştır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızlı bir şekilde artması sayesinde göçmenler göç ettikleri ülkenin yerli insanlarıyla daha yakın ilişkiler kurmaktadır (Güllüpnar, 2012: 82).

Transmigrant (Göçmen aşırı) kavramını Nina Glick-Schiller günlük hayatları çok yönlü ve kamusal kimlikleri birden fazla olan fakat kendilerini ulus devlet ile ilişkileri üzerinden tanımlayan göçmen kökenli insanlar olarak tanımlarlar. Ulus aşırılık kavramı göçmenlerin geldikleri toplum ile geride bıraktıkları toplumu ilişkilendiren çok yönlü toplumsal ilişkileri nasıl meydana çıkardıklarını ve geliştirdiklerini anlatan süreci ifade etmektedir.

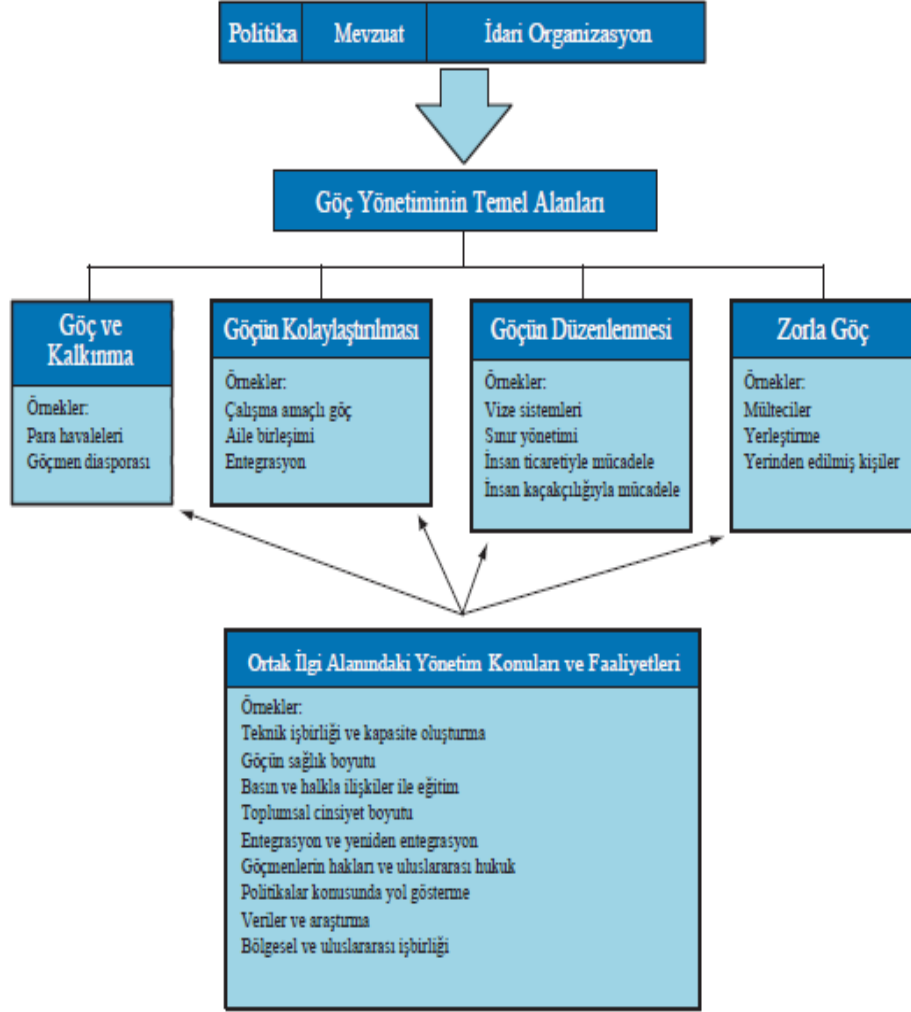
Transmigrant (Göçmen aşırı) kavramı; göç etme eyleminde bir yerden kopup başka bir yere asimile olmak anlamına gelmediğini geride bırakılan anavatanın hasretinin insanları yakıp kavurmadığı geride bırakılan anavatanın düşsel bir cennet olarak tasarlanmadığı, tüm bunların tam aksine göçmen aşırı bireylerin anavatan ile diaspora arasında bir yerde kendilerine iki yerden de beslenmek kaydıyla başka bir alan yarattıklarını ifade eder. Bu kavram aynı zamanda göçmenlerin anavatanlarını sürekli bir şekilde ucuz uçak biletleri vb. yollarla internet twitter, facebook, tv, sinema vb. olarak ziyaret ettiklerini ve anavatanları ile yeni vatanları karşısında değişen aidiyet biçimlerini geliştirdiklerini ifade etmektedir (Kaya, 2014: 24).

1.5.Türkiye'de Göç Olgusu ve Türkiye'nin Göç Politikaları

Aşağıdaki kavramsal model, bir göç yönetimi sistemindeki çeşitli unsurların birbirlerine bağımlılığını göstermektedir. En üst kısım, göçün hükümet düzeyinde yönetimini mümkün kılan politika, mevzuat ve idari organizasyon boyutlarına değinir. Modelin bu bileşenleri göç yönetiminin dört ana alanını tanımlayan ilkeleri,

talimatları ve taahhüdü ortaya koyar. Göç yönetiminde dört kilit alan tanımlanabilir olsa da, bunlar bir veya birden fazla ana yönetim konularını ele alan ortak ilgi alanındaki sayısız konu ve faaliyetle bağlantılıdır (Göç Yönetiminin Esasları, IOM:6-7).

Şekil 4: Göç Yönetimi

Kaynak: Göç Yönetiminin Esasları, IOM, 2004: 6

Bir ülkenin sürdürülebilir göç sistemi; göç politikalarının oluşturulması, oluşturulan göç politikalarına uygun yasal düzenlemelerin yapılması ve bu yasal düzenlemeleri pratik olarak hayata geçiren idari organizasyonların koordinasyonuna bağlıdır. Göç yönetiminin temelini oluşturan yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi oluşan nüfus hareketliliğinin olası zararlarını minimuma indirmektedir.

- *Politika*: en üst kademede Devletin yaklaşımını belirler. Göç politikası ulusal hedeflere dayalıdır ve genellikle kamu politikasının diğer unsurlarından kaynaklanır ve bu unsurlarla ilgilidir, örneğin işgücü piyasası politikası, dış politika ve nüfus politikası.
- *Mevzuat*: göç politikasına somut bir izah getirir ve göçün yönetimi için gerekli tedbirlere ilişkin yetkiyi sağlar. Bu tedbirler arasında işe alım ve personel seçimi, giriş izni, ikamet verilmesi, sınır denetimi, yasadışı giriş ve kalışa verilecek yanıtlar ve kişilerin Devlet topraklarından çıkarılması bulunur. Mevzuatın uygulamaya koyulması için gerekli yönetmelikler ve politikaları destekleyen, mevzuat tarafından yetki verilen yönetmeliklerde yer alan, görevlerin yürütülmesi sırasında görevlilerin davranışlarını düzenleyen prosedürler söz konusu mevzuata eşlik eder.
- *İdari Organizasyon*: göçün yönetimine dâhil olan çeşitli fonksiyonları, uyumlu bir operasyonel sorumluluk ve hesap verebilirlik çerçevesi içerisinde tahsis ve koordine eder.

Asya ve Avrupa kıtaları arasında stratejik bir konumda olan Türkiye, tarih boyunca farklı şekillerde göçlere sahne olmuştur. Türkiye⁶ doğusunda ve güneyinde çatışmaların ve istikrarsızlıkların yaşandığı bazı Orta Doğu ve Asya ülkeleri ile, batısında refah düzeyi ve insan hakları standartları yüksek Avrupa ülkeleri arasında köprü konumunda olması, Orta Doğu’da özellikle sınır komşusu olduğu ülkelerdeki çatışma, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların varlığı, doğu sınırlarının dağlık ve kontrolünün güç olması, Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışı geçişlere uygunluğu gibi nedenler, Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ülkelerine geçmeyi hedefleyen göçmenler için bir geçiş güzergâhı durumuna gelmesine neden olmuştur (<http://www.goc.gov.tr-11.08.2016>).

İçduygu’ya göre genel itibariyle Türkiye’ye 3 farklı göç türü vardır. Bunlar: kuzeyden güneye olan göç, ikincisi: transit göç ve üçüncüsü de sığınma başvurusunda bulunanlardır. Bunların ilki; komünizm bloğunun yıkılmasının akabinde Doğu Almanya’dan Rusya, Ukrayna ve benzeri ülkelere Türkiye’ye legal

⁶ Ülke topraklarının büyük bir bölümü Asya kıtasında, küçük bir bölümü ise Avrupa kıtasında yer alan Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer almaktadır. Başkenti Ankara olan Türkiye Cumhuriyeti’nin yüzölçümü 785.347 km²’ dir. Ülkenin üç tarafı Ege denizi, Akdeniz ve Karadeniz ile çevrilidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin komşu ülkeleri arasında Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye yer alır. En uzun kara sınırı Suriye ile olan Türkiye’nin toplam kara sınırlarının uzunluğu 2.875 km, deniz uzunluğu ise 8.333 km’ dir (İpek Yolu Kalkınma Ajansı, 2011: 57).

olarak giriş yapan, fakat legal kalış sürelerinin dolmasına rağmen Türkiye’ de kalmaya devam eden gruptur. Bu gruptaki insanlar, eğlence ve seks sektörü, hizmet sektörü (Moldovyalı hizmetçi bayanlar gibi), tarım, tekstil ve yiyecek içecek sektöründe illegal olarak çalışmaktadırlar. Ucuz işgücünden dolayı çalıştırılan bu yabancıların sayısı oldukça fazladır. İkinci türde yer alan transit göçmenler ise; kendi ülkelerindeki istikrarsızlık ve kargaşadan dolayı Türkiye'ye gelmeyi tercih edenlerdir. Bu ülkeler arasında İran, Irak, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Asya’nın çeşitli ülkeleri sayılabilir. Bu ülkelerin yanı sıra kuzey Amerika ve Avustralya’dan insanlar da bulunmaktadır. Bu türdeki göçmenlerin ortak özelliği; Türkiye’yi Avrupa’ya geçmek için köprü ülke olarak kullanmalarındır. Üçüncü grup ise; sığınma başvurusunda bulunan insanlardır. Son on yılın rakamlarına bakıldığında, bu kategorideki insanların sayısının yıllık 5.000 civarında olduğu görülmektedir. Emniyet güçlerinin 2000’li yılların başında yakaladığı 100.000 kaçak göçmenin de yarısı kuzey/güney göçmenleri, diğer yarısı da transit göçmenlerden oluşmaktadır (Kartal, 2008: 61).

Türkiye net göçün son dönemlerde artı değer aldığı, sadece başka ülkelere varmak için bir geçiş ülkesi (Transit Ülke) olmanın yanı sıra, aynı zamanda göç alan bir “Hedef Ülke” konumuna gelmiştir. BMMYK ‘ya göre Türkiye Mart 2015 itibariyle dünyada en fazla mülteciyi barındıran ülke konumuna gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923-2010 yılları arasında çok büyük bölümü soydaş nitelenen göçmenleri Ülkeye kabul etme sürecinde bile toplam sayı 4 yılda Suriye’ den gelenlerin sayısından azdır. Özetle belirtmek gerekirse 4 yılda Suriye’den gelenlerin sayısı 88 yıl boyunca gelenlerin sayısını aşmıştır (Erdoğan, Kaya,2015: 12)

Türkiye’ye yönelen göç hareketleri türleri neden ve sonuçları bakımından son yıllarda oldukça çeşitlenmiştir. Profesyonel işgücü göçü, mevsimlik ve dönemlik işgücü göçü, öğrenci göçü, emeklilik göçü, life-stylemigration (alternatif hayat biçimleri), yasadışı göç, mülteci ve sığınmacı göçü temel göç hareketlerini oluşturmaktadır (Kaya,2014: 13).

1.5.1 Geçmişten Günümüze Türkiye'deki Yabancılarla ilgili istatistikler⁷

Osmanlı döneminde ırk, dini dil ayrımı gözetmeksizin gelenlere hoşgörüyü yaklaşmıştır. Büyük kıtaların stratejik kesişim noktasında bulunan Anadolu coğrafyası tarih boyunca birçok göç hareketlerine ve iltica taleplerine maruz kalmıştır. İstatistiki veriler incelendiğinde Anadolu coğrafyasına olan bu göç hareketlerinin büyük bir çoğunluğunun siyasi ve sosyal sebeplerle gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin göç hareketlerinin haritasını çıkarmak için Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası göç hareketlerine bakılacak olursa:

Cumhuriyet Öncesi Dönem

<i>Dönem</i>	<i>Olay</i>	<i>Kişi/Topluluk</i>
1492	İspanya Yahudilerinin gemilerle Osmanlıya İltica etmeleri.	İspanya Yahudileri
1672-1699	Thököly Ayaklanması sonrası	İbrahim Müteferrika, Kont Ödön Seçenyi, Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlıya İltica etmesi.
1709	Osmanlı devletine İltica.	İsveç Kralı Şarl ve beraberindeki 2.000 kişinin Osmanlıya İltica etmesi.
1718	Pasarofça Antlaşması sonrası	Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in Osmanlı İmparatorluğuna sığınması.
1830-1841	Polonya İhtilali Sonrası	Prens Adam Czartorski'nin Osmanlıya İltica etmesi.
1848-1849	Macar Özgürlük Savaşı Sonrası	Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macarın Osmanlıya Sığınması.
1856-1864	Rus Ordusundan kaçan Kafkas Nüfusu	1.500.000
1917	Bolşevik İhtilali Sonrası	Vrangel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi.

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr-20.02.2017>

⁷ İstatistik Verilerinin detaylı Sorgulamaları için: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378 adresinden bakılabilir.

Cumhuriyet Sonrası Dönem

<i>Dönem</i>	<i>Menşe Ülke</i>	<i>Kişi Sayısı/Topluluk</i>
1922-1938	Yunanistan	384.000
1923-1945	Balkanlar	800.000
1933-1945	Almanya	800
1988	Irak	51.542
1989	Bulgaristan	345.000
1991	I.Körfez Savaşından sonra Irak'tan	467.489
1992-1998	Bosna	20.000
1999	Kosova	17.746
2001	Makedonya	10.500

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-20.02.2017

Türkiye, özellikle coğrafi konumu nedeniyle topraklarından ayrılan, oraya gelen veya oradan başka ülkelere göç eden milyonlarca göçmenin akımına sahne olmuştur. Ulus-Devletlerin kurulması, kentleşme ve daha yakın zamanlarda başlayan eğilim, güvenlik sorunu haline getirme (Securitization) dâhil küresel eğilimler, Türkiye’ de son yüzyılda ve günümüzde göç deneyimleri ve örüntüleri ile örtüşmektedir. Dolayısıyla Türkiye’ye yönelik ve Türkiye’den başka ülkelere yönelik göç akışlarını tarihsel olarak incelerken üç ayrı dönemden söz etmek mümkündür:1923-1960, 1960-1980 ve 1980’ler sonrası (İçduygu, Biehl,2012: 10). Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemine denk gelen yıllar “Büyük Mübadele” olarak bilinen büyük göç hareketlerine neden olmuştur. Lozan antlaşması ile birlikte Yunanistan’da yaşayan Müslümanlar ile Yunan kökenli Ortodokslar karşılıklı göç etmiş ve bu göç 1923 sonundan başlayarak 1925 yılına kadar sürmüştür.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla başlayan Lozan sürecinde Türkiye’ den mübadele edilen ve Yunanistan’a gönderilen Rumlar; ticaret, zanaat, kuyumculuk vb. alanlarda birikimli olduklarından göç ettikleri ülkenin ekonomisine olumlu katkılarda bulunmuşlardır. Buna karşın Türkiye’ye yerleştirilen göçmenlerin ise büyük çoğunluğu köylüdür ve bu göçmenler genellikle kendi mesleklerinin mevcut olmadığı şehir ya da köylere yerleştirilmişlerdir (Şahin- Düzgün, 2015: 170).

Yunan kökenliler dışında Ermeniler ve Musevilerin de ülkeden ayrıldıkları bilinmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunun hemen akabinde gerçekleştirilen nüfus sayımı verilerine bakmak bu mübadeleler ile ilgili fikir verecektir. 1927 ‘de yapılan

nüfus sayımında ülkedeki 13,6 milyon kişiden 11,8 milyonu anadillerini Türkçe, 1,2 milyonu Kürtçe, 134 bin kişi Arapça, 120 bin kişi Yunanca, 96 bin kişi Çerkezce, 69 bin kişi İbranice, 65 bin kişi Ermenice, 20 bin kişi Bulgarca ve geri kalan yaklaşık 163 bin kişi de başka diller olarak bildirmişlerdir. 1914'te sadece İstanbul'da yaşayan 75 bin civarında Ermeni ve yaklaşık 55 bin Musevi olduğu düşünüldüğünde, Ermeni ve Musevilerin de bir kısmının Birinci Dünya Savaşı sonrası ile 1923 arası dönemde ayrıldıkları varsayılsa dahi Cumhuriyet'in ilk Yıllarında bir dış göçün yoğun yaşandığı ileri sürülebilir (Sirkeci,1999:254).

1923-1960 dönemi, Türkiye' de ulus-devlet kuruluşunun ilk aşamalarını kapsar. Bu dönem boyunca yeni çizilen sınırların üzerinde göç, önemli bir araç olmuştur. Yeni kurulan devlet, önceki "heterojen Osmanlı nüfusundan" kültürel, dilsel ve dini olarak "homojen bir Türk toplumu" yaratmayı planlamıştır (Sirkeci,1999:255). Bu nedenle bu dönemde devlet çeşitli "Türkleştirme" politikaları yürütmüştür. Bu amaçla 14 Haziran1934' te yürürlüğe giren İskân kanunu, kimin göç edebileceğini, yerleşebileceğini veya mülteci olabileceğini düzenleyen bir kanun olmuştur. Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı olmaya vurgu yapan bu kanunla birlikte zaman zaman düzensiz göçenlerin gayri resmi olarak Türkiye' de kalışlarına izin verildiği veya bu kişilerin bu kanun çerçevesinde Türk soyundan olanların çalışmalarını ve hatta vatandaşlık elde etmelerini sağlayan maddelerden yararlandıkları da görülmektedir (İçduygu, 2004: 75).

Bu politikaların Türkiye topraklarında yaşayan dini ve etnik azınlıklar üzerinde ağır etkisi olmuştur. Ayrıca 1948 ' de İsrail devletinin kurulması ve 1960'lar ve 1970'lerde Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıklar, Türkiye'de yaşayan Gayri Müslim nüfusun ayrılmasına neden olmuştur. Türkiye' deki gayri Müslim azınlıkların nüfus oranının 1914'te yüzde 19'a,1927 yılında yüzde 2,5'e,1965 'te ise yüzde 1'den daha az bir rakama düştüğü tahmin edilmekle birlikte, 2005 yılında Türkiye'deki gayrimüslim azınlıkların oranı, sadece binde iki olarak hesaplanmıştır (İçduygu, 2004: 79).

Türkiye ile Batı Almanya arasında 30 Eylül 1961 tarihinde imzalanan işgücü anlaşması ile 30 Nisan 1964 tarihinde imzalanan sosyal güvenlik anlaşması sonucunda 1960'lı yıllar boyunca Türkiye'den Almanya'ya çalışmak amacıyla büyük çapta göç yaşanmıştır. Bu göçlerin oluşmasında etki edenler, İstanbul'da ticaret yapan ve eşleri Almanya vatandaşı olan bazı işadamları ile o dönemde Almanya'da bulunan bazı Türk vatandaşı serbest meslek mensuplarıdır. Yapacakları yatırımlarda,

gelişmekte olan ülkelere teknik bilgi konusunda kalifiye personel yetiştirmek amacıyla “teknik insan” çağrısını yapan Federal Alman Girişimciliğinin bu çağrısına yanıt ilk olarak Türkiye’deki Sanat Okulları Mezunları Derneği’nden gelmiştir. Bu çağrının akabinde 1957 yılında 12 kişilik Türk stajyer zanaatkâr, Federal Almanya’ya giden ilk konuklar⁸ olmuştur (Abadan Unat, 1964: 34-36). Bu anlaşma geliştirmekte olan Alman ekonomisini ihtiyaç duyulan çok sayıda vasıfsız işçiyle⁹ beslemiş aynı zamanda Türkiye’deki işsiz gücün ihraç edilmesine neden olmuştur. Türkiye daha sonra aralarında, Belçika, Avusturya, Fransa, Hollanda ve İsveç’in de olduğu diğer Avrupa ülkeleri ile de benzer anlaşmalar imzalamıştır. Türk misafir işçilerin Avrupa’ da gerekli eğitimleri aldıktan sonra zaman içinde dönecekleri ve Türkiye’ de endüstriyel ekonominin gelişiminde katkıda bulunacakları umuluyordu; ancak bu misafir işçilerin çoğu ailelerini de yanlarına alarak Avrupa’ya yerleşmeyi tercih etmiştir (Abadan Unat, 1964: 36)

1973 Petrol Krizi ile birlikte oluşan ekonomik bunalım, Avrupa’nın göç politikalarında değişiklik yapmasını hızlandırmış ve yabancı işgücü göçüne karşı önleyici kararlar almasına itmiştir. Alınan kararlar da Türkiye’nin yeni göç güzergâhları belirlemesinin önünü açmıştır. Türkiye’nin Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1973-1977 yılları) 350.000 Türk işçinin “ihraç” edilmesi öngörülmüşse de, 1973-1974’te işçi alımının durdurulmasıyla resmi kanallardan yurtdışına giden işçi sayısı sadece 190.000 kişi olmuştur. Bu dönemde Avrupa’da gerçekleşen kısıtlamalarla Türkiye’nin işçi ihracı beklenenin altında gerçekleşmiştir (İçduygu; Erder, Gençkaya, 2014:195).

1980 Askeri darbesinden sonra özellikle Türkiye’nin doğusunda süregelen Kürtlerle çatışmalar nedeniyle, Türkiye’den kayda değer sığınma arayışında olan göçmenler Avrupa ülkelerinde iltica başvurusunda bulunmuşlardır. İçduygu’ nun Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR)’nin istatistiklerine dayanarak aktardığına göre, 1981 ve 2005 yılları arasında farklı Avrupa ülkelerine 664.000 ‘den fazla Türk vatandaşı sığınma başvurusu yapmıştır, Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının sayısının 3,3 milyon olduğu ve 2,7 milyon Türk vatandaşının ise Avrupa’ da yaşadığı tahmin edilmektedir (İçduygu ve Kirişçi, 2009:5-6).

⁸ İlk kafiylede yer alan kişiler: Galip Çankaya, Hikmet Dağdelen, Mustafa Özbilgiç, Abbas Dorbek, Hadi Ongun, Basri Yalınay, Nihat Cigalli, Metin Büyükçizgin, Şerafettin Demirer, İlmi Akyıl, Rıfat Tuncer’dır (Abadan, Unat, 1964: 35).

⁹ Misafir işçi programlarına ne umulup ne bulunduğu en net özeti İsviçreli yazar Max Frisch’in ünlü sözüdür: “Biz işçi çağırdık, (Yerine) İnsanlar geldi.”(Akalin, Ayşe, 2012: 96).

Ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının getirdiği dengesizlik artarken, göç yollarının zorlaştırılması, göç olgusu üzerinde “tahrik edici etki” yapmıştır (Hahn, 1991: 16). Ülkelerin göçü engellemek adına uyguladıkları kısıtlayıcı politikalar sonucu legal olarak göç etme imkânı olmayan birçok kişinin farklı illegal yolları kullanarak göç ettikleri görülmektedir

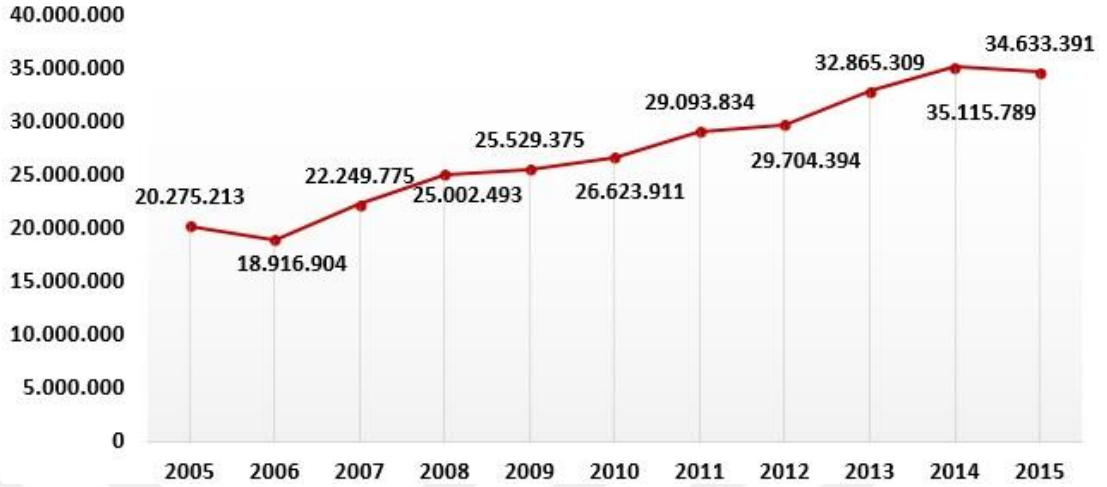
Bu alanda anayasa karşılığı olarak kullanılan Alman temel kanununda (*Grundgesetz*) “herkese iltica hakkının tanınmasını” amir hüküm olarak kabul etmiş olan 26. Madde Almanya’ya birçok iltica başvurusunda bulunulmasına yol açmıştır. Bu durumu eleştirel gözlerle değerlendiren bazı çevreler, temel kanunda değişiklik yoluna gitmişlerdir. Böylece 1990’lı yıllardan itibaren iltica hakkını talep eden ve Avrupa Birliği (AB) üye ülkesine mensup olmayan kimseler istekleri değerlendirilinceye kadar “Sığınmacı kamplarında” yaşamak zorunda bırakılmışlardır (Abadan Unat, 2006: 285).

Yakın tarihe baktığımızda ise, 1988 yılında gerçekleşen Halepçe Katliamı olarak anılan olaylar neticesinde on binlerce, 1990-1991 yıllarında Körfez Krizi’nde ise yüz binlerce Irak vatandaşı, Yugoslavya iç savaşında Bosna Hersek vatandaşları, Kosova Olaylarında Arnavutlar ve 2001 Makedonya Krizinin ardından on bin civarında Makedon, Türkiye’ye kabul edilmiştir (Terzioğlu,2006:169).

1922’den günümüze kadar yaklaşık 2,5 milyondan fazla kişiye ev sahipliği yapan Türkiye zamanla transit ülke olma konumundan “hedef ülke” konumuna gelmiştir. Türkiye’ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılara ilişkin rakamlara bakıldığında son 13 yılda toplam 2.442.159 yabancının ikamet izni aldığı kaydedilmiştir (www.goc.gov.tr-23.02.2017). İstatistiklerden de anlaşılacağı gibi Türkiye’ ye bir yılda giriş- çıkış yapan çoğunluğu düzenli (yasal) yabancı sayısı 35 milyonu bulmuştur, rakamların yüksek olması ve göç konusunda “Hedef Ülke” konumuna gelmesi Türkiye’ nin göç alanında yeni düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmıştır.

Şekil 5: 2005-2015 Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancı Sayısı

YILLARA GÖRE TÜRKİYE'YE GİRİŞ

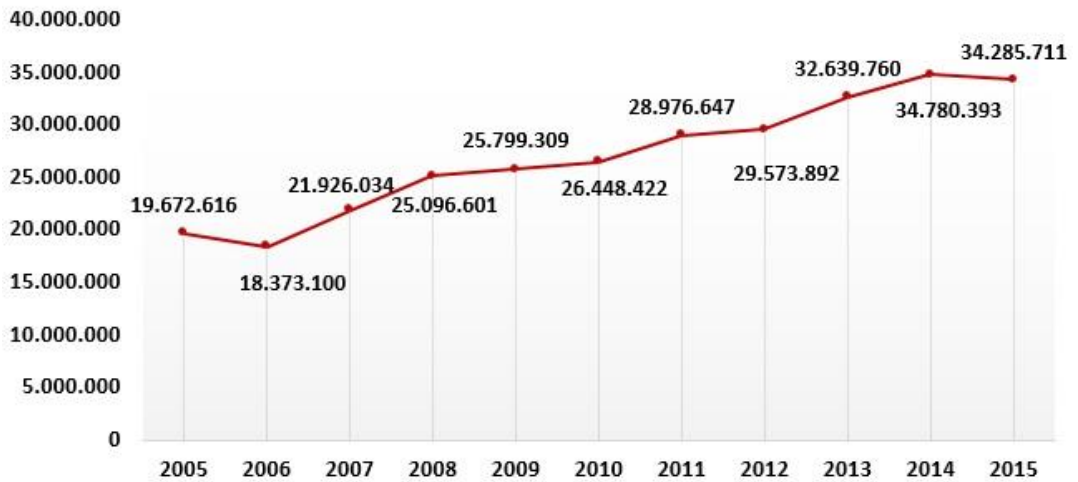

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-22.02.2017

Geçmişten günümüze kadar gerek siyasi ve sosyal nedenlerle gerekse turistik amaçlarla Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısı ciddi oranda artmıştır. Şekil 5'te gösterilen grafikte hudut kapılarından ülkeye giriş yapan yabancı sayısı verilmiştir. Grafik incelendiğinde yıllara göre Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısında yükseliş trendinin olduğu göze çarpmaktadır. 2005 yılında ülkeye giriş yapan yabancı sayısı yirmi milyon civarında iken bu sayı 2015 yılına gelindiğinde hemen hemen ülke nüfusunun yarısını bulmuştur.

Şekil 6: 2005-2015 Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı

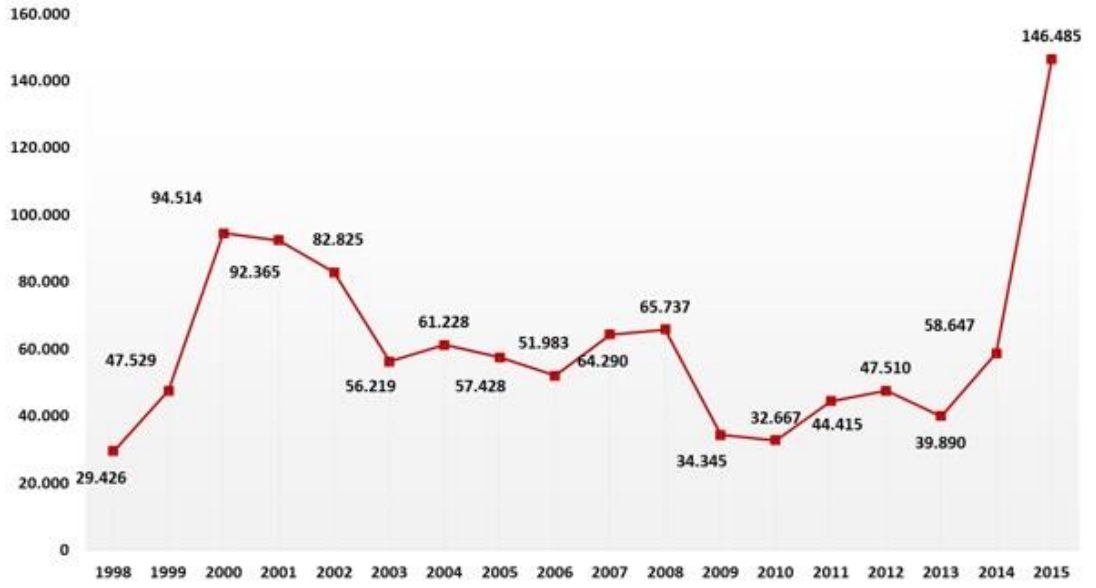
YILLARA GÖRE TÜRKİYE'DEN ÇIKIŞ

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-22.02.2017

Şekil 6’da yer alan grafik Şekil 5 ile birlikte incelendiğinde, Türkiye’ye giriş yapan yabancılar ile çıkış yapan sayıları arasında fark olduğu görülmektedir. Oluşan bu fark Türkiye’ye giriş yapan yabancıların daha sonradan vize süresinden daha fazla kalmak amacıyla aldıkları ikamet izinleri, vatandaşlık kazanmaları, kaçak kalmaları gösterilebilir.

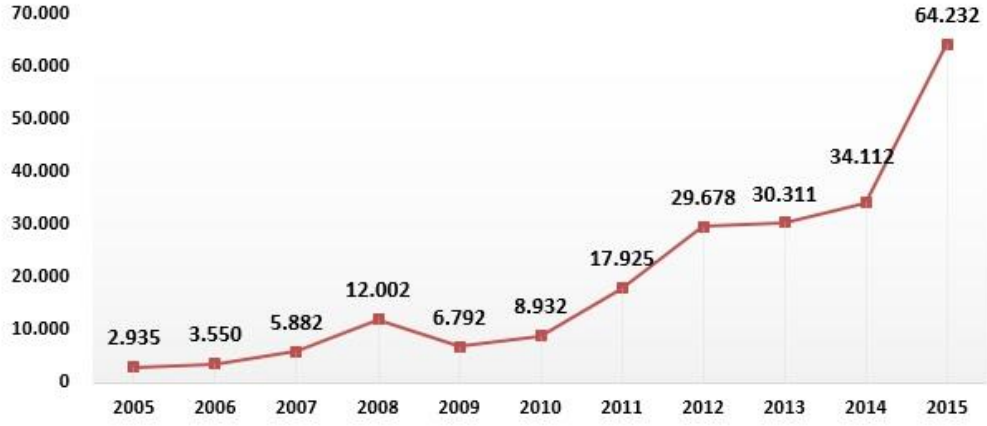
Şekil 7:1998-2015 Türkiye’ye Yasadışı Yollardan Girmeye Çalışan Yabancı Sayısı YILLARA GÖRE DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-22.02.2017

Bir ülkenin yasal mevzuatına aykırı bir şekilde sınırları illegal yollardan geçen kişilere “düzensiz göçmen” denilmektedir. Kara sınırlarının çok uzun olması ile birlikte İstikrarsızlıkların ve savaşların yaşandığı ülkelere komşu olan Türkiye’nin özellikle kara sınırlarından yasadışı geçişler çok sık karşılaşılan bir durumdur. Şekil 7 yıllar bazında incelendiğinde; Türkiye’nin sınır komşusu olduğu ülkelerde yaşanan istikrarsızlıkların Türkiye’ye ye olan düzensiz göç akışkanlığını arttırdığını göstermektedir.

Şekil 8: 2005-2015 Türkiye’den Uluslararası Koruma Talep eden Yabancı Sayısı
YILLARA GÖRE ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURUSU

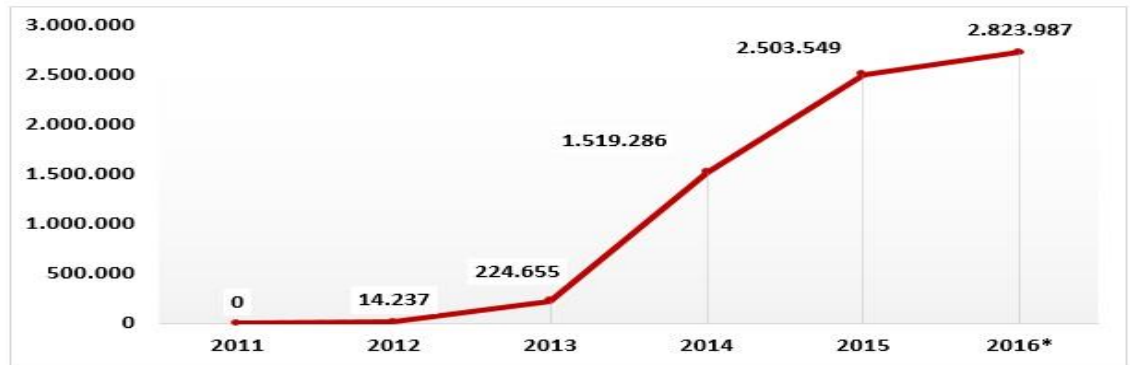

KÜMÜLATİF 2.935 6.485 12.367 24.369 31.161 40.093 58.018 87.696 118.007 152.119 216.351

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-24.02.2017

Türkiye’ye gerek legal gerekse illegal yollarla giriş yaptıktan sonra uluslar arası koruma başvurusunda bulunan kişilerin sayısı dönemden döneme değişkenlik göstermiştir. Uluslararası bir kuruluşa (BMMYK)’ya verilen yetkiyle hukuki koruma sağlanan uluslar arası koruma başvuru sahipleri gittikleri ülkelerde hukuki koruma altına alınmaktadırlar. Türkiye’ye gelip Uluslar arası Koruma başvurusunda bulunan yabancı sayısı özellikle 2010 Arap baharından sonra artış göstermiştir.

Şekil 9: 2011-2016 Türkiye’den Geçici Koruma Talep Eden Suriyeli Sayısı
YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLER

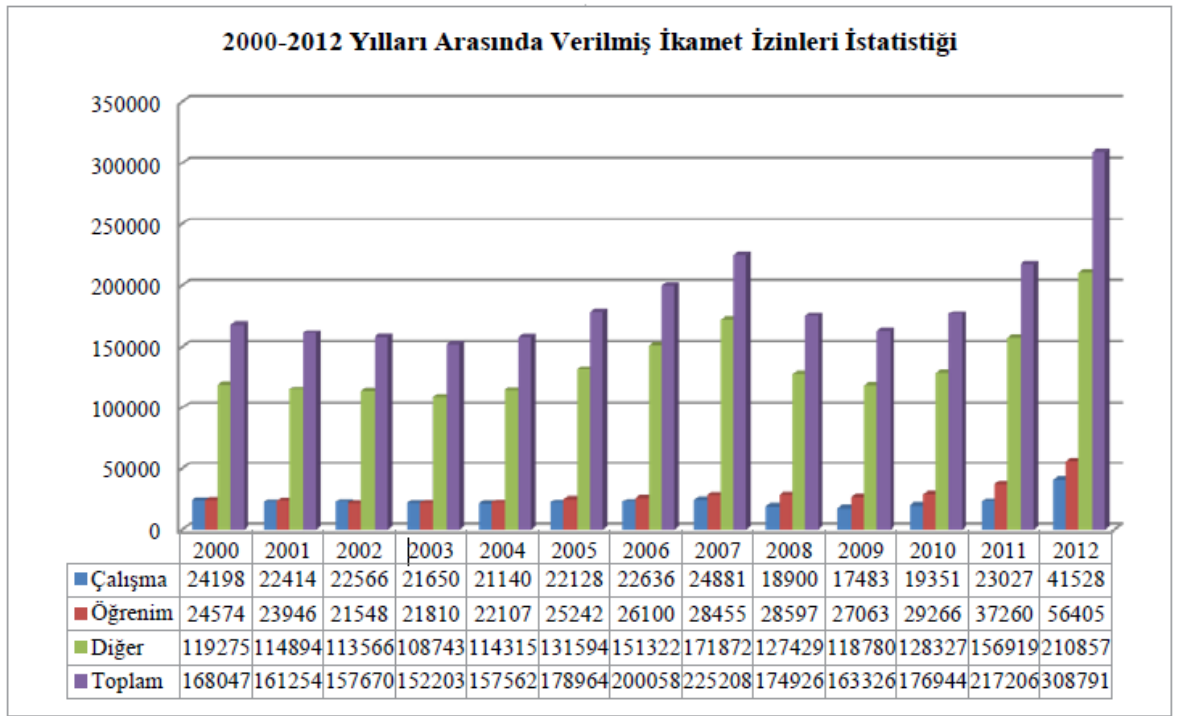

*29.12.2016 tarihi itibarıyla

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-25.02.2017

Suriye’de yaşanan iç savaş sonrası Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye’ye kitlesel olarak sığınan Suriyelilerin sayısı 2014 ve 2015 yıllarında büyük artış göstermiştir. 2011 yılında ilk Suriyeli sığınmacıların gelmesinden 2014 yılına kadarki süreçte ulusal anlamda hukuki bir statü bulunmamaktaydı. 2014 yılında Türkiye’de bulunan Suriyeli sayısı 1,5 milyonu aşınca hukuki bir statüye kavuşturulmaları kaçınılmaz olmuştur. 22 Ekim 2014 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanununun 91. Maddesine dayanılarak çıkarılan 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği düzenlenmiş, geçici 1. Maddesi ile Suriye üzerinden gelenler (Suriye ülkesinde kendilerine vatandaşlık hakkı verilmeyenler de dahil olmak üzere) geçici koruma altına alınmıştır.

Şekil 10: 2000-2012 yılları arası verilmiş İkamet İzinleri

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr-25.02.2017>

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 19. Maddesine göre Türkiye’de vizenin veya vize muafiyeti süresinin tanıdığı süreden ya da doksan günden daha fazla kalacak olan yabancıların ikamet izni almaları zorunludur. Aynı kanunun 30. Maddesinde; kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni türleri sayılmış olup kimlere ne tür ikamet izinlerinin verileceği de tahdidi olarak sıralanmıştır. Şekil 10 incelendiğinde Türkiye’de ikamet izni gerekçesi olarak en

fazla kalan grup çalışma amacıyla ikamet izni alan gruptur. Çalışma amacıyla ikamet alanları, Seyahat ve turistik amaçlarla kalan diğer grup izlemektedir. Türkiye’de öğrenim görmek isteyenler de (genellikle yüksek öğrenim) en fazla ikamet izni alan üçüncü grubu oluşturmaktadır. Türkiye’de yabancılara verilen ikamet izinlerinde yetki Valiliklere aittir.

1.5.2. Cumhuriyet Sonrası Türkiye’de Uygulanan Göç Politikaları

Türkiye’de mülteci ve sığınmacıları ilgilendiren hukuki düzenlemelerin ilki 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunudur¹⁰. Bu kanunun birçok maddesi zamanla değiştirilmiş ve yasadaki en kapsamlı değişiklik 5543 sayılı kanunla 19 Eylül 2006 tarihinde (26 Eylül 2006 tarih ve 26301 Nolu resmi gazete) gerçekleştirilerek mülteciler ve sığınmacıların ülke içerisinde iskânına ilişki konuları düzenlemeye çalışmıştır (Çağlar,2011: 83). 1935 yılında çıkarılan iskân kanunu göçmen tanımını “Soydaşlık” ekseninde değerlendirmiştir. Nitekim kanunun 1. maddesinde Muhacir ve mültecilerle göçebelerin ve gezginci Çingenerin yurt içinde yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturuş ve yayılışının düzeltilmesi maksadıyla Bakanlar Kurulunca yapılacak programa uygun olarak İçişleri ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca tertiplenir hükmü ile 4. maddesinde muhacir veya göçmen olarak kabul edilmeyecekler ile ilgilidir bu maddeye göre; Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe Çingener, memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye’de muhacir olamazlar hükmü yer almaktadır (2510 sayılı İskân Kanunu).

26 Eylül 2006 yılında çıkarılan yeni iskân kanunu 1935 yılındaki iskân kanununa nazaran daha ılımlı maddeleri içermekle birlikte “Soydaşlık” kriterini değiştirmemiştir nitekim 5543 sayılı yeni iskân kanunun göçmen tanımı: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.” şeklinde tanımlamıştır (5543 sayılı iskân kanunu).

¹⁰ Türkiye’nin dış göç politikasında ciddi etkisi olan bu yasa, 1951 tarihli Cenevre sözleşmesinin imzalanması sırasında da dikkate alınmıştır. Türkiye’nin mültecilerin haklarını düzenleyen 1951 sözleşmesini, zaman ve coğrafi sınırlamayla imzalaması uluslararası alanda sürekli eleştirilen bir konu olmuştur. Türkiye zaman kısıtlamasını, 1967 yılında imzalanan “Mültecilerin Statüsünü Belirleyen Protokolle” kaldırmıştır; fakat Türkiye’nin sadece Avrupa’dan gelenleri mülteci olarak kabul etmesini öngören “coğrafi kısıtlama kuralı” halen uygulanmaktadır. Türkiye’nin balkanlardan veya başka bölgelerden gelen mültecileri önleme amacıyla sürdürdüğü bu politika başta BM olmak üzere Uluslar arası çevreler tarafından eleştirilmektedir. Türkiye’nin ise coğrafi kısıtlama’ yı, ulusal güvenliği ilgilendiren çeşitli nedenlerle sürdürme eğiliminde olduğu bilinmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 158).

15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen 24.07.1950 tarihinde yürürlüğe giren (7564 sayılı Resmi Gazete) 5683 sayılı “Yabancıların İkamet Seyahati Hakkında Kanun” mülteci ve sığınmacıları ilgilendiren bir kanun metnidir (Çağlar,2011: 84). Bu kanun metnindeki bazı hükümler mülteci ve sığınmacıların sınır dışı edilmesi ile ilgili muğlâk ifadeler kullanmakla birlikte sınır dışı edilme ile ilgili inisiyatif İçişleri Bakanlığına bırakmaktadır.

15 Temmuz 1950 tarihinde çıkartılan ve 24 Temmuz 1950 tarihinde (2243 Sayılı Resmi Gazete) yürürlüğe giren 5682 sayılı Pasaport Kanunu da aynı şekilde Yabancılar ile ilgili işlemleri yapmak amacıyla düzenlenmiştir.19 Haziran 1984 tarihinde yayınlanan 240 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile geniş ölçüde değiştirilmiş olmasına karşın öz itibariyle önceki kanunlarla aynıdır. 1994 yılında çıkartılan (30.11.1994 Tarih ve 22127 sayılı R.G’ de yayınlanan) “*Türkiye’ye iltica eden veya Başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye den ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile Topluca Sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında yönetmelik*” ile Türkiye, sığınma ve iltica işlemlerinde düzenli ve verimli hukuki zemin oluşturmaya çalışmıştır. Bu yönetmelik; 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince, iltica amacıyla Türkiye’den ikamet izni talep eden yabancılar ve topluca iltica veya sığınmak maksadıyla Türkiye sınırlarına gelen yabancılara ve oluşabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespitinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu yönetmelik de 27 Ocak 2006 tarihinde değiştirilmiştir. 6 Mart 2003 tarihinde çıkartılan 4817 sayılı Yabancıların Çalışma izinleri Hakkında Kanun (25040 Sayılı R.G) ve 29 Ağustos 2003 tarihinde çıkartılan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği (25214 Sayılı R.G) Türkiye’ de bulunan mülteci ve sığınmacıların çalışmalarına ilişkin kuralları düzenlemektedir. Bu düzenlemelerin yanı sıra farklı kanunlarda kısmen ve dağınık olarak düzenlenmiş göç alanına ilişkin hükümlere yer verildiği görülmekte¹¹ise de bu alanda hissedilen kanun düzeyindeki

¹¹Türk iç Hukuk’unda Yabancıları doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgilendiren diğer kanunların ayrıntılı bilgisi için: Köy Kanunu (R.G. 7.3.1340, 68), m.88; 1.4.2004 tarih, 68 sayılı İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Hizmet Genelgesi; Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (R.G. 08.10.1983,18185), m.3, m.10; Dernekler Kanunu (R.G. 23.11.2004, 25649), m.3; Medeni Kanun (R.G.8.12,2001, 24607), m.93; Sendikalar Kanunu (R.G. 7.5.1983, 18040), m.20; İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK: R.G. 20.1.1982, 17580); Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (R.G. 20.4.1994, 21911), m.29; Kabotaj Kanunu (R.G. 28.4.1926, 358), m.2; Turizmi Teşvik Kanunu (R.G. 16.3.1982, 17635), m.27; Doğalgaz Piyasası Kanunu (R.G. 2.5.2001, 24390), m. 4; Tababet ve Şua batı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun (R.G. 14.4.1928,

mevzuat eksikliği çoğunlukla idari düzenlemelerle giderilmeye çalışılmıştır (Göç ve Göç Yönetimi, 2013: 17).

Göç ile ilgili değerlendirmelerin yapılabileceği bir başka husus, Türkiye’ de faaliyet gösteren siyasi partilerin düzensiz göç ile ne kadar alakadar olduklarıdır. Avrupa ülkelerinin aksine, Türkiye’ deki siyasi partiler düzensiz göç konularına pek de değinmemişlerdir. Siyasi partilerin ilgi duymadığı Düzensiz göçmenlerin haklarının savunulması konusunda, Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) her geçen gün etkilerini biraz daha fazla hissettirmektedir. Sivil toplum kuruluşları mülteciler ile ilgili mevzuatın yeterli olmadığından hareketle yürürlükte olan mevzuatta göçmenler lehine düzenlemeler yapılmasını talep etmektedirler (Kaygısız, 2013: 87).

1.5.3. Türkiye’nin Yeni Dönem Göç Alanına İlişkin Düzenlemeleri

İstatistik verilerinden de anlaşılacağı üzere kıtaların kesişim noktasında önemli bir kavşak noktasında yer alan Türkiye her zaman bir göç ülkesi olma konumunu yitirmemiştir. Her ne kadar zaman içinde Türkiye’ye olan göçün türleri ve hedefi farklılaşsa da düzenlemeler de zaman içinde değişmiş ve geliştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’nin göç alanına ilişkin değişimlerini üç ayrı dönemde incelemek mümkündür. Bu dönemler: 1994’ e kadar olan dönem “Görmezden Gelme Dönemi”, 1994–2001 arası dönem “Uluslararası Normlara Geçiş Dönemi” ve 2001 sonrası dönem “Değişimlerin Avrupalılaşması” olarak adlandırılabilir (İçduygu, 2004: 90).

Türkiye’nin Göç yönetim ve denetimi son yıllarda resmi olarak önem kazanmıştır. AB uyum ve müktesebatın gerçekleştirilmesine ilişkin taahhütler göç, iltica, sınır kontrolleri gibi konuların sistemli bir şekilde düzenlenmesini gerektirmiştir. 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen ve 26 Mart 2003 tarihinde düzeltilen “Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi” ile Türkiye’nin AB müzakere sürecinde göç ve sığınma konularında uyması gereken kriterler ve hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler: Vize

863), m.1,m.30, m.47, m.63; Devlet Memurları Kanunu (R.G. 20.7.1965, 12053), m.48;Türk Sivil Havacılık Kanunu (R.G. 19.10.1983, 18196),m.31; Maden Kanunu (R.G. 15.6.1985, 18785), m.6; Petrol Kanunu (R.G. 16.3.1954, 8659), m.6;Elektrik Piyasası Kanunu (R.G. 3.3.2001, 24335), m.2; Avukatlık Kanunu (R.G. 7.4.1969, 13168), m.3; Noterlik Kanunu(R.G. 5.2.1972, 1409), m.7; Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu (R.G. 28.9.1972, 14320), m.9; Gümrük Kanunu (R.G.4.11,1999, 23866), m.227; Kooperatifler Kanunu (R.G. 10.5.1969, 13195), m.56; Milli Eğitim Temel Kanunu (R.G. 24.6.1973, 14574); Özel Öğretim Kurumları Kanunu (R.G. 14.2.2007, 26434); Türkiye’de Öğretim Gören Yabancı Uyraklı Öğrencilere İlişkin Kanun (R.G. 19.10.1983, 18196); Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyraklı Öğrencilere İlişkin Yönetmelik (R.G. 30.4.1985, 18740), Tapu Kanunu (R.G. 29 Kanunu evvel 1934, 2892); Siyasi Partiler Kanunu (R.G. 24.4.1983, 18027); Dilekçe hakkının kullanılmasına dair Kanun (R.G. 10.11.1984, 18571);

yasalarının AB ile uyumlu hale getirilmesi, kabul, geri kabul, sınır dışı ve düzensiz göç konularında etkin metotlar geliştirmek, sınır kontrollerinde Schengen¹² uygulamasını tamamen hayata geçirmek, başta 1951 Cenevre Sözleşmesine getirilen coğrafi çekincenin kaldırılması da dahil olmak üzere, iltica alanında AB müktesebatı ile entegrasyonun başlanması; iltica başvurularının incelemeye ve değerlendirilme sisteminin güçlendirilmesi; sığınmacılar ve mülteciler için barınma imkanı ve sosyal destek sağlanması konularıdır (www.ab.gov.tr-6.11.2016).

Türkiye, AB'ye üyelik öncesi şartlarından kabul edilen Ulusal Eylem Planı'nı kabul etmiş, bu şekilde göç politikalarında ve uygulamalarında değişiklik yapılabilecek hale gelmiştir. Yapılan değişiklikler sadece 2005 yılında Yabancılar Kanunu ve Sığınmacılara Dair Kanun gibi iki yeni yasanın çıkarılmasını içermiştir.

Türkiye'nin 25 Mart 2005 tarihinde Sığınma ve Göçle ilgili çıkardığı Ulusal Eylem planının 2012 yılına ertelendiği görülmüştür. Son dönemlerde AB'ye uyum sağlama fikri Türkiye'nin göç politikaları ve uygulamaları üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Genel anlamda uluslararası standartlarla uyum, özel olarak ise AB ile uyum için, dört yasal gelişme meydana gelmiştir (İçduygu, 2004: 93). Bu yasal gelişmeler:

- Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi'nin ve ek protokollerinin gerektirdiği yasal değişikliklerin gerçekleştirilmesiyle birlikte Adalet Bakanlığı tarafından çıkar amaçlı suç örgütleriyle mücadele üzerine yasal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik ile insan ticaretine karşı Palermo Protokolü¹³'ne uyum sağlanmış ve insan ticaretinin tanımını yapılırken, bu eylemin suç teşkil ettiği belirtilmiştir. Düzenlenen yasa ile birlikte İnsan ticareti yapan kişiler için beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilmesi öngörülmüştür (İçduygu, 2004: 94).

¹²*Schengen Antlaşması*: 1985 yılında Lüksemburg'un, Schengen kasabasında imzalanan Schengen Antlaşması 1995'te yürürlüğe girmiştir. AB'nin ortak uyguladığı başarılı politikalarından biri olan Schengen Antlaşmasına Şu an 26 ülkeyi kapsamaktadır. Schengen Antlaşması ile oluşturulan Schengen Bölgesi 400 milyon kişilik bir nüfusla 4.312.099 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. 1985'de, Fransa, Almanya ve Benelux ülkeleri arasında imzalanan anlaşma, anlaşmaya taraf olan ülkeler arasındaki mevcut sınır kontrollerini kaldırarak, serbest dolaşım için, alan oluşturmaktadır. (Üstün, 1982: 1).

¹³*Palermo Protokolü*:12 Aralık 2000 tarihinde Palermo'da imzaya açılan Protokol'ü Türkiye, 13 Aralık 2000 tarihinde imzalamıştır. Protokolün TBMM'ce onaylanması, 30.01.2003 tarihli 4800 ve 4804 sayılı kanunlarla uygun bulunmuş ve 04.02.2003 tarihli Resmi Gazetede iç hukukumuza dahil edilmiştir. Bu protokolün amaçları şu şekilde belirtilmiştir (m.2); Kadın ve çocuklara özel önem verilerek, insan ticaretini önlemek ve mücadele etmek,Bu tür ticaretin mağdurlarını, onların insan haklarına bütünüyle saygı göstererek korumak ve onlara yardım etmek,Bu amaçlara erişebilmek için Taraf Devletlerarasındaki işbirliğini geliştirmek (http://www.goc.gov.tr-22.11.2016).

- İkinci önemli yasal düzenleme ise “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” ve bununla ilgili iki protokolle ilgili olarak alınmıştır. Bu protokoller “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol” (2 Kasım 2000) ve “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol ”dür. Bu protokolleri imzalayan ilk ülkelerden biri Türkiye’dir. İnsan kaçakçılığı ve İnsan ticaretinin önlenmesi noktasında atılan önemli adımlardan biri olan bu yasayı Türkiye 31 Ocak 2003 yılında kabul etmiştir (İçduygu, 2004: 94-95).
- Bir diğer değişiklik, Yabancıların Çalışma izinlerini, düzensiz göç ve bunun iş alanına yansımalarıyla ilgili yapılan yasal değişikliktir. Türkiye bu yasayı yabancı çalışma izinlerinin tek bir birim tarafından verilmesi ve bu sürecin kolaylaştırılması amacıyla çıkarmıştır. Bu düzenlemeye göre; Türkiye’deki çalışma izni alma süreci uluslararası standartlara, daha çok da AB standartlarına uyum sağlamaktadır. Yabancıların tüm mesleklerde çalışabilmesini de öngören bu yasal değişiklik yasadışı çalışan yabancıların ceza ödemesi ve böylece yasadışı göçün engellenmesi üzerine kuruludur. (İçduygu, 2004: 94-95).
- AB ‘ye uyum için gerçekleştirilen son gelişme ise 1964 tarihli Vatandaşlık Kanunu’nda 4 Haziran 2003’te yapılan değişikliktir. Bu yasanın değişmesinin amacı düzensiz göçle mücadele ve göçmen haklarının korunmasıdır. Anlaşmalı evlilikler ile kalma ve çalışma izinlerini elde edebilen birçok düzensiz göçmen için, yeni yasanın getirdiği bu yeni şart önemli bir engel teşkil etmektedir (İçduygu, 2004: 95).

Küreselleşme ve bölgesel siyasal dengelerdeki değişim, Avrupa Birliğinin Ulus- üstü haline gelmesi ve sıkı sınır politikasını uygulaması, Türkiye’yi göç politikalarını değiştirmeye ve “Avrupa’nın kapı bekçisi” olmasına zorlamıştır (Danış- Soysüren, 2014: 11).

İçduygu’ya göre, Türkiye’nin AB’ ye kabulü gerçekleşse de gerçekleşme de Türkiye’ nin uluslararası göç uygulamalarının ana eksenini AB olacaktır. Bu durum sadece Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle sınır komşusu olması ve transit ülke olması değil Avrupa ülkelerinde yaşayan milyonlarca Türkiye menşeli göçmenler olduğu

içindir. Türkiye ile AB arasında yıllardan beridir süregelen toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel bağlar yoğun bir derinlik kazandığından Türkiye'yi içine almış bir AB'nin Türkiye ile ilgili uluslararası göç sorunsalının yönetişimini çok daha kolay sağlayacağı oldukça belirgindir (İçduygu, 2014:266).

1.5.4. Yabancılar İle İlgili Yeni Düzenlemeler Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Kıtaların önemli stratejik kesişim noktasında olan ve Avrupa'ya büyük sayılarla misafir göçmen gönderen Türkiye'nin 21. Yüzyılın başında "göçmen alan bir ülke" haline gelmesi olağandışı görülmektedir. Bu süreci etkileyen birkaç sebep bulunmaktadır. Tarihsel olarak bunlardan ilkleri Sovyetlerin Afganistan'ı işgal edilmesi İran'daki rejim değişikliğidir. Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin Ortadoğu'da yol açtığı kargaşa ve savaşlar (1980'lerin sonu ve 1990'ların başı) ve son olarak da Sovyetler Birliğindeki komünist rejimin çöküşü dahil olmak üzere Türkiye'nin komşusu olduğu ülkelere gitmek isteyen geniş çapta göçe yol açmasıdır. Türkiye'deki göçmen nüfusunun artmasının bir başka sebebi de Türkiye'nin Avrupa göç sistemlerindeki konumunu değiştiren küreselleşme sürecinin yoğunlaşmasıdır. Küreselleşme ile birlikte Türkiye' de karmaşık bir göç sistemi oluşmuştur (İçduygu, 2015:285).

6458 Sayılı Yasa'nın temel esin kaynağı AB'nin sığınma ve göç müktesebatıdır. Nitekim AB ilgili müktesebatını 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nın öngördüğü geçiş rejimi doğrultusunda temelden yenilemiştir. Türkiye, ilk aşamadan itibaren, anılan AB geçiş rejiminin etkisi altında kalmıştır. Nitekim gerek, AB'ne tam üyelik perspektifi çerçevesinde Türkiye için bir yol haritası ortaya koyan, 2001 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi gerekse bu belge dikkate alınarak oluşturulan ve Türkiye'nin bu çerçevedeki taahhütlerini içeren, 2003 tarihli AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program,2006 yılına kadarki süreçte, Türkiye'nin AB sığınma ve göç müktesebatı doğrultusunda, kapsamlı bir yasa reformu gerçekleştirmeyi planladığını göstermektedir (Tokuzlu, 1065).

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle ilgili yürüttüğü 24 fasıl, göç konusunda önemli bir yer edinmektedir. 2003 tarihli Türkiye ulusal programı doğrultusunda hazırlanan İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, AB'ye katılım müzakereleri süresince Türkiye'nin göç mevzuatı ve sisteminin AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirilmesi için yürürlüğe konması gereken idarî yapılanma, hukukî düzenlemeleri ve fizikî alt

yapının tamamlanması için alınması gereken tedbirleri ve yatırım projelerini içermektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planında; düzensiz göç ile mücadelede gerekli hukukî ve kurumsal düzenlemelerin yapılması, 2011-2013 Orta Vadeli Kalkınma Planında ise; özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengenin korunup düzensiz göç hareketleri, insan ticareti ve kaçakçılığı ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi ve sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılması konularındaki çalışmalara devam edilmesi hususları yer almıştır (<http://www.goc.gov.tr-14.10.2016>). Müzakere sürecinde ayrıca göç konusunda daha profesyonel ve sistemli işleyişi yapabilmek adına Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması görev, yetki ve sorumluluklarının düzenlenmesi teşkilat ve personel yapısının belirlenmesi kararlaştırılmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 4 Nisan 2013 'te Parlamentoda kabul edilmiş ve 11 Nisan 2013 yılında da yürürlüğe girmiş, yine aynı yıl içinde bu kanuna dayanılarak İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (İçduygu, 2015:6).

AB müktesebatı çerçevesinde İçişleri Bakanlığına bağlı olarak 11.04.2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmi Gazete de yayımlanarak *kurulan* ve 6458 sayılı kanunun 103. Maddesiyle yetkilendirilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye' de Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamakla görevlidir. kurumlar arasında koordinasyonu sağlamakla da görevlendirilen Göç idaresi Genel Müdürlüğü; Türkiye' de bulunan yabancıların Türkiye'ye giriş, kalış, ve çıkışları ile sınır dışı edilmeleri, uluslararası korumanın sağlanması, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmektedir.

6458 Sayılı kanun İltica ve göç konusu yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak Uluslararası koruma ve ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye'ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak "Geçici Koruma"¹⁴ olarak ele alınmıştır. Türkiye YUKK' ye dek Avrupa'dan gelen ve iltica eden kişileri "mülteci", Avrupa dışından gelen ve iltica nedeni olanları ise "sığınmacı" olarak adlandırmaktadır. YUKK'den itibaren

¹⁴13/10/2014 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan ve 22/10/2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici koruma yönetmeliğinin amacı 1. Madde ile açıklanmıştır. Buna göre; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak Türkiye'nin sınırlarına gelen ve uluslararası koruma başvuruları değerlendirilmeye alınmayacak olan yabancıların geçici koruma işlemlerinin usul ve esaslarını düzenlemektir. Bu yönetmelik bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, kalışı, hak ve yükümlülükleri ve çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslar arası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir (22/10/2014 Tarihli 6883 Sayılı Geçici Koruma Yönetmelik).

Avrupa'dan gelenler "Mülteci" olarak adlandırmaya devam ederken Avrupa dışından gelenler ise "Şartlı Mülteci" olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Demirel, 2015:59).

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

“Bir politikayı ancak birkaç kişi ortaya koyabilir ama hepimiz onu yargılayabilecek yetenekteyiz...”(Atinalı Perikles)

Demokratik hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan Sivil toplum; bireylerin, birey gruplarının ve çeşitli kurumların bazen birbirleriyle uzlaşan, bazen çelişen inanç, kanaat, çıkar ve yaşayış tarzlarını koruyarak birlikte var olabildikleri toplumsal vasatın adıdır. Söz konusu kurumlar arasında dini, eğitimsel, ekonomik olanlar yanında siyasi örgütler, mahalli idareler ve siyasi partiler de bulunabilir, yani siyasi hedef ve motivasyonlara sahip kurumlar da sivil toplumu bünyesi içinde yer alırlar (Yayla,2002: 160). Bu bölümde sivil toplumun kuramsal çerçevesi çizilerek, sivil toplum-demokrasi ilişkisi kapsamında Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları ile ilgili istatistiki bilgiler verilecektir. Türkiye’ de mülteci ve sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının karşılaşılabileceği zorluklar da irdelenerek sivil toplum kuramları çerçevesinde incelenecektir.

2.1.Sivil Toplum Kavramı

Sivil kelimesi kavramsal olarak Latince Civitate (site, devlet, şehir) anlamına gelen “Civitate” (şehir) anlamının yanında, dar anlamda devlet olarak da kullanılmaktadır. Bu durum batı siyasal düşüncesinde devlet ile şehir arasındaki bağlantıyı göstermektedir (Hocaoğlu, 1997: 106). Toplum kelimesi ise de Latince ortaklık anlamına gelen “sosaitas” kelimesinin karşılığıdır. Türkçe’ de toplum kelimesinin karşılığı “cemiyet” olarak görülmektedir (Karakuş, 2006: 5). Sivil toplum ise Fransızca’ daki "Société Civile” (Yurttaşlar Toplumu) kelimesinden gelmektedir (Güneş, 2004:1). Sivil toplumun net bir tanımı olmamakla birlikte etimolojik olarak farklı görüşler mevcuttur bu görüşlerden: L. Diamond’a göre Sivil toplum: gönüllük esasına dayanan, kendi kendini oluşturan, kendi ayakları üzerinde duran, devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam alanıdır, White ise; sivil toplumu devlet ile aile arasında, devletten ayrı ve devletle ilişkisinde özerkliğe sahip bir birlik alanı olarak görür. C.Taylor göre sivil toplum: minimal anlamda devletin vesayeti altında olmayan özgür birliklerin bulunduğu yerde; güçlü anlamda ise sadece bir bütün olarak toplumun, devlet vesayetinde olmayan birliklerdir. Bir başka

tanımlamaya göre sivil toplum, yurttaşların¹⁵ kamusal yaşama ortak varlıkların idaresine ve kendilerini ilgilendiren kararlara katıldıkları bir toplum olarak tanımlanabilir. Bireysel ve kolektif faaliyetlere önemli bir uzam açan, başatlıkla yurttaşların katılımcılığında temellenmiş bir toplum modelidir (Canıklıoğlu, 2007: 20).

Sivil toplumu kavramsal olarak ilk defa Antik Yunan’ da Aristoteles’ in kullandığı bilinmektedir. Aristoteles’in kullandığı ve Latinceye ‘societas civilis’ olarak çevrilen ‘politik ekoinomia’ ifadesi sivil toplum kavramının ilk karşılığı olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2004: 8). 1690’da John Locke tarafından da kullanılan Sivil toplum, Tocqueville’ nin demokrasi çözümlerine kadar gündemde kalmış, Doğu Avrupa’ da Sovyet tarzı siyasal sistemleri demokratikleşme kampanyalarında yeniden ortaya çıktığı 1970’lere kadar görülen uzun sessizliğinin ardından tekrardan önem kazanmıştır (Erdoğan, 1998:205).

Sivil toplum; bir ülkede yaşayan bireylerin devlet otoritesi karşısında sivil inisiyatiflerini kullanabilecekleri, kendi potansiyellerini geliştirmeleri ve iktidarı denetlemeleri bakımından demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kuramsal olarak Antik Yunan siyasal düşüncesine kadar götürülebilen sivil toplum, modern anlamda batı siyasal düşüncesinde, sanayi toplumuna denk gelen 17. Yüzyılın sonları ile 18. Yüzyılın başlarında, birey-devlet ilişkisi kapsamında ele alınmıştır. Bireylerin ve grupların özgür iradelerinin ve gönüllülük esaslarının ön planda olduğu sivil toplum, bireyin tek başına devlet karşısındaki konumunu belirlemeye ve kendisi gibi düşünen diğer bireylerle ortak hareket etme organizasyonunu sağlamaktadır.

Sivil toplum, devlet-toplum ilişkileri açısından analitik bir kavramdır. Bu analitik yaklaşıma devlet penceresinden bakıldığında, devletin toplumdan ayrı olduğunu, onun özerkliğinin niteliğini, derecesini ve sonuçlarını inceler. Toplum açısından bakıldığında ise, kendine has gelişme dinamiği veya ilkesi olan devletten bağımsız bir toplumsal alanın var olma imkanınıdır (Erdoğan,1998:206-207). Sivil örgütlenmenin arka planında esas itibariyle; birlikte bir şeyleri başarma duygusu,

¹⁵Latince (civis) ve Yunanca (polities) kelimeleri yurttaş veya bir siyasi birliğin üyesi anlamında kullanılmaktadır. Çağdaş demokrasiler, yurttaşlığın temelini siyasal sisteme katılmak olarak kabul etmektedirler, bu katılmanın ise seçim yoluyla gerçekleşeceğine hiç şüphe yoktur; fakat göz önünde bulundurulması gereken bir başka husus demokrasilerin seçimlere indirgenemeyeceğidir (Sarıbay, 1998: 67).

kolektiflik ve insanların gönüllü olarak bir araya gelip bir şeyler yapmaya çalışması gibi etkenler vardır. Bir sinerji ve güç birliği duygusunu içeren sivil toplum, insanların tek tek yapamadıkları şeyleri beraber yapması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda sivil toplum; birlikte olmayı, gönüllülüğü ve dayanışmayı temsil etmektedir (Keyman, 2004:3). Literatürde sivil toplumun geniş anlamda toplumun devletin dışında kalan kısmıyla ilgili olduğu hususunda tereddüt olmamakla beraber, onun daha spesifik olarak (mekan ve etkinlik turu anlamında) hangi alanları kapsadığı konusunda tam bir mutabakat yoktur. Mamafih, bugün yaygın olan görüş sivil toplumun “ekonomiyi” içermediği şeklindedir (Erdoğan, 1998: 207).

Türkçede sivil kelimesi, öteden beri askeri olmayan anlamında kullanılmıştır. Bu kullanım, İngiltere’de de geçerlidir; fakat “sivil” kelimesi batı düşünce sisteminde devlet veya kamu karşısında özel kişileri ve toplumu da nitelemektedir (Tuncay, 2003: 9). Sivil toplum kavramı Mardin’ e göre ülkemizde en çok yanlışlığı yaratan kavramlardan biri olmakla birlikte zannedildiği gibi bu kavramın karşıtı “askeri” toplum değildir. Terimin vurgusu “şehir adabıdır” karşıtı ise “gayri medeni” olabilmektedir. Sivil toplumdaki Sivil’in kökü ise, şehir hayatı ile birlikte gelen hak ve yükümlülükleri ifade eder (Mardin, 2006: 10).

Sivil Toplum orijinal haliyle, Devlet otoritesi altında kanunla yönetilen bir toplum yani “Siyasi Topluluk” anlamında kullanılmaktadır. Daha genel anlamda bu kavram hükümetten bağımsız olmaları ve kendi amaçlarını izleyen bireyler tarafından oluşturulmaları anlamında “Özel” kurumları tanımlamak için kullanılır ve devletten ayırt edilir. Bu bağlamda Sivil Toplum; özerk grup ve birliklerin alanını ifade etmektedir; yani iş ve çalışma gruplarını, çıkar gruplarını, kulüplerin aileleri vs.(Heywood,2006:8).

Zamanımızın toplumlari, dini, etnik, kültürel vb. bakımlardan muazzam bir çeşitliliğe sahiptir, Sivil toplum bu çeşitliliğin kaynağı ve taşıyıcısı olan değişik toplum kesimlerin barış içinde yaşamalarını sağlayan, tersinden bakıldığında, böyle yaşamalarıyla ortaya çıkan ortamdır. Hukuk devleti ve anayasal sistemin temel şartlarından biri de sivil toplumun varlığıdır. Sivil toplum zayıfladıkça, sistemin hukuk devleti olma vasfı da geriler ve siyasi yönetim demokratik anayasal sınırlarını aşarak despotik devlet olmaya doğru ilerler (Yayla, 2002: 163).

Sivil toplumun gelişebilmesi için belirli kriterlerin sağlanması gerekmektedir. Sivil toplum, siyasal özgürlüklerde bireyin esas alınması toplumdaki hiçbir tekil ögede toplumun tümünü temsil etme hakkının belirli bir grupta görülmemesi, ister halk olsun ister belirli bir zümre olsun toplumun bütünü adına grupların veya toplulukların ezilmemesinin güvencesini oluşturur (Sarıbay, 1998:31). Sivil toplumun gelişebilmesi için bir diğer husus da eşitlik; siyasal özgürlüklerde bireyin eksen olarak alınması ve devleti oluşturan bireyler için çağdaş bir eşitlikçi düzenin oluşturulması gerekmektedir. Çağımızın devleti eşitlikçi bir devlet olmak zorundadır. Eşitlik, devlet yapısında olduğu kadar insanların günlük yaşamlarında da önemli rol oynamaktadır.

Vatandaşları arasında hiçbir ayrıma gitmeyen ve onlara sahip olduğu tüm olanakları eşit bir biçimde dağıtan devletin saygınlığı diğerlerine oranla fazla olmaktadır. Vatandaşlık bilinci sivil toplumda eşit olma eğilimini ve eşitlik arayışını da beraberinde getirmektedir. Kendi bireyleri arasında ayrım yapan devlet, kendiliğinden insan haklarını zedeler ve kendine olan inancının sarsılmasına yo açar. Hak ve fırsatlarda vatandaşlara tanınan eşitlik, sivil toplumun yapısını güçlendireceği gibi insan haklarının gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Çeçen, 2000:96).

Sivil toplum, günümüzde demokratikleşme yolunda çabalayan ülkelerin demokratik parametrelerinde önemli bir kriter olarak kullanılmaktadır. Bireylerin ve grupların iktidar gücü karşısındaki “yalnızlığını” ve “güçsüzlüğünü” bertaraf etmek ve sivil inisiyatiflerin daha fazla seslendirilebileceği sivil toplum alanının oluşturulması bireysel katılımı da artıracaktır. Sivil toplum alanının genişletilmesi bireylerin fikir ve kararlarının siyasa sürecine daha aktif katılmasını sağlayacak ve “temsili oy” ilkesiyle oluşturulan iktidarın alacağı kararlarda daha katılımcı ve şeffaf davranmasını sağlayacaktır. Ayrıca sivil alanın oluşturulması için temel insan haklarının yurttaşlara ve uluslararası hukuk çerçevesinde yabancılara tanınması (ifade özgürlüğü, alternatif yaşam biçimlerine tolerans, hak arama hürriyeti, iktidarı sınırlama vb.) ve korunması gerekmektedir.

2.2.Sivil Toplum ve Demokrasi

Demokrasi teriminin kökeni eski Yunan’ a kadar geriye götürülebilir. Örneğin otokrasi, aristokrasi ve bürokrasi gibi “krasi” ile biten diğer kelimeler gibi demokrasi de iktidar veya yönetim anlamına gelen Yunanca “kratos” kelimesinden

gelmektedir. Bu bağlamda demokrasi “demos” tarafından yönetim anlamına gelir (buradaki demos Grekçe “halk” anlamına gelmektedir; ancak Yunanlılar aslında bu kelimeyi “fakirler” veya “çoğunluklar” anlamında kullanmışlardır). Etimolojik olarak “halk yönetimi” anlamına gelen demokrasi kavramına atfedilen değer tam olarak belli değildir. Abraham Lincoln tarafından tanımlanan şekliyle “halkın halk tarafından halk için yönetimi” anlayışında vücut bulan husus, demokrasinin yönetimi “halka bağlamış” olmasıdır (Heywood, 2006: 96-97). Demokrasi, antik Yunan’ dan beri var olmasına rağmen, etimolojik olarak açıklansa da evrensel ölçekte kabul edilebilir bir tanımlaması yoktur. Zaman içinde toplumların uğradığı değişim ve dönüşümlerle birlikte bireylerin zamana bağlı olarak değişen ihtiyaç ve beklentileri, kavramın anlam çeşitliliğinin oluşmasını sağlamıştır.

Demokrasi ile ilgili anlam karmaşasının oluşmasının sebeplerinin başında “halkın iktidarı” şeklinde benimsenen tanımda geçen “halk” gibi muğlak bir kavramın üzerine oturtulmuş olmasıdır. Sartori’ ye göre; “Demos” Latinceye *populus* olarak çevrilince, bu belirsizlik azalmamış hatta çoğalmıştır. Latince’ den Batı dillerine geçtiğinde ise, halk kavramı, “bölünmez bir genel irade” ye dayanan “organik bir bütün” ile her bir birimden oluşan “ayrılabilir çokluk” gibi ikili anlama gelmeye başlamıştır. Çağdaş demokrasilerde daha çok “ayrılabilir çokluk” şeklinde anlaşılmıştır (Sartori, 2014: 23-24).

Zaman içinde sorulan halk kimlerden oluşur? veya yönetimi belirleyen etkenler nelerdir? Sorularının içeriği demokrasinin zaman içinde geçirdiği aşamalarla doldurulmuştur. Demokrasinin klasik anlamda halk egemenliği ilkesine ve meşruiyetin kaynağının halk olduğu düşüncesine kurulu olduğunu savunanlar (Dağı, 2002: 149), her türlü kültürel mirasın dışında, siyasal bir düzenin özgür bir şekilde yaratılmasına ve halk egemenliğine, dolayısıyla da temel bir seçme özgürlüğüne dayandığını belirten yazarlar olduğu gibi (Touraine, 2011:102), çoğunluğun iradesini yalnız “çoğunluğun iradesi” sayan ve halkın “gerçek iradesini” yansıtmayan bir mozağe benzetenler olmuştur (Schumpeter, 2012: 354). 20. yy.’ da yaşayan modern elitistler, en azından halk iktidarı anlamında, sözü edilen geleneksel düşünceleri biçimlendirmenin daha ustalık ve inceden inceye düşünülmüş yollarını belirtmişlerdir. Modern elitistler “Ayak takımı” veya “halk sürüsü”(J.S. Mill), ya da “kaba çoğunluk” (Burke) ifadelerini açıkça kullanmak yerine, “halk yığınları” ve

“halk kitlesi” ifadelerini kullanmış ve halk demokrasisi ile liberal demokrasi arasında bir ayırım yapmışlardır (Arblaster, 1994: 79).

Bireylerin özel yaşamlarının korunmasını, bireysel hakların güvence altına alınmasını sağlayan demokrasi, fikirlerin ve çıkarların çeşitliliğini de varsayar. Farklılıklara saygı; demokrasinin çoğunluğun azınlıklar üzerindeki tahakkümüyle bir tutulmayacağını, azınlıkların ve muhaliflerin var olma ve kendilerini anlatma hakkını kapsayarak aykırı fikirlerin de ifade edilmesine izin verilmesini içermektedir (Morin, 2000: 198). Bir sosyal mekanizma olarak tanımlanan demokrasi, yönetenleri değiştirmek için anayasada düzenli ve uygun olanaklar yaratan bir sistemdir (Lipset, 1986: 25). Demokrasinin zaman içinde değişimi aynı zamanda eşitlikçi ve özgürlükçü düşüncenin evrimini de yansıtmaktadır. Demokratik düşüncenin evrimi, insana “akıllı” bir varlık olduğunun insanın iyi ve kötüyü ayırt edebileceği inancından hareketle iyimser olan bir dünya görüşünün de evrimidir (Kışlalı, 1991: 169). Demokrasinin gelişmesi için, insan hakları, azınlıkların korunması, devletin ve ekonominin iktidar merkezlerinin sınırlandırılması gerekir. Touraine’ nin belirttiğine göre; Siyasal kurumlar temelinde demokraside üç temel ilke önem arz eder: birincisi, iktidarın saygı duyması gereken temel hakların kabulü, ikincisi yöneticilerin ve siyasetlerinin toplumsal temsiliyeti, son olarak da hukuk üzerine kurulu olan bir topluluğa aidiyet bilincinin olmasıdır (Touraine, 1994: 258).

Demokrasi genel itibariyle, bir ülkede yaşayan yurttaşların uyanık kalmalarını, gözlerini açmalarını, sürü toplumlarının genellikle kurtları iktidara taşıdığını kafalarına sokmalarını ister ve iktidarı eleştirme olanağı tanır. Demokrasi aynı zamanda bireylerin kamuya karşı sorumlu olan hükümet kurumlarından bağımsız olmalarını etkin bir sivil toplum vasıtasıyla iktidar merkezinin dışında hareket etmelerini sağlamaktadır (Keane, 2010: 10). Sivil toplum aracılığıyla yapılan sosyal hareketler esas itibariyle toplumun sorunlu bir ögesine (bir değere, bir norma, bir otorite ilişkisine veya toplumun bizatihi kendisine) yönelik kültürel bir sorgulamayı ve bu sorgulama sonucu sosyal ilişkileri yeniden tesis etmeyi içerir (Sarıbay, 1998: 81).

Bir demokrasideki sivil toplum algısı, devletle toplumu kaynaştıran ve benzeştiren ve bu şekilde otoritenin meşruiyet zeminine” devlet-toplum elele” sloganının simgelandığı tüm çağrışımları oturtan eğilimlerden farklı olarak, toplumdaki demokrat unsurların mücadelesi sonucu gelişen bir anlayıştır.

Demokratik toplumlarda sivil toplumun açık işlevi, hükümetleri denetlemeyi, muhalefet etmeyi, eğitimi, sorumluluk ve bilgi sahibi ergin yurttaşların rasyonel ve siyasi katılımlarını kapsamaktadır. Yine sivil toplumun örtük bir işlevi daha vardır ki bu da; toplumsal denetim, yani bireylerin farkın varmadan toplumu bir arada tutmak için bireylere ve hükümete uyguladıkları “uzlaşma baskısıdır” (Caniklioğlu, 2007: 70-71).

Sivil toplum bugün de otoriter ve totaliter rejimlere karşı bir duvar veya mani yahut bu tür rejimlerden demokrasiye geçişi kolaylaştıran bir unsur olarak düşünülmektedir. Erdoğan’ın aktarımıyla, Bratton’ın işaret ettiği gibi, sivil toplum her tür siyasi rejimde “yer altı faaliyeti” biçiminde de olsa var olabilir. Öte yandan sivil toplumun varlığı otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında da işlevsel hale gelir (Erdoğan, 1998:227). Çağdaş çoğulcu demokrasilerde seçimler, daha önce de belirtildiği gibi, siyasal katılmanın tek yolu değildir. Bunun yanı sıra vatandaşlar, belirli bir parti örgütü veya başka sosyal kuruluşlar ve grupları içinde farklı siyasal faaliyetlerde bulunurlar. Parlamento üyeleri ve liderlerle görüşmekten, mitinglere ve protesto gösterilerine katılmaya kadar değişik kademelerde ve yoğunlukta kendini gösteren bu faaliyetler genellikle belirli konularda iktidarın tutumunu ve kararlarını etkileme amacı güder. Halkın bu yollardan siyasal kararları ne derecede etkilediklerini kesinlikle ölçmek mümkün değildir; ancak toplum üyelerinin ısrarlı çabaları yöneticilerin politikaları üzerinde çoğu zaman olumlu etki yaratabilmektedir (Kapani, 2014: 154).

2.3. Sivil Toplum Düşünsel Çerçeve

Sivil toplumun düşünsel tarihi genel itibariyle (Toplumsal sözleşme) geleneğine dayanmaktadır. Antik çağda Aristo ve Çiçero ile başlayan süreç Orta Çağ döneminde John Locke, Montesquieu, J.J. Rousseau ile devam etmiştir (Kabasakal, 2008: 10). Sivil toplum esas itibariyle sanayi toplumlarının gelişmesiyle birlikte 18. yy’ dan itibaren gelişmeye başlamış ve kuramsal olarak açıklanmaya çalışılmıştır. “Sivil toplum” içinden çıktığı Batı toplumunun tarihsel- toplumsal sürecinde çok önemli bir sosyal tarih aşamasına tekabül eden bir kavram ve Batının geçirdiği dönüşümlere paralel olarak farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanılmaktadır (Çaylak, 2005: 89). 18. yy’ a kadar sivil toplum; devlet veya siyasi toplum anlamına gelmekteydi, gerek “sivil siyasi yönetim”(civilgovernment: Locke), gerek “burjuva toplumu”(burgerlichegesellschaft:Kant) gerekse “sivil

devlet”(etatcivîl: Rousseau) devlet anlamında kullanılmıştır. Bu düşünörlere göre, sivil toplum siyasi olarak aktif olan vatandaşların arenasıdır. Bu anlamda sivil toplum düşünöcesinin kökleri Hobbes’ un felsefesinde bulunmaktadır. Ona göre, adalet ve hukuk düşünöcelerinin anlam kazanabilmesi için her bireyin kendi kendisini koruma arayışından vazgeçerek bir kişiyeye veya bir meclise bu görevi vererek karşılıklı ve gönüllü olarak anlaşmaları gerekmektedir (Erdoğan,1998:217).

On yedinci yüzyıl sonrasında siyasal yapı üzerindeki tartışmaları genel itibariyle devlet ve birey eksenli görmek mümkündür. Bu geleneklerin birincisini oluşturan halkada; T. Hobbes J. Bodin, , N. Machiavelli, J.J Rousseau ve G.W. F. Hegel gibi düşünörlere yer alırken; ikinci geleneği meydana getiren halkada ise J. Locke, C.L. Montesquieu. A.Smith, S.S. Mill, I. Berlin ve F.A. Hayek gibi düşünörlere yer almaktadır. Bu iki gelenek dışında kalan üçüncü çizgiyi de Marksist düşünöce oluşturmaktadır. Sivil toplum-devlet tartışmalarını bu düşünöce akımı içinde Mark ve Gramsci yapmıştır (Çaha, 2003: 24). Sivil toplum geleneği, esas itibariyle batı kültürünün bir parçasıdır. Bu aynı zamanda devletin dışında ve ona rakip olabilecek bir iktidar arayışıdır. Bu arayış karşılıklı hoşgörü çerçevesinde değil zorlu mücadeleler neticesinde gelişmiş gerek kamu sahasında yeniden paylaşma gerekse otoritenin meşruiyetini nerden aldığı konusunda bir arayış değişikliğine yol açmıştır. Genel itibariyle sivil toplum hareketleri değişim dönemlerde yoğunlaşmıştır (Mahçupyan,2000: 126).

On sekizinci yüzyıldan itibaren mutlakiyetçilik, temelde ekonomik nedenlerden dolayı çöküş yoluna girmiştir. Yaşanan dönüşüm sonucu, sivil toplumu oluşturan insanlar, ortak idealleri doğrultusunda birleşmekteydiler (Vergin, 2000: 245). Değişim dönemleri ile ilgili Sivil toplumun ilk nüvelerinin oluştuğu ortam, Mardin’in aktardığına göre; ortaçağda Avrupa’ da hüküm süren Feodal düzendir. Feodal düzenin en önemli karakteristik özelliği dağınık bir sistem oluşudur. Zayıf bir kral ve ülke içindeki asayişin feodal asiller tarafından sağlandığı Ortaçağ Avrupa’sında şehirler ve şehir hayatına bağlı olan ticaret son derece sönük bir varlık göstermektedir. Daha sonra gelişen ticaret, feodal düzene ağır bir darbe indirmiştir. Şehirlerin gelişmesiyle birlikte ticaret de geliştiğinden şehir hayatı toplum için yeni bir zenginlik kaynağı olmuş Bu kaynaktan faydalanmak isteyenler arasında feodal asiller de vardır; fakat bu kaynaktan faydalanabilmeleri için tüccar, küçük esnaf ve üreticinin korunması gerekiyordu. Şehrin bu üreten sınıfları asillere verdikleri

imkânların karşılığını almak istemekteydiler. Bu şekilde asillerle şehirde yaşayan bu kesim arasında bir uzlaşma ortaya çıktı. Şehirli şehir hayatının sürdürülmesini mümkün kılacak haklar ve imtiyazlar elde ettiler. Bu hakların en önemlileri: asillerin şehir hayatına karışmaması, şehirlerin kendi askerî güçlerini örgütleyebilmeleri, hukuk kurallarının şehir duvarları içinde şehrin tayin ettiği şekilde işleyebilmesi ve kendi mahkemelerini kurabilmeleriydi. Bu aşamada ortaya çıkan şehir özgürlükleri, Batı tarihsel gelişmesinin en önemli karakterlerinden birini oluşturmaktadır (Mardin, 2006: 11).

2.4. Modern Sivil Toplum Algılamaları

Sivil toplum kavramını günümüzde anlaşıldığı şekliyle modern sivil topluma yakın anlamda değerlendiren düşünür Podovalı Marsillius olmuştur. Politik iktidar ile dinsel iktidarı birbirinden ayıran Marsillius' a göre; İnsanları bir toplum veya grup içinde birleşmeye iten tek sebep gereksinimlerini karşılamaıdır. Bundan dolayı sivil toplum aşkın bir güçten kaynaklanmayıp kendiliğinden var olmuştur (Ertürk, 2005: 25).

Aristokrasi- Burjuvazi çatışması ile insan hakları bağlamında “birinci kuşak haklar” (iktidar karşısında ve diğer kişiler karşısında bireyin güvenliğini ve özerkliğini sağlayan haklar) oluşmuş ve daha geniş olarak geleceğin koşullarını seçerek, kişinin kendini geliştirmesine olanak tanıyan haklardır. Düşünce özgürlüğü, ifade ve iletişim özgürlüğü, toplanma ve dernek özgürlükleri ile katılım hakları başlıcalarıdır. 19.yy'ın ikinci yarısında şiddetlenen mücadelelerde, özellikle siyasal haklar ve iktisadi talepler ön plana çıkmıştır. Bunların başlıcaları da seçme, seçilme ve siyasal örgütlenme hakları, çalışma olanaklarının düzeltilmesi, iş olanakların yaratılması, toplumsal güvenliğin sağlanması, sendika ve grev haklarıdır (Kaboğlu, 2002: 41-43).

Sivil toplumun modern içeriğini; çoğulculuk, kamusalılık, özellik ve yasallık oluşturmaktadır. Devlet ile sivil toplum arasındaki demokratik ilişki hiçbir toplumsal kesimin hakim iktidar olmamasıyla, dolayısıyla hiçbir hakim ideolojinin (ya da tek hakikatin) rehberliğine ihtiyaç duymamasıyla mümkün olabilir. Bu bağlamda sivil toplum, içindeki toplulukların birbirlerine karşı özerkliklerini, kamusalılık birbirlerine karşı sorumluluklarını, özellik birbirlerine karşı bireyselliklerini, yasallık ise tabi olacakları ortak çerçeveleri sağlar (Bayhan,2005: 153-154). Sivil toplumun batıdaki

şekliyle gelişmesi için devletin taşıması gereken iki temel özelliklerden biri hukuk devleti, diğeri de faaliyetleri itibariyle sınırlı bir devlet olmasıdır. Hukuk devleti özelliği, devletin tüm vatandaşları eşit düzeyde kabul etmesini, masumiyet karinesini, temel haklarının hiçbir şekilde kısıtlanmayacağını ve yönetenlerin keyfi uygulamalardan sakınmalarını gerektirir. Bundan da önemlisi siyasal ve iktisadi alanlarda sivil toplum örgütleri arasında gelişecek olan rekabette devletin taraf olmamasıdır. Devlet, sivil toplumu koruyucu bir pozisyonda olması gerekir. Sivil toplumun gelişmesi için bir diğere özellik ise devletin sınırlı olmasıdır. Devlet ile sivil toplum bir terazinin iki kefesidir. Devlet siyasal, kültürel, sosyal ve iktisadi faaliyetleri içinde ne kadar fazla yer alırsa, sivil toplumun var olma alanını o oranda daraltmış olur (Çaha,1999: 71-72).

2.5.Transandantal ve Instrumental Devlet Anlayışında Kamusal-Özel Alan Ayrımları

Transandantal Devlet anlayışının düşünsel temellerini Antik Yunan’ da yaşamış olan Platon’a kadar götürmek mümkündür. (Çaha, 2003: 25). İdeal devlet tasavvuru ile toplumu; üretim, koruma ve yönetim işlerinin belirlediği üç ayrı sınıfa ayıran Platon¹⁶ bu sınıfların aralarında var olan bağımlılık ilişkileri nedeniyle “organik” bir dayanışma içinde olduklarını belirterek toplumsal birliğin de sağlam bir biçimde kuracaklarını varsaymaktadır. Toplumda var olan bu üç sınıftaki bireyler kendi işlerini yaptıkları sürece hiçbir sorun da çıkmayacaktır (Ağaoğulları, 1989:169). Aşkın ve kuşatıcı bir devlet anlayışını öngören Transandantal devlet anlayışı Platonun ile birlikte şekil almıştır.

Kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırları net bir şekilde belirleyen düşünürler; Locke, Rousseau ve Hegel dir. Locke siyasal otoritenin temelini atıldığı sosyal sözleşmenin aile dışındaki sosyal yaşamda gerçekleştiği yolundaki argümanlarından hareketle; özel yaşamı duygusallığın, aşkın, duygunun, merhametin, özverinin sembolü olan kadının alanı olarak tanımlarken; kamusal alanı rasyonelliğin, sözleşmenin, mübadelenin gerçekleştiği bir erkek alanı olarak tanımlamaktadır. Locke’ a göre biri kadınların “özel” , biri hür erkeklerin alanı olan “kamusal”, biri de toplumun hizmetindeki polis, savcı ve asker alanı olan “siyasal” olmak üzere üç alan bulunmaktadır. Rousseau ve Hegel siyasal otoritenin şahsında

¹⁶Platon’un ideal devlet düzeni ile ilgili ayrıntılı bilgi için: Platon, Devlet, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999 kitabına bakılabilir.

eriyip yok olan bir kamusal alanın altını çizmektedirler, Aile yaşamını aşan erkeklerin gerçekleştirdiği sosyal sözleşmenin neticesinde gelen “ Genel İrade” kamunun yaşamına mutlak anlamda hükmeder. Kısaca Rousseau ve Hegel’ e göre biri kadınların, çocukların, özürlülerin dünyası olan “özel”; biri de devletle özdeşleşmiş, devleti tanrısal bir aşk ve muhabbet gibi yüreğinde hisseden ve bu sevdıyla adeta kendinden geçen erkeklerin dünyası olan “kamusal” olmak üzere iki yaşam bulunmaktadır (Çaha, 1999: 49-50).

Sivil toplum kavramını instrumental (araçsal) devlet anlayışına zemin hazırlayacak tarzda kullanan ilk düşünürlerden bir Adam Ferguson olmuştur. Ferguson biri tamamen doğal durumda geçerli olan “ilkel” biri de hukukun ticari kuralların, toplumsal değerlerin geçerli olduğu “politik” olmak üzere iki tip toplum yapısının altını çizer. Doğal durum sivil toplumun olmadığı bir toplumsal yapıyı öngörmektedir. Burada bireylerin hakları güvence altına alınmadığı gibi karşılıklı hak ve hukuk kavramları da oturabilmiş değildir. İnsanların can ve mal güvenliği olmamakla birlikte zayıfın korunma gibi bir hakkı henüz söz konusu olmamaktadır, tamamen güçlünün zayıfı ezmesi ilkesi hakimdir; oysa politik toplumda bireylerin mal ve can güvenliği güvence altına alınmıştır. Doğal hukuk değil pozitif hukuk hakim duruma gelmiş ve herkesin haklarını güvence altına almıştır. Kısaca Ferguson’ a göre hak, hukuk, güçlü siyasal kurum ve toplumsal etik değerlerin hakim olduğu ve bunların bir otorite tarafından korunduğu toplumlar, politik başka bir deyişle “sivil toplumu” oluştururlar (Çaha, 2003:42-43).

2.6.Sivil Toplum Teorisyenleri

Sivil toplum ilk oluştuğu dönemlerde devletten bağımsız bir alan olarak düşünülmemekteydi, Sözleşmeci düşünürlerin de etkisiyle oluşan devlet–sivil toplum özdeşliği zaman içinde özellikle Hegel tarafından yeniden formüle edilmiş ve sivil alanın devletten ayrı bir konumda olduğu fikri belirginleşmiştir.

John Locke

Sivil toplum kavramı ile ilgili ilk belirgin açıklamaları getiren Locke’ a göre doğa durumunda insanları birbirlerine zarar vermektan alıkoyan bireyleri bağımsız ve eşit olmaya zorlayan kanun ve değerler bulunmaktadır. Bu kanun ve değerler bireylerin doğa durumunda sahip oldukları yaşam, özgürlük ve mülkiyeti güvenlik altında tutar; fakat bireyler kendi yaşam alanlarını özgürlüklerini ve mülkiyetlerini

korumak için kendi aralarında kurumlaşmış bir sivil toplumu yani politik toplumu oluştururlar (Çaha, 2003: 44). Locke; devleti sadece kendi çıkarlarını tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için insan toplulukları tarafından oluşturulmuş bir organizasyon olarak görmektedir. Bu sivil çıkarlar, hayat, özgürlük, sağlık ve beden dinlenmesi ve para, araziler, evler, eşyalar ve benzeri maddi şeylerin mülkiyetidir. Locke' a göre; bu tür şeylere sahip olmak kanunları tarafsız bir şekilde ifa ederek güvence altına alan ve koruyan siyasi yönetimin varlığına bağlıdır ve bu sivil alanın korunması noktasında ahlak kurallarına aykırı kanaatlerin sivil yönetici tarafından hoş görülmemesi gerekir (Locke, 2005: 28- 67).

Alexis De Tocqueville

Devlet ile sivil hayat arasında bir ayrıma giden De Tocqueville' e göre Devlet; meclisi, hükümeti, mahkemeleri ve silahlı kuvvetleri içinde barındırır. Sivil hayatta ise vatandaşların “ailenin dışında kalan” kamusal alanına işaret eder. Oluşan pek çok derneğin sivil veya siyasi bir biçimde ortaya çıktığını belirten Tocqueville, sivil derneklerin özel iktisadi çıkarlarla, ticaret ve sanayi ile ilgilendiğini, siyasi derneklerin ise belirli doktrinleri egemen kılmak üzere işbirliği içine giren belirli sayıda bireyler tarafından kamusal ve resmi olarak oluşturulduğunu belirtir (Erdoğan, 1998: 223).

Hegel

Sivil toplum ve devlet arasındaki ayrımı ilk defa yazdığı “Hukuk Felsefesi” adlı eseriyle 1821 yılında Hegel; sivil toplumu aileden devlete geçişte bir ara geçiş olarak görmektedir. Hegel'e göre özgürlüklerin teminatı olmayan ve sözleşmeyle de gelişmeyen sivil toplum tarihsel olarak ancak modern toplumda olgunlaşabilir. Bu kapsamda sivil toplum ekonomik şirketler, bireyler ve devletten bağımsız her türlü kurum ve kuruluşu kapsar. Bu aşamada sivil toplum Hegel' e göre “devletten bağımsız” farklı bireylerin, grupların, kurum ve kuruluşların bir mozağini oluşturmaktadır. Bu mozaik özelliği Hegel' i sivil toplum alanını olumsuz yorumlamaya yöneltmiştir (Bayhan, 2005:152).

Hegel' göre sivil toplumda hüküm süren ilke tikellik ilkesidir ve burada birey yalnızca kendi özel amacına yöneliktir. Tikelliğin bu egemenliği sivil toplumun çözülmesi ve dağılması demektir. Gereksinimler sistemi özel mülkiyeti varsaydığı için bir karşılıklılık ve karşılıklı bağımlılık ağı oluşmaktadır; çünkü burada herkes başkasının gereksinimlerini karşılayacak araçları elinde tutmaktadır. Burada amaç, öznel tikelliğin doyumudur, ama bu doyumun başkalarının gereksinimleri açısından

taşıdığı anlam yüzünden evrensellik kendini ortaya koyar. Başka bir deyişle Hegel' e göre bireyler birbirleriyle ilişkiye girip birbirlerin gereksinimlerini karşılarken, amaçları yalnızca kendi gereksinimlerini karşılamaktır. Hegel bu sistemi, doğrudan doğruya ussallık olarak değil “ ussallık yanılması” olarak nitelendirmiştir (Savran, 2013:201-202).

Hegel'e göre "sivil toplum" hayat kesitlerinin toplu olarak yaşanmış şeklinin bir ifadesidir. Hegel' e göre insanların yaşam yönleri kolektif bir şekil almaktadır; fakat bu kolektif şekil tek başına yeterli değildir. Doğası gereği egoist olan insanların çıkarlarını düzenleyen bir güce ihtiyaçları vardır ve bu güç devlettir. Bundan dolayı insanların gelişimini destekleyen bireylerin sadece sivil toplumda yaşamaları değil devlet kapsamında yaşamalarıdır. Sivil toplum tarihsel bakımdan olduğu kadar kavramsal bakımdan da bir eksiği olan bir toplum aşamasıdır, insan ancak "devlet" biriminin içinde yaşadığında “en yüksek” amacına ulaşır (Mardin, 2006: 16).

Marx

Marks'a gelinceye kadar sivil toplum kavramı bir burjuva toplumu olarak anlaşılmıştır. Sivil toplumu iktisadileştiren Marks, devleti şekillendirenin sivil toplum olduğunu belirterek sivil toplum-devlet ayrımına karşı çıkmıştır (Aslan, 2004: 40). Marks Alman İdeolojisi adlı kitabında Sivil toplum sözcüğünü; 18. Yüzyılda mülkiyet ilişkileri eski çağın ve ortaçağın komünal toplumundan kopup ayrıldıktan sonra ortaya çıktığını belirtmiş, bizzatıhi “sivil toplum ancak burjuvaziyle birlikte oluşur” şeklinde açıklamıştır. Marks'a göre sivil toplum ancak kapitalist özel mülkiyet ile birlikte gelişir. Bunun bir sonucu da şudur:Sivil toplum-devlet ayrılığı da kapitalist özel mülkiyetle birlikte doruğuna ulaşır. Marks sivil toplumun oluşum tarihini belirlemede odak noktası, toplumun siyasetten arınması ve siyasal devletin kurulmasıdır. (Savran, 2013: 270). Marks'a göre toplumsal yaşamın tüm alanlarını belirleyen devlet değil, sivil toplumdur aynı zamanda sivil toplum siyasi hayatı da belirleyen bir alandır. Evrensel kurallara sahip ve ulusun ihtiyaçlarını karşılayan kapsayıcı bir kurumun tersine Marks, devleti egemen gücün bir kurumu olarak kabul etmiş ve devleti sivil toplumdaki çatışmaları uzlaştıran üst kurumsal bir sentez değil, sivil toplumun bir yansıması olarak kabul etmiştir, yani Marks' a göre sivil toplum ve devlet aynıdır. Sivil toplum devletin şahsında kaybolmaz, aksine yeniden üretilir; çünkü sivil toplumda güçlü olan ve üretim araçlarına hakim olan sınıf, devleti ve onun normlarını da belirler ve sivil toplumun işleyiş kurallarını kendi lehine çevirir (Çaha, 2003: 37-38).

Gramsci

Marksist teoride ekonomik alana tekabül eden Sivil Toplum, Gramsci' de daha geniştir ve toplumun üretmiş olduğu tüm semboller, değerler, din, felsefe vb. tüm zihinsel ürünleri içermektedir ve ideoloji de bu alanın içindedir. Gramsci'ye göre Siyasal iktidarı ele geçirmenin öncelikli yolu kültürel iktidarın ele geçirilmesidir. Bir sınıfın kendi ideolojisini diğer sınıflara kabul ettirebilmesini hegemonya kavramıyla açıklayan Gramsci' ye göre, egemen sınıfın dünya görüşü toplumda doğru ve kabul edilebilir olduğu sürece bu sınıfın iktidarı meşrudur. Bu durumda Gramsci' de sivil toplum üstyapısal bir unsurdur. (Örs, 2009:21). Gramsci' ye göre yapılar ve üstyapılar bir "Tarihsel Blok" oluşturur yani üst yapıların karmaşık, çelişik, uyuşmaz bütünü toplumsal üretim ilişkilerin bütününe yansıtır (Gramsci, 2007:69). Gramsci'ye göre üretim tarzının belirlediği alt yapı, üst yapıyı belirlediği anda "Tarihsel Blok" oluşmaktadır, ilk aşamada alt yapı üst yapıyı belirlemektedir; fakat tarihsel blok oluşuktan sonra üst yapı o kadar etkili olmaktadır ki ilişki tersine dönmekte, üst yapı alt yapıyı etkilemeye başlamakta hatta gelişimini engellemektedir (Örs, 2009: 23).

Alanı çok geniş olan ve kompleks bir bütünlük oluşturan Sivil toplumun bütün tarihsel bloku yönetebilme yeteneği, içeriğinin eriştiği toplumsal kategorilere göre uyarlaması anlamına gelir. Bundan dolayı sivil toplum üç tamamlayıcı görünüm altında düşünülebilir: (Portelli,1982: 14-15).

- Yöneten sınıfların dünya görüşü olarak, hukuktan, ekonomiden vb. geçerek, sanattan bilime kadar bütün ideolojik kolları kapsar.
- Tamamlayıcı görünümler toplumun bütün katmanlarına uymaktadır: felsefe, din, ortak duyu, folklor gibi çeşitli nitel dereceleri de bu durumun sonucudur.
- Toplumun ideolojik yönetimi üç temel üzerinde şekillenir bunlar; gerçek anlamıyla ideolojik yapı yani ideolojiyi yaratan ve yayan örgütler ile teknik ideoloji yayma araçları (okul sistemi, kitaplıklar vb.)

Gramsci' ye göre Sivil toplumun temel görünümlerinden biri yöneten sınıfların kendi ideolojisini yayma örgütüne dayanır, bu yapı Gramsci tarafından "İdeolojik Yapı" olarak nitelenmiştir. Gramsci bu nitelendirmeyle ideolojik cepheyi sürdüren, savunan ve geliştiren örgütleri kasteder. İdeolojik yapının içerisinde Gramsci, ideoloji yaymakla görevli örgütleri genel etkinliklerine kültürel bir bölüm katan örgütlerden ayırır. Örneğin yüksek görevlileri ordu subaylarını bu ikinciler

içine sokar. Kilise, öğretim örgütü ve basın örgütleri gerçek anlamıyla kültürel örgütlerdirler (Portelli,1982: 21).

Althusser

Gramsci' nin sivil toplum düşüncesini bir adım öteye taşıyan Althusser 'e göre devlet sadece görünen baskı araçlarından oluşmamaktadır. Hükümet, silahlı kuvvetler, mahkemeler, bürokrasi gibi şiddet araçlarına ve yaptırım mekanizmalarına sahip olan örgütler “Devletin Baskı Aygıtlarını” oluşturmaktadır; ancak devlet sadece baskı araçlarıyla uzun süre ayakta kalamaz, varlığını haklı, yerinde ve vazgeçilmez kılacak meşruiyet araçlarına da ihtiyacı vardır. Bu araçlara “ Devletin İdeolojik Aygıtları” adını vermektedir. Bu aygıtların tamamının devletin tekelinde olması da gerekmemektedir, bir kısmı sivil topluma aittir; ancak devlet kendi değerlerini topluma öylesine empoze etmiş ve öylesine karşılıklı bağımlılık yaratmıştır ki sivil toplum da devletin ideolojik aracı haline gelmiştir. Sivil toplumun “Devletleştirilmesi” ifadesi ile Althusser bu durumu açıklamaktadır (Örs, 2009: 24).

Althusser Devletin sivil toplum aracılığıyla kendi ideolojilerini topluma empoze ettiği alanları sıralayarak Sivil toplumun aslında hayatın her alanında olduğuna dikkati çekmiştir. Bu alanlar: dini, öğretimsel, aile, hukuk, siyasal, sendikal hareketler, haberleşme ve kültürel baskı aygıtlarıdır. Bu baskı aygıtlarının özelliği “Özel” alanda olması ve zor kullanmadan ideolojiyle işlemesidir (Althusser, 2006: 64-65).

Gellner

Sivil toplumla ilgili bir başka tanımlama getiren Gellner 'e göre sivil toplum; devleti dengelemeye yetecek güçte olup onun barışın koruyucusu ve büyük çıkarlar arasında hakem olma rollerini engellemekle birlikte toplumun geri kalanını hâkimiyeti atına alıp en küçük parçalarına ayırmasını engelleyebilen çeşitli hükümet dışı kuruluşlar topluluğudur (Gellner, 1994: 14). Gellner sivil toplumun kan bağları, ritüeller ve diğer yüklenmiş kimlik biçimleri ile dolu aşırı parçalı bir topluluk olmadığını belirtir, Gellner' e göre Sivil toplum, siyasi sistemin ekonomik ve sosyal yaşamdan ayrılığına ve iktidar sahiplerin toplumsal yaşam üzerinde hâkimiyeti olmamasına dayalıdır. Sivil toplumun öznelinin kendine güvenen, kendini dönüştüren yurttaşlar olmalarını sağlayan da tamamen sivil toplumun bu mekân bağımsızlığı, siyasi yöneticilerden uzakta hareket etme yeteneğidir. Sivil toplumu

cazip kılan yönlerden biri de, etkinliklerindeki ve üstünlük standartlarındaki çeşitliliğin fırsat eşitliği yanılması beslemesidir. Yani kendini geliştirme mücadelesini işler ve besler. Sivil toplum pek çok sayıda kişinin merdivenin en üst basamağına çıkacağına inanmasını sağlar; çünkü birbirinden ayrı o kadar çok merdiven vardır ki herkes kendi bulduğu merdivenin sahiden önemli olduğunu düşünür (Keane,2010: 67-68).

2.7.Türkiye’ de Sivil Toplumun Gelişimi

1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’ de değişik kesimler tarafından tartışılan bir konu olan sivil toplumun içerdiği anlamın batıda geliştiği şekliyle olmadığı aşikârdır. Cumhuriyet Türkiye’ sinin tarihsel arka planına bakıldığında, mirasını devraldığı Osmanlı devlet yapısının Hegel’ in Aşkın devlet anlayışıyla büyük ölçüde benzeştiği görülmektedir.

2.7.1.Cumhuriyet Sonrası Türkiye’ de Sivil Toplum

Türkiye’de sivil toplumun gelişimi Türkiye’nin siyasi ve toplumsal gelişimine paralel olarak farklı dönemlerde farklı düzeylerde geliştiği görülmektedir. Tarihsel süreç içinde Türkiye’ de sivil toplumu beş farklı döneme ayırmak mümkündür Bu dönemler: 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrasıdır. Türkiye’de sivil toplum örgütlenmelerinin anayasal hak olarak tanınması ilk kez 1908 Anayasası ile ortaya yapılmıştır. Sivil toplum örgütlenmelerin teferruatını düzenleyen 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu, 1938 yılında yeni Cemiyetler Kanunu’nun çıkışına kadar yürürlükte kalmış ve böylece Cumhuriyet’in ilk on beş yılında sivil toplumu düzenleyen temel belge olmuştur (İçduygu; Meydanoglu; Sert, 2011: 55).

Cumhuriyet dönemi ilk yılları olan Tek Parti döneminde 1923-1946 Osmanlı’dan kalma sivil toplum unsurlarının Tek Parti döneminin “tekipleştirme” ve “homojenleştirme” politikaları karşısında bir işlevi kalmamıştır. 1930’lu yıllarda oluşturulan parti-devlet özdeşliği devletçi elit kesimin kabul etmediği hiçbir sosyal oluşum faaliyet göstermemiştir. Devletçi elit “çağdaş medeniyetler düzeyine ulaşma” amacıyla yürüttüğü” inşa edici” politikalar karşısında sivil toplumu olumsuz olarak düşündüğü için 1930’ lu yıllardan itibaren sivil toplumu tamamen tasfiye etmiştir. (Çaha,1999: 78). 1923-1950 döneminde faaliyette olan ve resmi ideolojiyi yaymakla görevli tek dernek halk evleridir. Bu dönemde Osmanlı’dan kalma bütün dernekler

tek tek tasfiye edilmiş olup kaynakları ve insan güçleri Halk Evlerine transfer edilmiştir. Kapatılan derneklerden bazıları ülke genelinde 300 ‘ e yakın şubesi bulunan Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği ve Mason Derneğidir. 1932 ile 1950 yılları arasında ülke çapında faaliyet gösteren ve resmi ideolojiyi taban yaymaya çalışan 478 tane halk evi ve onun şubesi olarak köylerde faaliyet gösteren 4322 Halk Odası bulunmaktadır (Çaha, 2003: 202-203).

1945’de çok partili demokratik sisteme geçilmesi sivil toplum canlanması açısından kayda değerdir. 1946 yılında çıkarılan dernekler yasası örgütlenmeleri artırmış ve sivil toplum etkinliklerinde canlanmayı beraberinde getirmiştir. Tek parti döneminde yasaklanan sivil toplum unsurlarının tekrardan aktif hale geldiği bu dönemde gün yüzüne çıkan sivil toplum unsurlarının başında dini gruplar, işverenler kesimi, işçi sendikaları, köylü grupları ve farklılaşan medya unsurları gelmektedir. (Tüsev, 2006: 37; Çaha, 2003: 236). Devlet merkezli ve Jakoben modernleşme anlayışı bu dönemde de egemenliğini korumuş; siyasal ve toplumsal kültür içinde sivil toplum alanının tabandan gelişmesini sağlayacak bir anlayış gelişmemiştir. 1950-1960 arası dönemde siyasal iktidarı elinde tutan Demokrat Parti kendi görüşlerine aykırı sivil toplum örgütlenmelerine karşı baskıcı bir tavır izlemiştir (İçduygu; Meydanoğlu; Sert, 2011: 56).

1960-1980 Döneminde; parlamenter demokrasiye üç kez yapılan (1960-1971-1982) hem örgütsel yaşam üzerinde, hem de katılımcı siyasi kültür üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Askeri darbeler demokrasinin gelişmesini ciddi bir sekteye uğratarken, bu dönemlerde yapılan müdahaleler topluma karşı devleti daha fazla güçlü konuma getirmiştir (TÜSEV, 2006: 37). Özetle; 1950-1980 arası dönemde sivil toplumda önemli gelişmeler söz konusu olmuştur; ancak siyasal yaşamın gerçek anlamda aktörleri bu gruplar olmamıştır. Siyasal yaşamın temel dinamiklerini, tanıdığı olan devletçi-elit ile seçilmiş olan siyasi elit oluşturmuştur. Bu nedenle sosyal gruplar siyasal partilerin yörüngesine girmek zorunda kalmışlardır (Çaha, 2003: 238).

Sivil topluma ağır bir darbe indiren 1980 darbesi ile ülke genelindeki bütün sivil toplum kurumlarını faaliyetleri bir süreliğine yasaklanmış birçok kısmı da kapatılmıştır. Darbe sonrasında hazırlanan 1982 anayasası her ne kadar demokrasiye dönüş gibi lanse edilse de örgütlenme özgürlüğünün önünü tıkamıştır (Aslandaş, 1995: 306). 1982 Anayasası’na, askerin toplumu depolitizasyon yönünde

biçimlendirme ve siyasal merkezi yeniden yapılandırma mantığı yansımıştır (Kalaycıoğlu, 2000: 120). 1961 anayasası ile yurttaşlara sağlanan hak ve özgürlüklerde 1982 anayasası ile büyük sınırlamalara gidilmiş devletin toplum karşısındaki gücü artırılmıştır. Bu dönemde siyasi partiler, işçi sendikaları ve dernekler sıkı denetim altına alınmıştır (Duman, 2003: 378). 1983 'te yürürlüğe giren yeni Dernekler Yasası da bu rejimin yasakçı ve vesayetçi ideolojisinin devamını yansıtmıştır. Bu kapsamda birçok devlet memurunun derneklere üye olmaları kısıtlanmış; devlete derneklerin çalışmalarını kontrol etme ve durdurma yetkileri verilmiştir. 1983 seçimleri ile şekilsel olarak demokrasiye geçilse de, 1982 Anayasası'nın yarattığı sınırlayıcı ve yasaklayıcı ortam, sivil toplum örgütlenmelerinin yeniden canlanmasını oldukça geciktirmiştir (İçduygu; Meydanoglu; Sert, 2011: 57).

1990'lı yıllarda Türkiye'de sivil toplum bir nebze olsun işlevsel olarak Batıda olan sivil topluma yaklaşmıştır. Bu dönemde insan hakları, kadın hareketleri çevre bilinci gibi konularda faaliyet göstere derneklerin sayısı artmış olmakla birlikte dernekler organize ettikleri imza kampanyaları, yürüyüşler ve bağış kampanyaları gibi faaliyetler ile toplumun geniş bir kesimini bilinçlendirmiştir (Arslanel, 2001: 140). 1990'lı yıllarla birlikte örgütsel yaşamın nicelik olarak canlanıp önem kazanması 1995 yılında 1982 anayasasınının 33. Maddesiyle düzenlenen dernek kurma özgürlüğünde yapılan değişiklik ile olmuştur. 33. Maddede yapılan bu değişiklik 1990'ların ortasında başlayan demokratikleşme yolundaki dönüşümün bir parçasıdır. Ayrıca, 1980'den sonra bazı iç ve dış etkenler askeri rejimle sekteye uğrayan demokratik sistemin yeniden kurulmasına katkıda bulunmuş ve devletin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin azalmasına yol açmıştır (İçduygu; Meydanoglu; Sert, 2011: 57).

2000'li yıllardan sonra Türkiye' de canlanmaya başlayan sivil toplum, 2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci beş yıllık kalkınma planında geniş bir şekilde yer almıştır. Ülkelerin kalkınma hamlelerinde kamu ve özel sektörün yanında üçüncü bir alan olarak sivil toplum gösterilmekte uluslararası yardımları gerçekleştiren kuruluşlarda yardımların niteliği ve projelerin yürütülmesi noktasında sivil toplumun önemine değinilmiştir (Kocalar, 2006: 43). Son olarak 1999'da Avrupa Birliği üyeliğine adaylığı onaylanan Türkiye'nin 2004 yılı sonunda "Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilmesiyle" 2005 yılında üyelik müzakerelerine

başlaması süreci hiç şüphesiz sivil toplum alanında belirgin bir canlanmayı da beraberinde getirmiştir(İçduygu; Meydanoğlu; Sert, 2011: 58).

2.8.Sivil Toplum Kuruluşları

Temsili demokrasilerin uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarına büyük rol düşmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) vatandaş ve devlet arasında köprü vazifesi görmektedirler. Vatandaşların düşüncelerinin devlete aktarılmasında, devletin uyguladığı ve uygulamak istediği politikaların vatandaşlara aktarılmasında katalizör rolünü üstlenmektedir (Bedük; Usta; Kocaoğlu, 2006: 53).

Sivil toplum, yalnızca dar anlamıyla sivil toplum kuruluşları olmadığı gibi, sivil kuruluşları da tek başına sivil toplumu kuşatamaz. Örgütler; belirli amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak bir araya gelmiş toplumsal birimler veya insan kümeleridir (Polatlıoğlu, 1984: 63). Sivil toplum örgütleri (Non-Governmental Organisations); bireylerin toplumsal farklılaşma temelinde, kamusal alanda bir ortak amacı gerçekleştirmek için oluşturdukları, bağımsız ve gönüllü kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, bireylerin isteklerini yönetime ulaştırmada, kamuoyu oluşturarak yönetimi etkilemede ve çözüm üretmede etkili olabilecek demokratik araçlardır (Canıklıoğlu, 2007: 76).

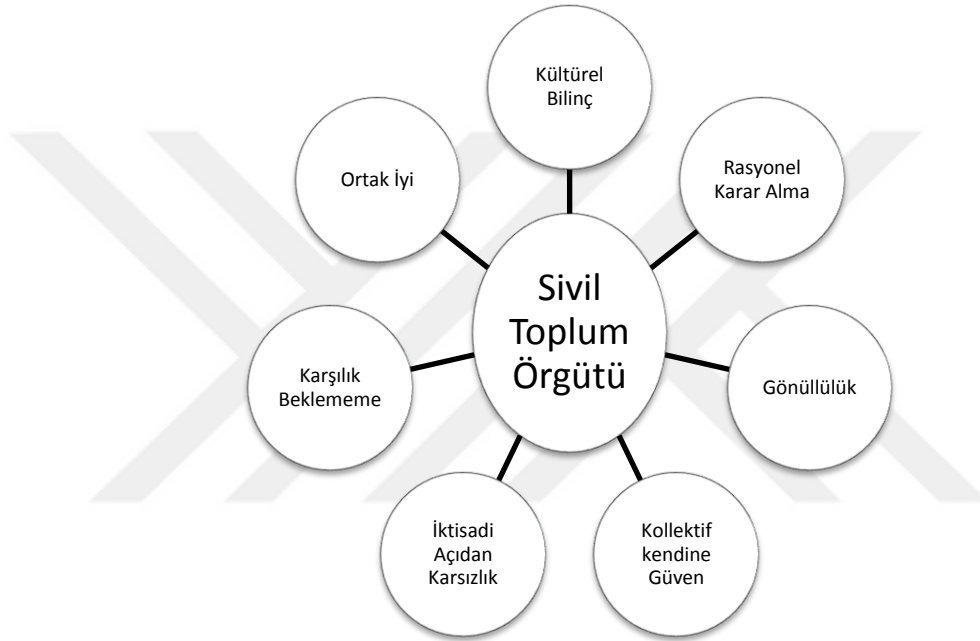
Non Governmental Organizations, 3. Sektör, gönüllü kuruluşlar, hükümet dışı kuruluşlar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar vb. tüm bu adlandırmalar, örgütlü sivil topluma bir bütün olarak bakmak istediğimiz ve örgütsel yapıları tek bir isim altında toplama ihtiyacı duyduğumuzda, var olan örgütlerin hepsini kucaklayabilecek anlamsal çerçeve oluşturmuyorlar (Kuçuradi, 1998: 24-30). Sivil toplum örgütlerinde gönüllülük ve bireysel bilincin ön planda tutulması temel özelliklerden biridir (Saylan, 2003: 258). Sivil toplum kuruluşları; içinden çıktıkları toplumsal ortama ve zihniyetlerine göre şekil almaktadır. Her toplumda geçerli olan adaptasyon mekanizmaları toplumdaki sivil inisiyatifleri de kendine benzetir (Mahçupyan, 2000: 131).

Kongar' a göre STK' lar; çağdaş demokratik devlet anlayışı çerçevesinde bireyin kendi hak ve çıkarlarını korumak amacıyla devleti ve iktidarı etkilemek amacıyla kurulmuş yapılardır. Sivil toplum örgütlenmeleri, devletin resmi yapısının dışında olduğundan dolayı, doğrudan doğruya yurttaşların temel hak ve

özgürlüklerini geliştirici niteliği ile de zorunlu olarak çoğulculuğu teşvik edici bir sonuç doğurmaktadır (Kongar, 1995: 98).

Sivil toplum konusu son dönemlerde küreselleşmenin de etkisiyle; Politik açıdan yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra “beşinci güç” olarak, iktisadi açıdan da kamu ve özel sektörden sonra “üçüncü sektör” olarak anlandırılmıştır. Sivil toplum örgütleri kendi bünyelerinde barındırdıkları dinamikleri ile batı da NGO olarak kabul edilen pek çok örgütten ayrılmaktadırlar.

Şekil 11: Sivil Toplum Örgütlerinin Dinamikleri

Kaynak: Demirel, 2011: 157

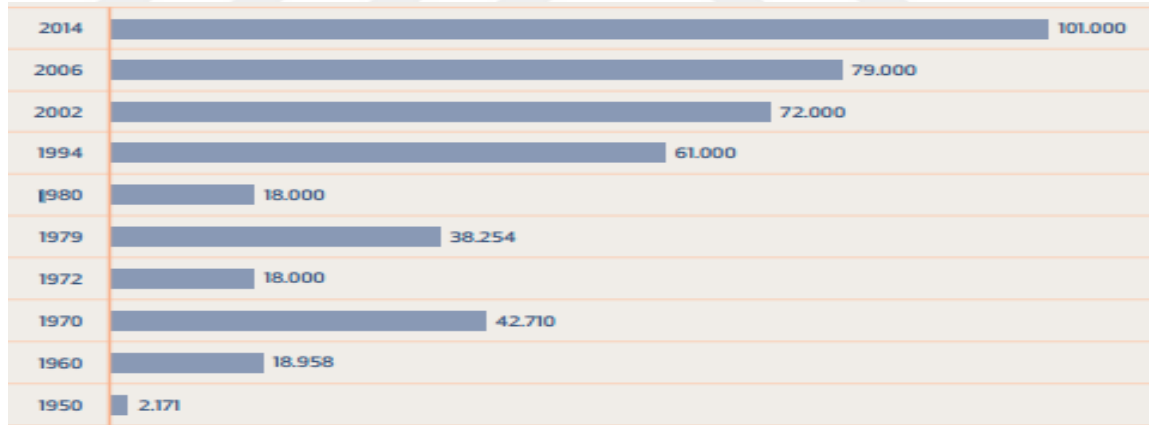
Sivil toplum örgütleri; bireylerin rasyonel karar alma mekanizmaları oluşturabilecekleri, ekonomik olarak getirisi olmayan, ortak iyiyi amaçlayan gönüllük esasına dayanan birlikteliklerdir.

2.9. Türkiye’ de Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında sivil toplum kuruluşu (STK) şeklinde hukuki bir tanım bulunmamaktadır. Kar amacı gütmeyen-gönüllü kuruluş tanımı kullanıldığında akıllara ilk olarak dernek ve vakıflar gelmektedir. Vakıf ve dernekler farklı kamu kurumları tarafından denetlenen ve ayrı mevzuatlara tabi olan tüzel yapılanmalar olmalarına rağmen uygulamada oldukça büyük benzerlikler gösteren kuruluşlardır (İçduygu; Meydanoglu; Sert, 2011: 62).

Türkiye’ de 2000’li yıllardan sonra STK’ların sayısında ciddi bir artış yaşanmaya başlamıştır. Şekil 12’ de konjonktürel dalgalanmalara bakıldığında; Türkiye’ de STK sayıları ile demokratikleşme arasında güçlü bir bağın olduğu gözlemlenir. Darbe dönemlerinde sayıları iyice düşen STK ların reform dönemlerinde arttığı görülmektedir. 1990’lı yıllar ve sonrasında Türkiye’de sivil toplumun gelişiminde önemli rol oynayan kimlik politikalarının (İslami kimlikler, Kürt ve Alevi kimlikleri, toplumsal cinsiyet eksenli kimlikler, vb.) gelişmesi sivil topluma da belirli bir ivme kazandırmıştır. Bu gelişmeler, Türkiye’nin 2000’li yıllar ve sonrasında AB’ ye adaylık sürecinde atılan önemli adımlarla pekişince 2000’li yıllarda bu ivmenin hızlandığı görülmektedir. 2014 itibarıyla Türkiye’deki STK sayısı 100 binin üzerine çıkmıştır (Yaşama Dair Vakfı, 2014: 2). Mevzuat gereği bakıldığında Türkiye’de beş tür sivil toplum örgütlenmesinin ortaya çıktığı görülmektedir bunlar: dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek örgütleri, kooperatifler ve birlikler (İçduygu; Meydanoğlu; Sert, 2011: 61). Aşağıda verilen şekilde Türkiye’de yıllara göre faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısına değinilmiştir.

Şekil 12: Türkiye’de Yıllara Göre Sivil Toplum Kuruluşu Sayısı

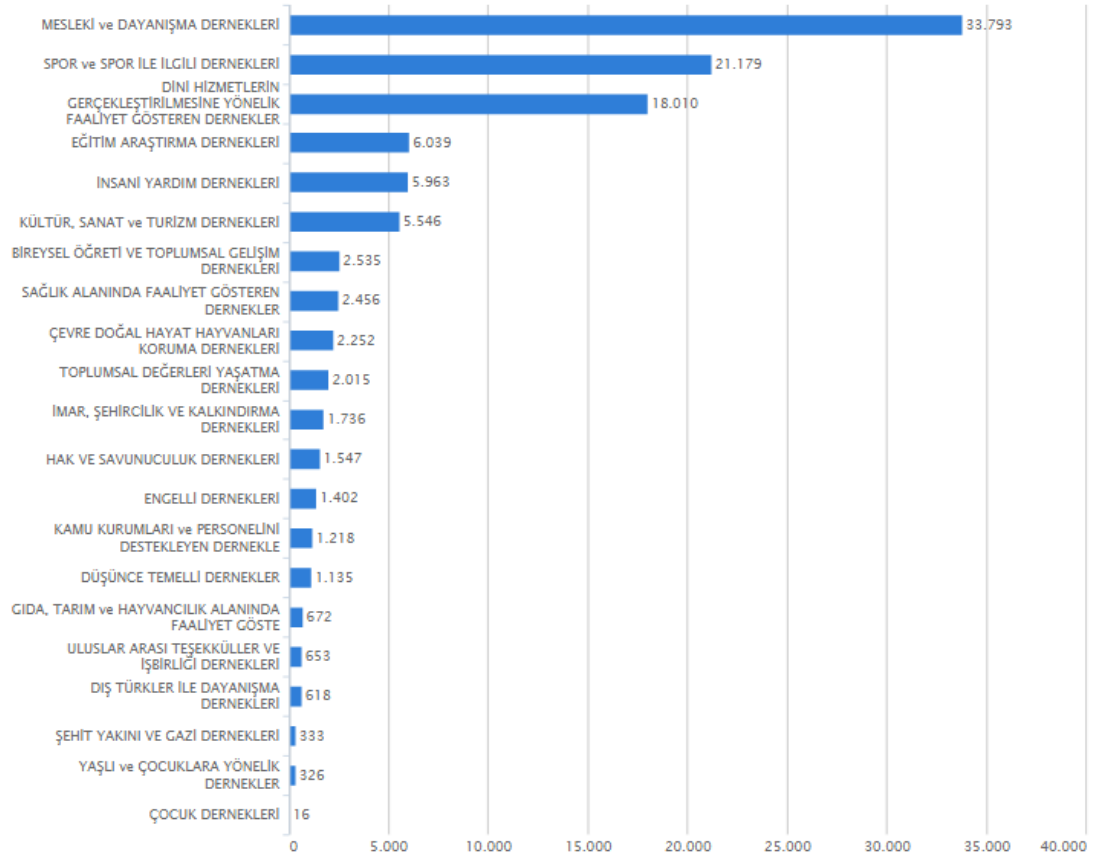

Kaynak: Yaşama Dair Vakfı, 2014: 2

Sivil toplum örgütlenmelerinden önemli bir yere sahip olan dernek kurma hakkı ilk kez II. Meşrutiyet sonrasında 120. Maddeyle anayasaya girmiştir. 1909 yılında “Cemiyetler Kanunu” çıkarılmış bu yasayla derneklerin yapısı ve işleyişi tanımlanmıştır. 1924 anayasasınının 70 ve 79. Maddeleriyle dernek kurma hakları düzenlenmiş ve hükümete dernekler üzerinde otorite kurması 1938 yılında çıkarılan 3512 sayılı yasayla olmuştur.1950 yılında uzmanlaşmanın artması, siyasal katılımın yaygınlaşması dernekleşmeyi de hızlandırmıştır. 1961 anayasasınının 28. ve 29.

.maddeleri dernek kurma özgürlüğünü genişleterek yasal alt yapıyı oluşturmuştur.12 Mart 1971' i izleyen dönemde 1972' de 1630 sayılı yeni dernekler yasası çıkarılmış ve dernekler üzerindeki devlet kontrolü artmıştır. 12 Eylül askeri darbesinden sonra 1983 yılında anayasanın 33. Maddesine dayanılarak çıkarılan 2908 yasa ile 1980-1983 yılları arası dernekler neredeyse durma noktasına gelmiştir. 1984 yılı sonrasındaysa bu yasanın engelleyici hükümlerine rağmen canlanma yaşanmıştır. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi 1995 yılında anayasanın 33 maddesinde yapılan değişiklik ile derneklerin önündeki kimi kısıtlayıcı hükümler kaldırılmıştır (Caniklioğlu, 2007: 177-178). Türkiye' de 2017 tarihi itibariyle faal olan dernek sayısı 109.444 olarak kayıtlara geçmiş 10.910.446 kişi ile derneklere üye olan vatandaşların ülke nüfusuna oranları yüzde 14,23 (% 2,86 kadın, % 11,37 erkek üye) olarak hesaplamıştır. Aktif Dernek sayılarının bölgelere oranlamalarında % 34,62 ile Marmara Bölgesi birinci sıradadır. % 18,04 ile İç Anadolu Bölgesi, % 13,53 oran ile Ege Bölgesi, %11,97 ile Karadeniz Bölgesi , % 10,36 Akdeniz Bölgesi, %5,77 Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve son olarak da %5,70 ile Doğu Anadolu Bölgesi izlemektedir (<https://www.dernekler.gov.tr>-10.11.2016).

Şekil 13:Faaliyetlerine Göre Dernekler

Kaynak: <https://www.dernekler.gov.tr>-10.07.2017

Şekil 13 'te verilen grafik, derneklerin faaliyet alanlarına göre toplam dernekler arasındaki sayı ve yüzdesini vermektedir. Bu grafiğe göre 5.964 olan insani yardım dernekleri %5,45 oran ile mevcut dernekler arasında 5. Sırada yer almaktadır. Uluslararası teşekküller ve iş birliği dernekleri sayısı 653 olarak hesaplanmış ve toplam derneklerin %0,60 kadarını oluşturmuştur. Bu tablodan sadece insani yardım kuruluşlarının ve uluslararası teşekküllerin mülteci ve sığınmacılara yönelik yardım programları yaptığı sonucu çıkarılmamalıdır.

Vakıf; köken olarak gerek doğuda gerekse batıda bulunan eski ve önemli bir kurumdur. Vakıf; İslam toplumlarında yapılan hayır, sosyal yardımlaşma, dayanışma gibi toplumsal ve dini düşüncelerle teşvik edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924' te Evkaf Nezareti kaldırılmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1935 yılında çıkarılan 2762 sayılı kanun ile bu alan yeniden düzenlenmiştir. 1954 yılında vakıfların mali sorunlarıyla ilgilenmek amacıyla vakıflar bankası kurulmuş ve bankaya eski vakıfların taşınmaz ve işletmelerinin yönetimi verilmiştir. 1967 yılında çıkarılan 903 sayılı yasa ile bu alan yeniden düzenlenmiş ve bazı vakıfların Bakanlar Kurulu kararıyla “ vergiden muaf vakıf” statüsü tanımıştır (Caniklioğlu, 2007: 178) 1980 yılında 604 tane olan vakıf sayısı 2016 itibariyle 5075' e çıkmış, gerçek ve tüzel kişilerin vakıf üyelikleri toplamda 1.169.642 olarak hesaplanmıştır. Bu sayılardan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları 1.000, çevre koruma vakıfları 19, çok amaçlı vakıflar da 4.056 olarak kayıt altına alınmıştır (<http://www.vgm.gov.tr-24.02.2017>).

Türkiye' de sendika istatistiklerine bakılacak olursa; Türkiye' de ilk sendikalar, Cumhuriyet öncesi dönemde 1909' da yürürlüğe giren dernekler yasası çerçevesinde oluşmuştur. 1947 yılında 5018 sayılı yasa ile 1933-38 yıllarında getirilen sendikalaşma yasağı kaldırılmış ve 1952 yılında ilk sendikal birlik olan Türk-İş kurulmuştur. Tüm çalışanlara sendika hakkını, işçilere grev ve toplu sözleşme imkanını sağlayan 1960 anayasası ile sendikal haklar genişletilmiş ve 1967 yılında DİSK kurulmuştur. 1971'de anayasa değişikliği ile kamu çalışanlarının sendikalaşması yasaklanmıştır. 12 Eylül sonrası ise Türk-İş ve Hak-İş dışındaki tüm sendika konfederasyonları kapatılmıştır. 1982 anayasasında sendikaların hukuki statüsünün ana çerçevesini 51 ve 52. Maddeler çizmiştir. 1988 ve 1995 yıllarında yapılan değişikliklerle sendikaların çalışmalarındaki kimi kısıtlamalar da kaldırılmıştır (Caniklioğlu, 2007: 178). Kayıt altında olan Toplam 13.038.351 işçiden

sadece 1.499.870 işçi sendikalarına (161 Sendika) üyedir, bu rakam kayıt altında olan toplam işçi sayısının yaklaşık %11.50'sine tekabül etmektedir (<http://www.csgb.gov.tr-12.02.2017>).

Teknolojinin sağladığı iletişim kanalları, internet üzerinden örgütlenme ve protesto kültürünü de giderek yaygınlaşmaktadır. Son yıllarda sosyal paylaşım platformlarının STK'lar ve farklı sivil oluşumlar açısından önemli bir iletişim aracı haline geldiği görülmektedir. Birçok STK, hiçbir aracı olmadan sosyal platformlar aracılığı ile hedef kitlesine seslenerek daha çok kişiye ulaşabilmektedir; ancak sosyal platformlar üzerinden artan iletişimin ya da imza kampanyalarının gerçek anlamda bir örgütlülük yaratıp yaratmadığı ya da değişime ne düzeyde katkı sağladığını açıkça ortaya koymak henüz mümkün değildir. (<http://www.aljazeera.com.tr-02.02.2017>).

Sivil toplum her ne kadar devletten bağımsız bir alan olarak görülse de günümüz modern toplumlarda sivil toplum, devletin karşısında değil kamu politikalarının oluşumunda bir paydaş olarak görülmektedir. Toplumun derininden gelen taleplerle birlikte oluşturulan kamuoyu baskısı kamu politikalarının oluşumunda ciddi bir etki bırakmaktadır. Sivil toplum kuruluşları esas olarak sadece belirlenmiş bir konu üzerinde yoğunlaştıkları için o konuda uzmanlaşmış hatta ilgilendikleri alanla ilgili devletten daha fazla avantajlı konuma gelmişlerdir. Buldukları ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısına göre çeşitlilik gösteren sivil toplum, toplumsal sorunlara çözüm bulabilmek adına toplumun kendi iç dinamiklerini kullanarak kendi kaynaklarını harekete geçirip toplumu bilinçlendirerek kamuoyu oluştururlar.

2.10. Türkiye' de Sivil Toplumun Gelişiminin Önündeki Engeller

Türkiye' de sivil toplumun gelişmesini engelleyen faktörlerin başında, devleti kutsayan “Patrimonyal anlayışın” hakim olması gelmektedir. İktidar politikaları karşısında bireyler; kendilerini ilgilendiren kararlara karşı tepki göstermemekte ve pozisyonlarını yeni durumlara uyarlayamamaktadırlar. Sivil toplum ile Demokrasi birbirini destekleyen ve besleyen iki olgudur. Demokratik yaşama dahil olmanın koşulunun sadece oy verme davranışı olarak tatbik edilmesi ise sivil toplum bilincini körelten bir başka unsurdur.

1972 yılından beri Özgürlük, siyasal ve sivil özgürlükler üzerine araştırma raporları yayımlayan ve demokratik bir ülkede olması gereken kriterleri sıralayan Freedom House'un belirlediği kriterlere bakılınca genel itibariyle: seçim özgürlükleri, İnsanların tercihlerine göre örgütlenme hakları, iktidarın sınırlandırılması, hukuk devleti, İnsanların ordu, dış güçler, totaliter partiler, dinsel hiyerarşiler, ekonomik oligarşiler ya da başka bir güçlü grubun tahakkümünden azade olup olmadığı, toplanma ve kamusal tartışma özgürlüğü, sivil örgütler ve gruplara örgütlenme özgürlüğü, açık ve özgür tartışma ortamı, kişisel özerklik ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kriter belirlemektedir (Tilly, 2007:15).

Görüldüğü gibi sivil toplumun gelişimi, asgari standartlarda demokrasinin kurumsallaşmasına bağlıdır ve güçlü bir sivil toplum güçlü bir demokrasinin ön koşuludur. Sivil toplum ancak bireyin siyasete kamusal çıkarlar ve yararlar yönünden bilinçli duyarlık yöneltmesi ve kendi kaderini tayin etme olanağının var olması ile mümkün hale gelecektir. Dolayısıyla eğer sivil toplum demokrasinin olmazsa olmaz koşulu ise, demokrasinin her şeyden önce bireyin iktidarı şeklinde algılanması gerekir. Türkiye' de sivil toplumun demokrasinin ön koşulu olmasının topluluk değil, birey ekseninde bu özerkleşmeyi zorunlu kıldığı yönündeki anlayış pek yaygın değildir (Caniklioğlu, 2007: 129-130).

Batıda modern devlet, toplumun aşama aşama devletten özerkleşmesiyle oluşurken Türkiye' de devletin toplumu her geçen gün biraz daha fazla kuşatarak ona mutlak hükmeden aşkın bir nitelik kazandığı görülmektedir. Bu durum sivil toplumun varlıksal koşullarını olumsuz etkilemiştir (Karadağ; Usta, 2011, 36).

Türkiye' de sivil topluma katılımın düşük seviyelerde seyretmesi isimden kaynaklanan olumsuz çağrışımından kaynaklanabilmektedir. "Örgüt" nitelendirmesi ile bireylerin aklına ilk gelen şeyin Yasadışı/İllegal bir çağrışım olması, sivil topluma katılım noktasında tedirginliği ortaya koymaktadır. Türkiye' de Sivil topluma aktif katılımın gelişmiş ülkelerin ortalamalarına oranla düşük olduğu bu gerçeği kanıtlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE GÖÇ –SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ KAPSAMINDA SURİYELİ SİĞİNMACILAR

Türkiye, sınır komşusu olduğu ülkelerde yaşanan iç savaşlar ve karışıklıklar neticesinde tarihin hiçbir döneminde görülmeyen kitlesel göç hareketleriyle karşılaşmıştır. Önceki bölümlerde aktarıldığı gibi önceki yıllarda göç geçiş ülkesi konumunda bulunan Türkiye son dönemde göç hareketlerinde “hedef ülke” konumuna gelmiştir. Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye’ ye sığınan Suriyeli sığınmacı sayısı 3 milyona yaklaşmıştır. Artan sığınmacı nüfusu karşısında özellikle yerel yönetim hizmetleri kapsamında bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Türkiye, Ocak 2017 tarihine kadar Suriyelilere yönelik yaklaşık 12 milyar dolar harcamıştır. Bu harcamalara rağmen sığınmacıların sorunları tam manasıyla halledilememiştir.

Devletin ulaşamadığı alanlardaki boşlukları doldurmada sivil toplum kuruluşlarının önemi bir kez daha ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde, Arap Baharı sonrası Suriye’ de yaşanan iç savaş sonrası Türkiye’ye göç eden Suriyeliler ile ilgili istatistikî bilgiler verilecek, hukuki statülerine değinilecektir. Suriyelilere yardım eden sivil toplum kuruluşlarından etkin faaliyetleri olanlar belirtilecektir.

3.1.Arap Baharı ve Suriye Krizi

Arap coğrafyasında 2010 yılının sonunda öncelikle Tunus’ ta başlayan yönetim karşıtı halk hareketleri, 21. Yüzyılın en önemli tarihi olaylarından birisi olarak kabul edilmektedir. Yıllardan beri diktatöryal, baskıcı ve otoriter rejimler tarafından yönetilen Arap halkları, 2010 yılının Aralık ayında, Tunus’ta başlayan isyan dalgası ile birlikte çeşitli değişimlere sürüklenmiştir. Arap baharını başlatan süreç, Tunus’ ta seyyar satıcılık yapmak için izin almak isteyen 26 yaşındaki üniversite mezunu Muhammed Buazizi ‘nin kadın belediye çalışanı tarafından tartaklanmasının akabinde Buazizi’ nin belediye binası önünde 17 Aralık 2010 Cuma günü kendini yakması ile olmuş ve bu olaydan hemen sonra Tunus’ ta kitlesel eylemlere dönüşen protestolar, Arap baharı’ nın fitilini ateşlemiştir (https://www.youtube.com/watch?v=4J_V2YcRXMVg-24.02.2017). 2009 yılında Wikileaks Belgeleri’nde¹⁷ yayımlanan “Tunus’ ta Yolsuzluk! Senin Olan Benimdir” adlı

¹⁷Wikileaks: Hükümetlerin gizli organizasyon ve bilgilerini ortaya çıkarması ile tanınan Wikileaks, İsveç merkezli uluslararası bir yapılandırma. Kurucusunun çinli muhalifler, ABD, Tayvan, Avustralya, Güney Afrika ve Avrupa ülkelerinden bazı gazeteciler ve şirketlerin bilişim uzmanları

belgede Bin Ali'nin eşi Leyla Trabelsi ve ailesi hakkındaki yolsuzluk iddiaları halkı öfkelenmesine neden olan önemli faktördür. 18 Aralık 2010' da Tunus' ta başlayan kıvılcım domino etkisi göstererek, sosyal medya ve uydu teknolojilerinin de büyük etkisiyle çok kısa bir sürede bir orman yangını gibi bütün Arap coğrafyasını sarmıştır. Arap dünyasında uzun sürelerden beri ülkeyi yöneten diktatörlerin baskıcı yönetimi, anti demokratik uygulamalar, siyasi yozlaşma, ekonomik krizler, uzun süren işsizlik ve olumsuz yaşam koşulları sosyal bir patlamayı beraberinde getirmiştir. Tunus' ta Hükümet güçleriyle protestocu halk arasında yoğun çatışmaların yaşandığı gösteriler sonucunda gerçekleşen “Yasemin Devrimi” ile 23 yıldır iktidarda olan Zeynel Abidin Bin Ali 14 Ocak 2011'de iktidarı bırakarak yurt dışına kaçmıştır (<https://www.ihh.org.tr-20.01.2017>). Ortadoğunun tamamına yayılan hareket Mısır' da Hüsnü Mübarek'in, Libyada 42 yıllık diktatör Muammer Kaddafi'nin devrilmesine, Suriye' de iç savaşa, Fas, Cezayir, Suudi Arabistan, Ürdün gibi ülkelerde de küçük çapta da olsa reformların yapılmasını getirmiştir (Göçer; Çınar, 2015: 51).

Baskıcı rejimlerin hüküm sürdüğü ve sivil toplum alanının olmadığı ülkelerde önceki bölümlerde de belirtildiği gibi kısıtlı da olsa sivil toplum faaliyeti bulunabilmektedir; fakat sivil toplumun Arap baharında yaşandığı gibi büyük halk kitlelerini harekete geçirecek, rejim değişikliğine yol açacak protestoları düzenleyecek güçte olmadığı da bilinen bir gerçektir. Sivil toplumun üstlendiği organizasyon ve yönlendirme faaliyetlerindeki boşluğu, blog yazarları, uydu kanalları, sosyal medya ve cep telefonları doldurmuştur. Teknolojinin getirdiği hızlı iletişim ve bilgi aktarımından faydalanan kitleler çok kısa bir sürede sosyal ağlar üzerinden organize olmuştur.

Tunus' ta başlayan ve dalga dalga yayılan Arap Bahar'ından Suriye de nasibini almıştır. Önce barışçıl gösteriler yapılmış; ancak devlet başkanı Beşar Esad' ın bunların “ bir komplo, dış güçlerin Suriye' yi zayıflatma çabası” olduğunu söylemesi ve Suriye güvenlik kuvvetlerinin bu gösterilere sert müdahalede bulunması, gösterilerin yayılmasına ve rejim karşıtı gösterilerin silahlı direnişe doğru evrilmesine neden olmuştur (Koyuncu, 2013: 170; Demirel, 2015: 45).

olduğu belirtilmektedir. Avustralyalı gazeteci Julian Assange ise organizasyonun görünen yüzüdür. Yayımlanan belgeler dünya çapında ses getirmiştir. Yayımlanacağı söylenen 251.287 belgenin yaklaşık 2000 tanesi yayımlanmıştır (<http://www.haberturk.com-01.02.2017>)

Ortadoğu’da yaşanan bu değişim ve dönüşüm süreci genel itibariyle “Arap Baharı” adıyla anılmaktadır; ayrıca “Arap Devrimleri”, “Arap İsyancıları” ve “Arap Uyanışı” olarak da ifade edilmektedir. Genel nitelendirmelerin yanında, Mısır’da yaşanan halk ayaklanmasına “Nilüfer Devrimi” Tunus’ta gerçekleşen halk ayaklanmasına “Yasemin Devrimi” gibi isimler verilmektedir (Orhan, 2013: 18).

Suriye’nin toplumsal yapısına bakıldığında halkın, kültürel, dini ve etnik kimlik olarak büyük çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Suriye’de nüfus dile ve dine göre alt gruplara ayrıldığında konuşulan dile göre nüfusun % 82.5’ i arapça konuşmaktadır. İnanç açısından %74 ünü Sünni Müslümanlar oluşturmasına rağmen Sünniler yönetimde etkin değildir. Azınlıklara ise; aleviler, Dürziler, ve ismaililer gibi heteredoks kesim % 6 ve ülkedeki hristiyan cemaati ise % 10 luk payıyla toplam nüfusu oluşturmaktadır. Hristiyanlar içinde en önemli grubu oluşturan Rum Ortodoks kilisesi % 4.7 oranına sahiptir. Ülkenin en büyük azınlığını oluşturan Kürtler, kuzeydoğu ve kuzeybatı sınır bölgelerinde yaşamaktadırlar. Kısa adı Suriye olan Suriye Arap Cumhuriyeti’nin yönetim biçimi cumhuriyettir. Teorik olarak çok partili başkanlık tipi cumhuriyet olsa da siyasal iktidar, Baas partisi’ nin katı denetimi altında bulunmaktadır; esas itibariyle Tek Parti sistemi bulunmaktadır. (Koyuncu, 2013: 125).

Arap Baharı’nın sızdığı Suriye’de ilk belirtiler 2011 Ocak ayında görülse de, Suriye’nin Güneyinde yer alan Der’a şehrinde 15 Mart 2011’de başlayan gösteriler sonrasında şiddet ve sokak çatışmalarının önü alınamadı. İlk etapta Arap Baharı’nın bir devamı olarak görülen protesto gösterileri Beşar Esad’ın istifasını ve 1963 yılından beri ülke yönetiminde bulunan Baas Partisi’nin iktidarı bırakmasını talep etmekteydi. Nisan 2011’de ülke geneline yayılan şiddet, Suriye’de bir iç savaşa yol açmıştır (Topal, 2015: 118). Ayaklanmaların eskiden Baas partisinin kalelerinden biri olan Dera bölgesinde başlamasının en önemli nedenleri, ülkenin tümünü etkileyen kuraklık ve yolsuzlukla beraber bu bölgede yaşayanların Lübnan’daki iş olanaklarını yitirmesi sonucu büyük bir işsizlik sorununun ortaya çıkmasıdır. Daha sonraki ayaklanmalar Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus bölgelerine sızmıştır (Şen, t.y: 59)

3.2.Suriye İç Savaşından sonra Zorunlu Göç

Suriye’ de 15 Mart 2011’ de başlayan rejim karşıtı gösterilerin zamanla ciddi çatışmalara ve ardından da bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte bu ülkeden komşu ülkelere doğru dramatik bir insan kaçışı yaşanmaya başlamıştır. Tarihte eşine az rastlanılan boyutlara ulaşan bu insani dramı BMMYK, tarihte görülen en büyük göç dalgası olarak nitelendirmiştir. BMMYK’ nın (Yerinden Edilme İzleme Merkezi) ile birlikte 13 Haziran 2014’ te yaptığı ortak açıklamaya göre Suriye içerisinde bir günde 9.500 kişinin (yani yaklaşık her 60 saniyede bir ailenin) yerinden edilmesiyle Suriye; dünya üzerinde en fazla sayıda insanı etkileyen ve en hızlı ilerleyen yerinden edilme krizinin yaşandığı ülke olarak tescil edilmiştir. Suriyeliler rakamsal olarak Filistin krizinin hemen ardından 2. Sırada gelen ve BMMYK’ nın ilgilendiği dünyanın en büyük mülteci nüfusunu oluşturmaktadır (Erdoğan, 2015: 1).

Suriye’ den Türkiye’ ye yönelik ilk nüfus hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. İç çatışmalardan 6 hafta sonra Hatay’ ın Yayladağ ilçesindeki Cilve gözü sınır kapısında gerçekleşen ilk girişte, 252 Suriye vatandaşı¹⁸ içeri alınmıştır. Savaşın başından “açık kapı politikası” uygulayacağını belirten Türkiye daha sonra büyük bir sığınmacı akınıyla karşı karşıya kalmıştır <http://www.ileridunya.com/suriyeli-siginmacilar-turkiyede-bitmeyen-misafirlik/>). Daha sonra devam eden girişler sonucunda 09 Haziran 2011’ de Altınözü ve 12 Haziran 2011 tarihinde Boynuyğun çadır kentleri kurulmuştur. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) ve Türk Kızılay’ ı aracılığıyla insani yardım faaliyetleri başlatılmış. Sınır ötesi yardımların ihtiyaç sahiplerine iletilmesinde çoğunlukla STK’lardan destek alınmıştır. Temmuz 2012 yılında henüz sığınmacı sayısı 45 bin iken Türk yetkilileri bu rakamı revize eden bir yaklaşım ile “kırmızı çizgimiz 100 bin kişidir bu rakamı aşarsa tampon bölge oluşturulabilir” açıklamasını yapmışlardır(Erdoğan, 2015: 7).

3.3.Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Statüsü

29 Nisan 2011 tarihinde ilk Suriyeli sığınmacıların gelmesinden sonra resmi yetkililer konuşmalarında Suriyelileri önce “mülteci” sonra “misafir” olarak adlandırmışlardır (Kaya, 2013: 37). İlk olarak 30 Mart 2012 tarihli “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye

¹⁸ Bu ilk kafiide 145 erkek,44 kadın, 29’u kız 61 çocuk bulunmaktadır (<http://www.gazetevatan.com-12.02.2017>)

Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” ile geçici koruma sağlandığı açık ve kapalı resmi ifadelerle yer almıştır. 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği” ile Türkiye’deki Suriyeliler resmi olarak Geçici Koruma altına alınmışlardır. İltica hakkının, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Maddesinde “herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınmak ve bu ülkeler tarafından mülteci işlemi görme hakkına sahiptir” şeklinde temel bir insan hakkı olarak değerlendirildiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bununla ilgili diğer BM düzenlemeleri ise 1951 Cenevre sözleşmesi ile 1967 ek protokolüdür. Bu iki belgenin yanı sıra 1994 tarihli İltica ve Sığınmacı Yönetmeliği ile 2006 tarihli yeni iskan kanunu; iltica ve benzeri göç konularını ele almıştır (Demirel, 2015: 52-53).

Birinci bölümde de aktarıldığı gibi Türkiye 1951 Cenevre sözleşmesine taraftır; fakat Türkiye, Cenevre sözleşmesinde geçen “Coğrafi kısıtlamayı¹⁹” kaldırmadığından dolayı Türkiye’ye sığınan Suriye vatandaşlarına ilk etapta mülteci veya göçmen statüsü vermemiştir. Suriyelilere yasal statü kazandırmak için Bakanlar Kurulu tarafından 22 Ekim 2014’te 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.

Yönetmeliğin geçiş hükümlerinden geçici 1.maddesi ile 28.04.2011 tarihinden sonra Türkiye’ye kitlesel veya bireysel olarak gelen Suriyeli sığınmacılara “Geçici Koruma Statüsü” verileceği belirtilmiştir (<http://www.mevzuat.gov.tr-15.01.2017>).

Geçici Koruma Yönetmeliği’nin yasal dayanağını 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. Maddesi oluşturmaktadır. Yönetmeliğin amacı 1. Madde ile belirtilerek; kendi ülkesinden ayrılmaya zorlanan, kendi ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici olarak sınırlara gelen veya sınırları geçen yabancılardan uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınmayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenleneceği belirtilmiştir (<http://www.mevzuat.gov.tr-12.02.2017>).

¹⁹ Sözleşmeye Taraf olan ülkeler arasında “coğrafi kısıtlama” yı sürdüren son iki ülke: Türkiye ve Monako’dur (<http://www.madde14.org-11-01.2017>).

Yönetmelikte en çok eleştirilen konulardan birisi de geçici sürenin belirlenmemiş olmasıdır. Yönetmelik, geçici korumanın başlangıç tarihini, gerekirse bitiş tarihini, hangi bölgelerde kimler için geçerli olacağını belirleme hakkını Bakanlar Kurulu'nda olduğunu belirtmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliğinin 22. maddesinde yer alan hüküm ile kayıt işlemleri tamamlananlara Valilikler tarafından "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" nin düzenleneceği ve bu şekilde Türkiye' de kalış hakkını sağlanması yer almaktadır. Valilikler (İl Göç İdaresi Müdürlükleri) tarafından düzenlenen geçici koruma kimlik belgesi, 25.04.2006 tarihli 5490 sayılı nüfus hizmetleri kanunu kapsamında verilmekte ve söz konusu yabancıların sosyal ve hukuki işlemlerini yürütmelerini kolaylaştırmaktadır. Düzenlenen geçici koruma kimlik belgesi Suriye uyruklu yabancılara vatandaşlık hakkını doğurmamaktadır.

Bu yönetmelik ile Suriyelilerin sağlık²⁰, eğitim²¹, iş piyasasına erişim²², sosyal yardım ve hizmetler²³ ile tercümanlık hizmetlerinin²⁴ sağlanabilmesi de detaylı olarak düzenlenmiştir.

3.4. Türkiye'de Bulunan Suriyeli Sığınmacılara İlişkin İstatistikler

29 Nisan 2011 yılından bu yana Türkiye' ye gelen Suriyeli sığınmacıların net rakamlarını belirlemek çok mümkün olmamıştır. Bunun önemli nedenleri; göç akışkanlığının ve dinamiğinin sürekli ve hızlı bir şekilde değişmesi, bazen bir gün içinde giriş yapanların sayısının 100 bini aşması, 911 km lik uzun sınır hattı boyunca kontrolsüz geçişlerin tespit edilememesi, giriş- çıkışların devam etmesi, önemli miktarda Suriyeli sığınmacının kayıt altına alınmaktan çeşitli nedenlerle kaçınması ve sığınmacıların büyük bölümünün oluşturulan geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamasıdır. Suriye'deki krizin bu kadar uzun sürmeyeceği ve Suriyelilerin kısa zaman içinde Suriye' ye döneceği beklentisi, sağlıklı kayıtlamayı ilk etapta erteletmiştir. Biyometrik fotoğraf ve parmak izinin alındığı kayıtlama işlemleri ancak

²⁰Sağlık Bakanlığında alınan resmi verilere göre: Geçici Koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara 2016 yılı itibarıyla Sağlık Bakanlığınca sağlanan sağlık hizmeti kapsamında; 1 milyona yakın sığınmacı yatarak tedavi edilmiş, 800 bini aşkın ameliyat ve 177 bin 568 doğum gerçekleştirilmiş ayrıca 20 milyon 252 bin 984 poliklinik hizmeti verilmiştir (<http://www.umke.org-11.02.2017>).

²¹Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre: Suriyeli öğrencileri Türk eğitim sistemine kademeli dahil edilmiş, Türkiye'de eğitimini sürdüren 151 bin yabancı öğrencinin yüzde 99'unun Suriyeli oluşturmaktadır (<http://www.meb.gov.tr/-21.02.2017>).

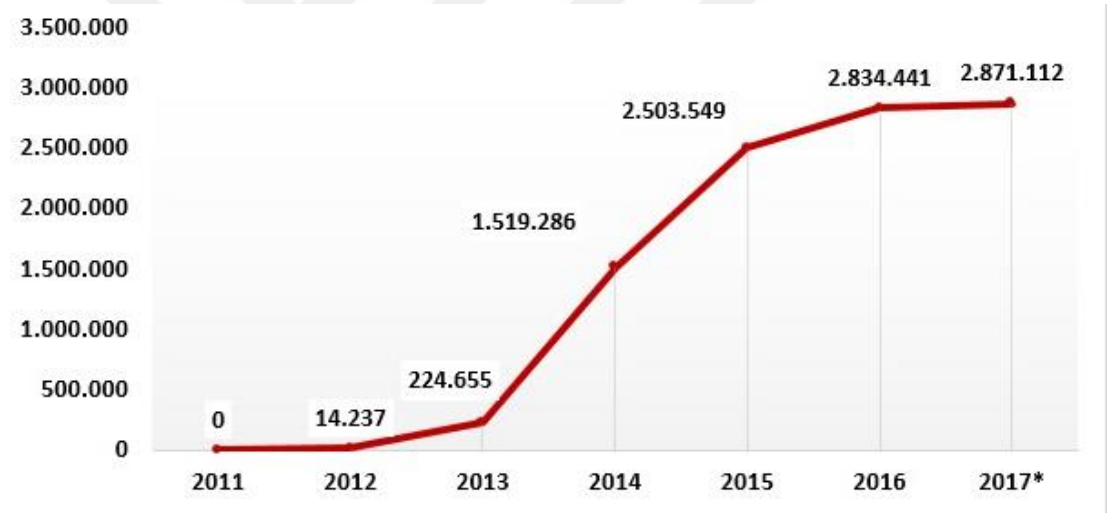
²²Suriyeli sığınmacıların büyük bir çoğunluğu vasıfsız işlerde ve kayıt dışı çalıştıkları için net sayıyı belirlemek mümkün görünmemektedir.

²³Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu, Suriyeli vatandaşlara yapılan insani yardım harcamalarının yaklaşık 10 milyar dolar olduğunu belirtmiştir (<http://www.haberler.com-21.02.2017>).

²⁴Geçici Koruma altında olan Suriyelilerin kamu hizmetlerinden daha etkin faydalanmaları için kamu kurumlarında tercümanlık hizmetleri verilmektedir.

2013’de başlayabilmiş BMMYK’ nin kayıtlama için özel düzenlenmiş mobil araçlar (TIR’lar) ile verdiği teknik destekle 20 Aralık 2012 itibariyle Türkiye’deki Suriyelilerin 1 milyon 450 bini yani yaklaşık %87 si kayıt altına alınmıştır (Erdoğan, 2015: 63). İlk kayıtların AFAD tarafından alındığı Suriyelilerin kayıtlama işlemleri, 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği” yeniden ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinin 21 ve 22. Maddeleri kayıtlama işlemleri ile ilgili hükümleri içermektedir. Yönetmeliğe göre Suriyelilerin kayıt işlemlerinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü personelleri tarafından yapılacağı belirtilmiş, kayıtlama işlemlerinin gizliliği vurgulanmıştır. Kayıt altına alınacak olan Suriyelilerden kimliğine ilişkin kendi ülkesinden getirdiği herhangi bir tanıtıcı belge bulunmayanların kendi beyanlarının esas alınacağı da belirtilmiştir. Şekil 14’ de yıllara göre Türkiye’ye giriş yapan Suriyelilerin sayıları verilmiştir.

Şekil 14: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr-20.02.2017>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden alınan bilgilere göre Ocak 2017 tarihi itibariyle “Geçici Koruma” altındaki Suriyelilerin sayısı; 2.871.112 kişidir. Bu rakama henüz kayıt olmayanlar ile daha önce Türkiye’ de bulunup ikamet izni alan Suriyeliler dahil değildir. Şekil 14’ de yıllara göre Türkiye’ ye giriş yapan Suriyeli sayısına bakılacak olursa sürekli artış olduğu gözlemlenmektedir (<http://www.goc.gov.tr-20.02.2017>).

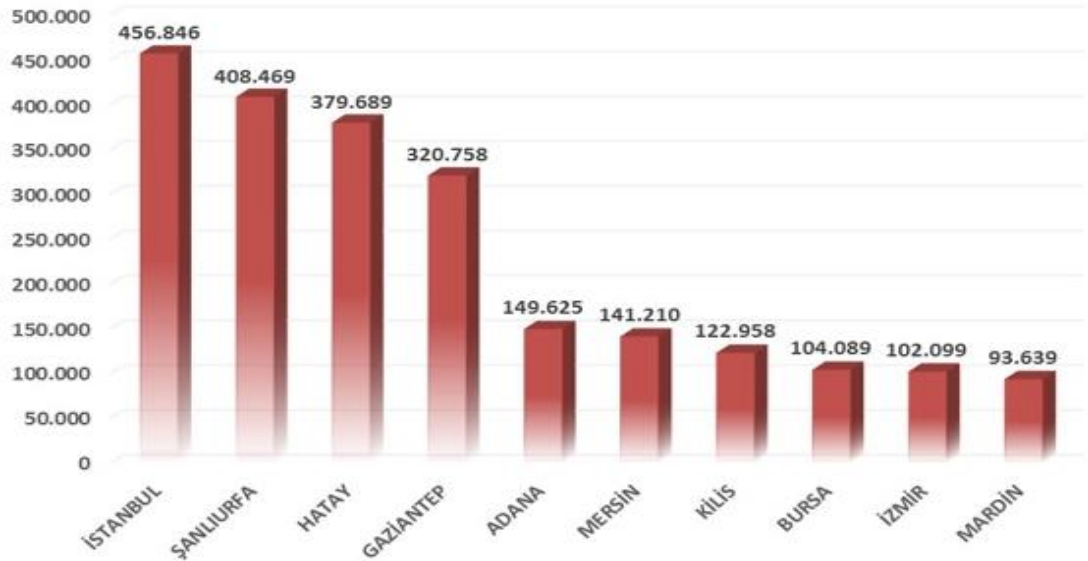
Şekil 15: Biyometrik Verileri Alınarak Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.533.188	1.337.924	2.871.112
0-4	171.056	158.822	329.878
5-9	213.328	201.144	414.472
10-14	161.885	149.627	311.512
15-18	132.371	112.602	244.973
19-24	238.868	184.198	423.066
25-29	155.738	122.566	278.304
30-34	132.104	104.066	236.170
35-39	94.008	77.915	171.923
40-44	66.261	62.081	128.342
45-49	51.164	46.983	98.147
50-54	41.251	39.503	80.754
55-59	27.743	27.642	55.385
60-64	19.305	19.753	39.058
65-69	12.887	13.216	26.103
70-74	6.879	7.639	14.518
75-79	4.280	5.088	9.368
80-84	2.265	2.852	5.117
85-89	1.219	1.513	2.732
90+	576	714	1.290

Kaynak: (<http://www.goc.gov.tr>-20.02.2017).

Şekil 15’de kayıt altına alınan Suriyelilerden kadın-erkek oranları yaklaşık olmakla birlikte demografik nüfusun büyük bölümünü 19-24 yaş grubu oluşturmaktadır.

Şekil 16: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin ilk 10 ile göre Dağılımları

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>-20.02.2017

Geçici koruma altına alınan Suriyeliler en fazla 456.846 kişiyle İstanbul’ da yaşamaktadır. 408.469 kişiyle en fazla Suriyeli sığınmacıyı barındıran Şanlıurfa ikinci sırada, 379.689 kişiyle de Hatay takip etmektedir.

Ocak 2017 tarihi itibariyle geçici koruma altına alınan Suriyelilerin 260.103’ ü, AFAD başkanlığına bağlı olarak kurulan 23 geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Bu rakam Toplam Suriyeli sayısının sadece % 9 ‘una tekabül etmektedir. Çadır ve konteynır kentlerde Suriyelileri rakamsal olarak en fazla barındıran il 115.319 kişiyle Şanlıurfa’ dır (<https://www.afad.gov.tr-24.02.2017>).

Geçici Koruma altına alınan Suriyelilerin buldukları illerdeki nüfuslarına bakılacak olursa; 4 ilde Suriyeli sayısı 300 binin üzerinde, 7 ilde 100 binin, 13 ilde 50 binin, 21 ilde ise 10 binin üzerinde olduğu görünmektedir.

Türkiye’nin bütün illerine dağılmış bulunan Suriyelilerin başta sınır bölgelerinde ardından da Türkiye’nin her tarafından kentsel alanlarda yaşamaları ile birlikte yerel yönetimler üzerinde önemli bir baskı ortaya çıkmıştır. Kamp alanı dışında kalanlar Türkiye’nin her tarafında hayata tutunma çabası içinde yer almaktadırlar. Bu bakımdan Suriyeli sığınmacıların sayısı bazı il ve ilçelerin kendi nüfusunu bile aşmıştır. Bu bakımdan 90 bin nüfuslu Kilis’ in 125 bin üzerinde sığınmacıyı barındırması çarpıcı bir örnektir. Türkiye’deki Belediyeler Yasası başta olmak üzere yerel yönetimler ile ilgili düzenlemeler, yerel yönetimlere sadece “vatandaşa” hizmet etmeleri çerçevesinde çizilmektedir. Her ne kadar “hemşehrilere hizmet” gibi bir husus yasada yer alsada da sığınmacılara yönelik hizmet konusunda yerel yönetimlerin kısıtlanmış olduğu aşikârdır. Kaynak sorunu çeken belediyelere ödenen para “kişi başına” ödenmektedir, yani Kilis’ te 90 bin nüfusa ödenen devlet desteği, ilaveten gelen 125 bin kişiyi görmezlikten gelerek yine 90 kişi üzerinden ödenmektedir. Özellikle Avrupa’ da olduğu gibi yerel yönetimlere barındırdıkları mülteciler de dikkate alınarak bir ilave ödeme yapılmamaktadır (Erdoğan,2016: 81).

3.5. Harcamalar ve Mali Külfet Paylaşımı

Ocak 2017 tarihi itibariyle Türkiye’ nin kendi tahminlerine göre Suriye krizinin başlangıcından itibaren sığınmacılara yardım sağlamak için Türkiye’nin yaptığı harcama miktarı 11,4 milyar Avronun üzerindedir. Türkiye’ de yaşayan yaklaşık 2,8 milyon Suriyeli sığınmacının yaklaşık 260 bini T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yönetilen 23 kampta

yaşamaktadır. Sığınmacıların bu geçici barınma merkezlerinde eğitim, sağlık, barınma, gıda ve sosyal faaliyetlere erişimleri bulunmaktadır. AB kurumları tarafından krizin başlangıcından itibaren Türkiye'ye sağlanan insani yardım miktarı ise 588 milyon Avroyu aşmıştır (İnsani Yardım ve Sivil Koruma, 2017: 3).

29 Kasım 2015'te düzenlenen Türkiye-AB zirvesinde AB üyesi ülkeler; Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için 2017 yılı sonuna kadar 3 Milyar Avroluk fon sağlamayı taahhüt etmişlerdir (<http://www.ntv.com.tr-22.02.2017>).

Avrupa Komisyonu, Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve Türk kurumları ile işbirliği içinde, 1 milyona kadar sığınmacının günlük temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlayacak, tek karta dayalı bir sosyal yardım programı olan Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programını geliştirmiştir. Programın Başlangıç bütçesi ise 348 milyon Avro dur. Türkiye Mülteci aracını oluşturan AB 2016 ve 2017 yılları için hem insani hem de insani yardım dışındaki projelere 3 milyar avro fon sağlamaktadır. Bu aracın bir parçası olan Avrupa Komisyonunun İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü (ECHO) 2016 yılında toplam 505,65 milyon Avro tahsis etmiştir(İnsani Yardım ve Sivil Koruma, 2017: 3). Düzenlenen aracı programı ile 2016 ve 2017 yıllarını kapsayacak şekilde tahsis edilen toplam miktar 2 milyar 155 milyon Avroya ulaşmıştır(<http://www.ntv.com.tr-22.02.2017>).

3.6. Suriyelilere Hizmet Veren Sivil Toplum Örgütleri

Türkiye' de yaşayan Suriyelilere özel önem veren ve emek harcayan Sivil toplum kuruluşları, kendi aralarında devletle olan ilişkiler, hizmetin unsurları, uluslararası kuruluşlarla olan bağlantılar noktasında farklılaşmaktadırlar. Suriyelilere geldikleri günden beri en fazla destek veren STK'ların "inanç" temelli STK'lar olduğu, "hak" temelli STK'ların ise daha çok uluslararası kurum ve kuruluşlardan aldıkları desteklerle sahada hizmet vermeye çaba gösterdikleri gözlenmektedir. Ayrıca bölgedeki meslek odaları ve sendikalar, zaman zaman da siyasi parti teşkilatları da Suriyeliler ile ilgili çeşitli faaliyetler göstermektedir. STK'ların bir bölümü sadece bölge illerinde faaliyet gösterirken, bazılarının aynı zamanda bölge dışı illerde de aktif oldukları gözlenmektedir (Erdoğan,2014: 38).

Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye'ye sığınan Suriyelileri ilk etapta "Misafir" olarak niteleyen Türk hükümet yetkilileri gelenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanacağını ve kimsenin zorla gönderilmeyeceğini açıklamıştır. Uluslararası

Koruma politikalarıyla uyumlu olan bu politika Uluslararası toplum tarafından da takdirle karşılanmıştır; ancak Uluslararası toplumun Türkiye'nin cömert ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getiren politikaları karşısında teklif ettiği yardımlar konusunda Hükümet teşekkür etmekle yetinmiş ve Türkiye'nin kendi imkanlarıyla misafirlere koruma sağlamakta kararlı olduğunu ilan etmiştir. Türkiye'nin kurduğu kampların bağımsız gözlemcilerin denetimine kapalı tutulması ilk etapta kaygı kaynağı olsa da, kamplarda sağlanan hizmetler kampları gezen uluslararası kuruluş ve yabancı ülke heyetlerinin de takdirini kazanmıştır. UNHCR, kampların “beş yıldızlı kamp” nitelendirmesi de farkındalık yaratmıştır. 2012 yılında UNHCR ve zamanla UN örgütlerine çok sınırlı olarak kamp girişlerine izin verilmeye başlanmıştır. Kamplardaki yardım çalışmaları ulusal ve uluslararası STÖ'lere de doğal olarak kapalı tutuldu. Türk Kızılay'ının AFAD koordinatörlüğü altındaki faaliyetleri dışında, İnsani Yardım Vakfı'nın (IHH) toplamış olduğu yardım malzemelerini kamp girişlerinde AFAD yetkilerine aktarması, IHH' ya faaliyet gösteren ilk Türk STÖ unvanını kazandırmıştır (İGAM, 2013, 4).

3 milyona yaklaşan Suriyeli sığınmacılara sunulan hizmet ve yardımların yeterli olamaması nedeniyle ulusal, yerel, uluslararası ve Suriyeli sivil toplum kuruluşları kendi hizmet alanlarında yararlı olmaya, sığınmacıların hayatında olumlu gelişmeler sağlamaya çalışmaktadırlar.

Türkiye'de sığınmacı olarak bulunan Suriyeli sığınmacılara yönelik yardım faaliyetlerinde bulunan Ulusal ve Uluslararası kuruluşların sayısı her geçen gün artmaktadır. Gerek bölgesel bazda gerekse ülkenin tümüne yayılmış olan STK lar kendi alanlarına göre faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Suriyelilere yönelik kendi faaliyet alanlarına göre aktif olan çok sayıda STK bulunmakla birlikte; gerek bütçe gerekse ulaşılan Hedef Kitle açısından en fazla adından söz ettiren 42 ulusal ve 14 uluslararası STK bulunmaktadır (Türk, 2016: 148). Faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından aktif olarak faaliyet gösteren kuruluşlardan bazıları: Hayata Destek Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Yuva Derneği, IMPR Humanitarian, Helsinki Yurttaşlar Derneği, International Committee of the Red Cross (ICRC), International Organization For Migration (IOM), Yeryüzü Doktorları, Sığınmacıları İzleme Platformu, USAK, İGAM, Bilgi Çoça, Başak Kültür Sanat Vakfı, Mavi Kalem

Derneği, BMMYK, SKYGD, İKGV, Urfa Barosu. İGAMDER, Sivil Düşün Akademi Lisan ve İlmî Araştırmalar Derneği, İHH, Mazlum-Der dir.

Türkiye genelinde Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren STK'ların total olarak gösterildiği interaktif haritasında da belirtildiği gibi Türkiye' de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı özellikle Sınır bölgelerinde STK'ların aktif rol oynadığı görülmektedir. Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarından diğer STK' lara oranla faaliyet alanı nispeten geniş olanlar:

3.6.1.İnsani Yardım Vakfı (İHH)

İnsani Yardım Vakfı (İHH); bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin dünyada herhangi bir yerde sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, zulüm görmüş, savaş, tabii afet gibi sebeplerle mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış; evsiz, yurtsuz, tüm insanlara insani yardım ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemek üzere 1992 yılından bu yana çalışmaktadır. Gönüllü faaliyetlerle başlayan ve 1995 yılında kurumsallaşan İnsani Yardım Vakfı (İHH) kısa sürede 5 kıtada 135 ülke ve bölgeye yayılmıştır. 423.702.638,50 Türk Lirası bütçesi bulunmaktadır (<https://www.ihh.org-01.05.2017>). İnsani Yardım Vakfı; koordinasyon, yardım malzemesi depolama, medya, sivil savunma, acil yardım, arama-kurtarma, yetim koruma, dağıtım, ulaşım, eğitim, sağlık taraması, kalıcı eser inşası, insani diplomasi, ekmek ve yemek yapımı gibi iş kolları alanında gönüllülerce yürütmektedir.

Suriye'de savaşın başlangıcından 2016 yılına kadar İnsani Yardım Vakfı'nın 9 merkez ve ofisten koordinasyonunu sağlayarak yapmış olduğu çalışmalar:

- Suriye içerisinde 8 konteynır kent, 22 çadır kent ile 150 bin kişiye barınma imkanı.
- 12 bin TIR'dan oluşan yardım malzemesi.
- Yılda 10 bin kurban hissesi.
- Yetim sponsorluk sisteminde 7 bin yetim çocuğa destek sağlanması.
- Azez'de 1 Üniversite, diğer bölgelerde ise 29 okul açılması.
- 7 sağlık tesisi ve mobil hastanenin kurulması.
- 25 TIR ilaç yardımı.

3.6.2.Hayata Destek Derneği (STL)

İnsani kriz durumlarında en kısa zamanda en temel malzemeleri en kırılgan gruplara en etkili şekilde ulaştırmak ve bu sayede insan hayatını kurtarmak ve onurlu yaşam hakkını İnsani yardım projelerini acil yardım malzemesi dağıtımı ötesine taşıyan Hayata Destek, afetten zarar görmüş toplulukların orta ve uzun vadeli ihtiyaçlarını da karşılamaktadır (<http://www.supporttolife.org-12.03.2017>).

Kamp dışında kalan Suriyeli faydalanıcı haneleri secerken hane halkında en az bir bebek, yaşlı veya hamile kriterini arayan Hayata Destek Derneği saha araştırmaları neticesinde oluşturduğu listeler dahilinde yardımları ulaştırmaktadır.

Hayata Destek Derneği; 2014 yılı sonuna kadar Suriyeli faydalanıcılara aylık Kart (Ticket) uygulaması ile aylık nakdi yardımda bulunarak şanlıurfa'da 10.116, Hatay'da ise 25.981 kişiye ulaşmıştır (<http://www.supporttolife.org-12.03.2017>).

3.6.3.Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)

22 Aralık 1995 tarihinde Ankara'da kar amacı gütmeyen ve hükümet dışı bir dernek olarak kurulan SGDD-ASAM'ın temel amacı: Türkiye'de yaşayan mülteci ve sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olmak ve temel hak ve hizmet erişimlerinde destek sağlamaktır. Kuruluşundan bugüne kadar, SGDD-ASAM çatışma bölgelerinden gelen mülteci ve sığınmacılara psiko-sosyal destek sağlamaktadır. SGDD-ASAM, 50'den fazla ilde 60'ı aşkın ofisinde, sosyal hizmet uzmanları, koruma görevlileri, psikologlar, saha çalışanları, çocuk koruma görevlileri, aile danışmanları, sağlık eğitimcileri, beslenme uzmanları, tercümanlar, sosyal yardım uzmanları, destek personeli, engelli uzmanları, barış görevlileri, program koordinatörleri ve program sorumlularından oluşan yaklaşık 1500 personeli ile çalışmalarını sürdürmektedir (<http://sgdd.org.tr-10.03.2017>).

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yürütülen Projeler

Proje Adı	Kapsadığı Bölgeler	Amacı
Haklarımı Biliyorum Sizin de Bilmenizi İstiyorum	Kayseri, Gaziantep, Konya, İstanbul ve Ankara	Sığınmacı ve mültecilerin kendi haklarını kendi dillerinde öğrenebilmeleri, hizmet sağlayıcılara bu hakları Türkçe olarak sunabilmeleri ve kendi kendilerini savunabilmeleri imkanını sağlamak.
Özel İhtiyaç Fonu Projesi	Gaziantep, Adana, İstanbul, Ankara, Hatay, Mersin, Konya, Kayseri, Denizli	Proje kapsamında hassas durumda olan toplam 2083 faydalanıcıya sağlık, eğitim, konaklama, hukuk gibi ihtiyaç alanlarında destek verilmesi.
Suriyeli Çocuklara Yönelik Beslenme ve Koruma Projesi	İstanbul, Gaziantep	Proje kapsamında, 5 yaş altı çocuklar (6-59 ay arası) için, çocuk gelişim uzmanları ve beslenme uzmanları tarafından beslenme yetersizliklerini tespit amacıyla düzenli kontroller yapılmıştır. Proje kapsamında farkındalığı arttıracak toplantılar da düzenlenmiş hamile ve emziren kadınlara emzirme, beslenme ve sağlık bilgisi konularında danışmanlık verilmiştir.
Acil Müdahale Programı	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	100.000'e yakın mülteciye ve Sığınmacıya gıda dışı yardım ve alışveriş kartı yardımı.
Hukuk Kliniği	Ankara	Hukuki danışmanlık almak üzere kliniğe gelen ya da telefonla ulaşan sığınmacı ve mültecilere ücretsiz danışmanlık hizmeti sağlayarak ilgili kurumlara yönlendirmelerde bulunmak.
Kış Yardımı Projesi	Türkiye'nin yedi bölgesinde toplam 43 il	Özel ihtiyaç sahibi sığınmacı ve mültecilere tek seferlik ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasına destek sağlamak amacıyla 600 TL-900 TL arası yapılan nakdi yardım.

Kaynak: <http://sgdd.org.tr>-15.03.2017

3.6.4 Mazlum-Der

Mazlum-Der; insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi ve korunması için her türlü süreli-süresiz, yazılı, sesli ve görüntülü yayın faaliyetlerinde bulunmaktadır. Seminer, konferans, panel, açık oturum, sempozyum ve yarışmalar düzenlemekte, sergiler açmakta, film, video, tiyatro ve benzeri etkinliklerde bulunmaktadır. İnsan hakları ihlalleriyle ilgilenmekte, bunlarla ilgili bilgi toplamaktadır. İhlallerin son bulması için yapılması gereken çalışmaları belirler ve ulaştığı sonuçları, raporlar ya da basın açıklamaları yoluyla kamuoyuna ve ilgililere bildirmektedir (<http://mazlumder.org-20.02.2017>).

3.6.5. International Medical Corps (IMC)

Suriyeli mültecilerle ilgili çalışmalar Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) ortaklığı ile Gaziantep, İstanbul, Mersin, Şanlıurfa, Kayseri, Kilis, Nevşehir, Nizip, Sakarya, Hatay ve Yalova' da hizmet vermektedir. Bu derneğin amacı Türkiye' de kentsel alanlarda yaşayan ve savunmasız durumda olan mülteciler için temel sağlık hizmetleri, psikolojik destek ve eğitim hizmetlerini vermektir (<https://internationalmedicalcorps.org/turkey-20.02.2017>). International Medical Corps (IMC) faaliyet alanları:

- Mülteci nüfus arasında özellikle yaygın olan hastalıkların belirlenmesi ve tedavisi
- Doğum kontrolü ilaçlar da dahil olmak üzere temel ilaçların dağıtılması.
- Akıl ve Ruh Sağlığı.
- Doğum öncesi ve sonrası bakım da dahil olmak üzere birleşmiş üreme sağlığı hizmetleri.
- Yeni doğan çocuk bakımı.
- Türkiye Sağlık Bakanlığının aşılama servislerine destek verilmesi
- Psikolojik ilk yardım.
- Cinsiyete dayalı şiddete karşı destek hizmetleri.

3.6.6. Türkiye'de Göç Alanında Çalışan STK'ların Karşılaştığı Zorluklar

Türkiye' de göç alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları Türkiye' deki sivil toplum kuruluşlarının bir parçasıdır. Önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi sivil toplumun gelişimine engel olan tarihsel, kültürel, siyasal nedenler ve sivil

toplum kültürünün yerleşik olmayışı, sivil toplum örgütlemelerini olumsuz etkilemekte ve faaliyet alanlarını kısıtlamaktadır. Bu sorunlardan bazıları (<http://www.multeci.net-28.02.2017>).

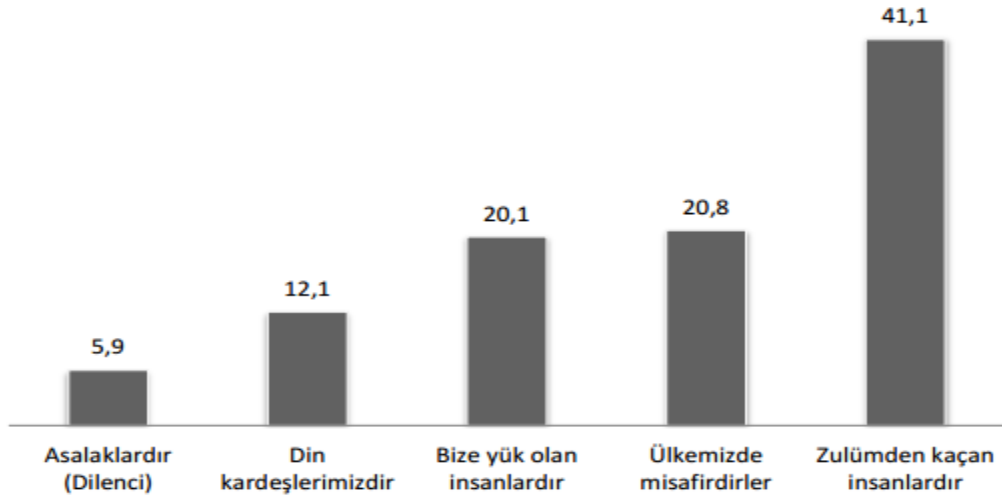
- Sivil toplum kültürünün yerleşik ve derin olmayışı.
- Aidat/bağış kültürünün gelişmemiş olması.
- İlgili Mevzuatların sivil toplumun önünü tıkaması ve sivil toplumun “potansiyel tehlike” olarak değerlendirilmesi.
- Göç ve İltica alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarına mevzuatta ayrılması gereken çalışma alanı kısıtlı olması.
- Sığınmacıların özellikle tutuldukları ve barındırıldıkları yerlere sivil toplum kuruluşlarının ulaşabilmesi imkanını ve güvencesi veren bir düzenleme söz konusu değildir, tutulan yerlerinin adli sürecin dışında ve tamamen sınırdışı işlemi yapılmasına yönelik idari bir süreç içinde oldukları kabul edilmekte ve bu sürece sivil toplumun müdahale etmesi istenmemektedir.
- Sığınmacılara, sığınma talep eden kişilere ve özellikle bir sığınma başvurusunda bulunamadan hareket halinde yakalanmış düzensiz göçmenlere yönelik hukuki yardım ve tavsiyede bulunmak hoş karşılanmamaktadır
- Yerel Yönetimler birçok ilde oynamaları gerektiği kadar aktif rol üstlenmemektedir
- Avukatlar ve Baroların bu alanda savunuculuk kapasitesi zayıftır.
- Göç alanında bilgi ve insan kapasitesi halen istenilen yeterli düzeyde değildir.
- Sivil toplumun karşılaştığı en önemli sorunların başında bütçe sıkıntısı gelmekte ve çalışmaların çoğunluğu projeler endeksli düşünülmektedir.
- Türkiye’deki sığınmacı ve mültecilerin çok geniş alana yayılması bu alanda faaliyet gösteren STK ların erişimini zorlaştırmaktadır.

Geçici koruma altına alınan Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu kamp alanlarının dışında yaşamaktadır. Kamp alanında olduğu gibi Devletin gıda, barınma, sağlık, eğitim, sağlık ve psiko-sosyal gibi hizmetlerden yeterince faydalanamayan (eğitim ve sağlık dışında) Sığınmacıların bu eksikliklerini sivil toplum kuruluşları doldurmaya çalışmaktadır.

3.7. Yükselen Suriye-Fobiya Algısı ve Bunun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü

Suriye’ de yaşanan kaos ortamının neden olduğu kitlesel göç, başta Türkiye olmak üzere Suriye’nin komşu ülkelerini ciddi oranda etkilemiştir. Hacettepe Üniversitesi göç ve siyaset araştırmaları merkezinin 2014 yılında yapmış olduğu Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum başlıklı araştırmasında “Türkiye’deki Suriyelilere ilişkin kanaatin ölçümleri yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada verilen cevaplarda Suriyelileri “zulümden kaçan insanlar”, Türkiye’deki “misafirlerimiz” ve “din kardeşlerimiz” olarak tanımlayanların oranı % 74’ü bulmaktadır. Suriyelileri “bize yük olan insanlar” ya da “asalaklar-dilenciler” olarak görenlerin oranı ise toplamda % 26’da kalmaktadır. Aşağıda yer alan şekil bu oranları göstermektedir.

Şekil 17: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Kanaatler

Kaynak: Erdoğan,2014: 25

Suriye’ de yaşanan savaşın uzun sürmesi ve kalıcı bir çözümün bulunamayışı, ülkelerini terk etmek zorunda olan Suriyeli sığınmacılara yönelik algıların da zamanla değişmesine neden olmuştur. Türkiye’ de yaşayan halkın Nisan 2011’ den itibaren kitlesel olarak sığınan Suriyeli sığınmacılara dini ve coğrafi yakınlığın da etkisiyle duyduğu merhamet hissi zamanla törpülenmiştir. Suriye’deki savaşın geçici olduğu ve Türkiye’ ye sığınan Suriyelilerin kısa zaman içinde kendi ülkelerine geri döneceklerine olan beklenti bu misafirliğin uzamasıyla birlikte algılarının

değişmesine neden olmuş ve zaman içinde değişen bu algı toplumda Suriyelilere yönelik irrasyonel, baskılı ve kaygılı bir “Suriye-Fobiya”nın oluşmasına neden olmuştur. Türkiye’ye gelen Suriyeli nüfusun kontrolsüz bir şekilde tüm illere dengesiz dağılması, tatil bölgelerinde, parklarda, trafik ışıklarında, okullarda, üniversitelerde, hastanelerde, sosyal yardımlaşma organizasyonlarında, iş ve emek piyasaları alanlarında hissedilir bir şekilde Suriyelilerin görünmeye başlaması “Suriye-Fobiya” durumunun oluşmasını daha da perçinlemiştir. Toplumda Suriyelilere yönelik oluşan önyargı ve yanlış kanaatler Türkiye’ye sığınan yaklaşık üç milyon Suriyeli sığınmacının “savaş mağduru” olduğu gerçeğini gölgelemektedir.

Hacettepe göç ve siyaset araştırmaları merkezinin yapmış olduğu kamuoyu araştırmasında “Suriyeli sığınmacılar buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır” önermesi ile genel kanaat ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Burada Türkiye’de yaşayan insanların % 62,3’ünün bu önermeyi desteklediği görülmektedir. Önermeye katılmayanların oranı ise % 23,1’de kalmıştır ve bölge illerinde neredeyse iki kat daha fazla oranda bu önerme destek bulmaktadır. Yaş piramidi ilerledikçe önermeye destek verenlerin oranı da artmaktadır (Erdoğan,2014: 29)

İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, İngiltere Kent Üniversitesi ve Newton Fund iş birliği ile yürütülen, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algı ve Yaklaşımlar" başlıklı projede de belirtildiği gibi; Suriyeli sığınmacıların büyük sayılarla Türkiye’ye giriş yaptığı andan beri toplumda kendi işini kaybetme korkusu bulunmaktadır; çünkü Suriyelilerin büyük çoğunluğu kayıt dışı çalışmaktadır. Daha ucuz iş gücü olarak işlerinin elinden alınacağını düşünen yerli halk bu durumdan dolayı endişe duymaktadır. Sokakların artık daha az güvenli olduğunu düşünenler olduğu gibi Suriyeli çocukların çalışmasından ve sokaklarda dilencilik yapmasından rahatsızlık duyanlar da bulunmaktadır. Bunun dışında yanlış ve eksik bilgiden kaynaklanan kimi kültürel uyuşmazlık ve algılar da bulunmaktadır: “Suriyeliler temiz değiller” “temizlik anlayışları bizimle uyuşmuyor”, “kadın erkek ilişkileri bizimki ile uyuşmuyor”, “kültürel uyuşmazlıklarımız var” “salgın hastalıklar Suriyeliler geldiğinden beri yayıldı” gibi aslında gerçeği yansıtmayan, yanlış bilgilerle de beslenen durumlar söz konusudur (<http://www.hurriyet.com.tr-20.02.2017>)

Suriyeli sığınmacıların toplum nezdinde yarattığı tedirginlik ve reddiyenin esasları da bazı önermelerle test edilmiştir. Türkiye toplumunun özellikle Suriyelilerin ekonomiye getirdikleri yükü önemsemektedir. Toplumun % 70,8'si, Türk ekonomisinin sığınmacılardan dolayı zarar gördüğü görüşündedir. Bunu takiben % 60,1 ile Türkiye’de yoksullar varken Suriyelilere yardımların yapılmasına halkın ciddi itiraz getirdiği de gözlenmektedir (Erdoğan,2014: 25).

Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak toplumda edinilen yanlış kanaatler ve önyargılar zamanla çeşitlenmekte ve hatta politika konusu haline bile dönüşebilmektedir. Türkiye’ de yaşayan üç milyon Suriyelinin Türk vatandaşı yapılacağı, yapılan seçimlerde Suriyelilerin de Türk vatandaşları gibi “oy kullandığı” ve “kullanılan oyların” manipüle edildiği algısı ile toplum yanlış yönlendirilmektedir. Sosyal olarak çok mağdur durumda olan çok sayıda Türk vatandaşı dururken devletin çifte standart uygulayarak Suriyelilere aylık nakdi yardımlar yaptığı ve devletin Türk vatandaşlarını görmezden geldiği söylemlerinin de toplumun tabanına yayılması toplumsal farklılıkların daha fazla gözle görülmesine, ev sahipliği-misafirlik anlayışının daha çok zikredilmesine neden olmuştur.

Tüm zamanların en büyük kitlesel göçünün yaşandığı Suriye iç savaşı ile birlikte Türkiye’ye sığınan yaklaşık üç milyon Suriyeli sığınmacının siyasiler ve yöneticiler tarafından özellikle Avrupa’ya karşı bir “tehdit unsuru” olarak kullanılması Türkiye’ de bulunan Suriyeli sığınmacıların kendilerini “sığıntı” olarak hissetmesine ve kendilerinin bir koz olarak kullanıldığı düşüncesine sürüklemektedir.

Türkiye toplumunda Suriyelilere yönelik sonradan oluşan bu kaygılı durumun önlenmesi ve yerli halk ile olan uyumunu sağlamak noktasında gerek Suriyeli yabancılara yönelik gerekse yerli halkın bilinçlenmesi gerekmektedir. Büyük bir çoğunluğu sahada aktif olarak çalışan ulusal ve uluslar arası Sivil Toplumun inisiyatif alması bu kaygının önlenmesine yardımcı olacaktır. Devlet kurumlarının özellikle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün uyguladığı uyum sürecinin devlet kurumları ve sivil toplum ile koordineli bir şekilde uygulanması ve uygulama önerilerinin paylaşılması bu sürecin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır. Sürdürülebilir bir göç politikasının uygulanabilmesi için Sivil Toplumun daha fazla sürecin içine müdahil olması; hem ileride karşılaşılabilecek sorunların önceden tespit edilmesi hem de Sivil Toplumun gelişmesi bakımından yararlı olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihi kadar geriye götürülebilecek bir olgu olan göç, her dönem güncelliğini korumuştur. İnter-disipliner olan göç olgusu birçok sosyal bilim dalının uğraş alanına girmekle birlikte; uluslararası alanda göç çalışmalarına olan asıl ilgi 1990 'lı yıllardan sonra oluşmuştur. İnsanların bireysel olarak rasyonel kararları neticesinde gerçekleşen göç; bazen zorunlu olarak bazen de daha iyi yaşam koşullarını sağlamak adına yapılmaktadır. Zamanla farklı türlerde oluşmaya başlayan göç olgusu; her ne kadar zorunlu veya gönüllü olsa da esas itibariyle insanların daha iyi bir yaşam bulmak umuduyla yapmış oldukları rasyonel bir karar alma sürecidir.

Tarih boyunca göç hareketlerine maruz kalan Türkiye, zamanla menşe ülke veya transit ülke olmanın ötesinde, bir "hedef ülke" konumuna gelmiştir. Bir yılda ülkeye giriş çıkış yapanların sayısı yaklaşık olarak ülke nüfusunun yarısını bulmuştur. Bu rakamlara Suriye'deki iç savaştan kaçan 3 milyona yakın Suriyeliler de eklenince yeni düzenlemeler kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin göç konusundaki düzenlemeleri genel itibariyle 2000'li yıllardan sonra AB ile uyum programları neticesinde gerçekleşmiş ve göç konusundaki işlemlerin gerçekleştirilmesi için profesyonel bir göç kurumunun kurulması kararlaştırılmıştır. Akabinde İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Türkiye' de bulunan tüm yabancıların ikamet, uluslararası ve geçici koruma, vatansızlık işlemleri, sınır dışı, uyum gibi işlemleri ve kanundan doğan diğer yetkileri kullanan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 81 il taşra teşkilatıyla bu işlemlerini yürütmektedir. AB müktesebatı çerçevesinde Türkiye'nin yapmış olduğu yeni düzenlemeler her ne kadar göç konusundaki ihtiyaçlardan doğmuş olsa da, AB ve batı dünyasının Türkiye' yi, doğudan gelecek olan göçmen akınlarına karşı bir bariyer olarak gördükleri de gözden kaçırılmaması gereken bir başka husustur.

Demokratik yaşamın ayrılmaz bir parçasını oluşturan sivil toplum Türkiye' de batıda algılandığı gibi algılanmamış, birey karşısında devlet daha çok ön planda olmuştur. Sivil toplum geleneğinin tam manasıyla yerleşik olmadığı Türkiye' de sivil toplum, cumhuriyet sonrası birçok kez özellikle askeri müdahaleler sonrasında sekteye uğramış 2000'li yıllardan sonra bir nebze olsun canlanmaya başlamıştır. Sivil toplumun önündeki en büyük engellerden en önemlisi toplumun sivil topluma karşı olan pejoratif bakış açısıdır. Toplum üyelerinin sivil toplum örgütü denildiğinde bu kavramı yasadışı veya illegal olarak algılamamaları için gerekli bilinç aşılmalıdır.

Toplumsal ve siyasal dinamiklerin yeniden şekillendiği Ortadoğu coğrafyasında önemli bir konumda olan Suriye’ de ortaya çıkan iç savaş durumu diğer Ortadoğu ülkelerinin aksine kısa sürmemiş ve ortaya çıkan çatışma durumu milyonlarca kişinin kendi ülkelerinden göç etmesine neden olmuştur. Suriye kaynaklı kitlesel göç Türkiye başta olmak üzere Suriye’nin komşu ülkelerinin büyük bir çoğunluluğunu olumsuz yönde etkilemiştir. Uzun süren Suriye iç savaşı Türkiye’ye sığınan Suriyeli sığınmacılara yönelik yerel halkın dindaşlık ve coğrafi yakınlığın etkisiyle göstermiş olduğu merhamet ve şefkat duygusunu zamanla törpülemiştir. Özellikle medyada Suriyeliler ile ilgili yapılan nefret söylemleri toplumsal çatışmayı hızlandırmış ve Suriyelilere yönelik “Gönüllü Misafirliğin” “İstenmeyen Misafirliğe” dönüşmesine neden olmuştur. Türkiye’ de yaşayan Suriyeli nüfusun topyekun bir değerlendirmeye alınması ve sığınmacıların toplumsal sınıflandırmalarda en alt katmanlarda görülmesi bu durumu daha da perçinlemektedir.

Göç etmek zorunda olan Suriyeli sığınmacıların gerekli adaptasyon sürecini başarı ile tamamlamaları, gerek yerel halk gerekse sığınmacılar için büyük önem arz etmektedir. Kitlesel olarak Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin yüzde doksanı kamp alanları dışında farklı şehirlerde yaşamaları, devletin uyum sürecini takip etmesi açısından zor görünmektedir. Devlet kurumları arasında gerekli koordinasyon eksikliği, devlet kurumlarında çalışan kamu çalışanlarının yabancılar mevzuatından habersiz olması bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Türkiye’ de sığınmacılara yönelik hizmet veren devlet kurumlarında çalışan personellere gerekli bilgilendirici eğitimlerin yapılması devlet- sivil toplum işbirliğinin sağlanması bu noktada önem arz etmektedir.

Türkiye’ye sığınan Suriyeli sığınmacıların Uluslararası anlamda bir hakka kavuşturulmaması, günlük yaşamın hemen her alanında hissedilir bir şekilde Suriyeli sığınmacıların görülmeye başlanması, sığınmacılara yönelik “Suriye Fobiya” algısının da oluşmasını sağlamıştır. Türkiye’ de hemen her seçimde Suriyelilerin oy kullanacağı ve belirli cenahlara adapte edileceği, Suriyelilerin politik olarak manipüle edileceği, dilencilik yaptıkları, suç işledikleri, yönündeki kaynağı belli olmayan bilgilerin dolaşması, toplumda tabiri caizse “dağdan gelip, bağdakini kovan” algısının oluşmasını sağlamaktadır. Suriyeli sığınmacıların uzun süren misafirliği ve bu tür kaynağı belirsiz kanaatler ve yükselen “Suriye- Fobiya” algısı toplumsal çatışmayı daha da körükleyecektir. Büyük bir çoğunluğu eğitimden

mahrum kalan ve uyum sürecine müdahil edilmeyen sığınmacıların ilerleyen dönemlerde suça karışmaları ve toplumsal huzursuzluk yaratmaları kaçınılmazdır. Bu durumun önlenmesi için gerekli kalıcı tedbirler alınmalı ve stratejiler geliştirilmelidir. Özellikle okul çağındaki çocukların eğitim kurumlarına yönlendirilmesi kayıp nesil tehlikesini de ortadan kaldıracaktır.

Türkiye'nin sığınmacılara yönelik yapmış olduğu bütün harcamalara rağmen sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılama noktasında noksan olduğu bilinen bir gerçektir. Suriye'deki savaşın uzun sürmesi ile hissedilmeye başlanan "Suriye Fobiya" nın önlenmesi ve Türkiye' de yaşayan Suriyeli nüfusun toplumsal uyumlarının sağlanması sadece devlet eliyle değil, devlet kurumları-Sivil Toplum işbirliği neticesinde gerçekleşebilmektedir. Bu noktada Sığınmacılara yönelik hizmet veren gerek ulusal gerekse uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yapacakları saha araştırmaları ihtiyaçların ve sorunların teşhis edilmesine büyük katkı sağlamaktadır.

Sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılama noktasında devlet olarak Türkiye'nin ulaşamadığı durumlardaki boşluğu sivil toplum doldurabilmektedir. Bu açıdan Türkiye' de sivil toplum alanının genişletilmesi için ulusal ve uluslararası STK'ların kuruluşlarını ve faaliyetlerini kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

21.06.1934 tarih ve 2510 sayılı iskan kanunu.

26.09.2006 tarih ve 5543 sayılı iskan kanunu.

5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, **Eski Yunan’ da Siyaset Felsefesi**, V Yayınları, Ankara, 1989.

AKAN, Yusuf-ARSLAN, Dr. İbrahim, **Göç Ekonomisi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2008.

AKBIYIK Nihat; ÖZTÜRK Musa, Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde “Arap Baharı” ve “Wall Street”i İşgal Et” Eylemleri (<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1424356091.pdf>) (erişim tarihi: 10.01.2017).

ALTHUSSER, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İthaki yayınları, İstanbul, 2006.

Ana Britannica, Cilt 23, Cilt 24, 15. Baskı, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994.

ARSLANEL, M. Nazan, Türkiye’de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2001.

ASLAN, Seyfettin, Süleyman Demirel Üniversitesi **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.15, S.2 s.357-374, 2010.

ASLANDAŞ, Alper S., **1980 Sonrasında Dernekler**, (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 12. Cilt), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Bakanlar Kurulu’nun 14.09.1994 tarih ve 94/6169 Sayılı, “Türkiye’ye iltica eden veya Başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye den ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile Topluca Sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında” yönetmelik.

BEDÜK, Aykut; Usta, Sefa; Kocaoğlu Mehmet, Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’ de Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokratikleşme Sürecindeki

Misyonları, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.B.B.F. Dergisi**, Sayı 10 Yıl 9, 2006.

CANIKLIOĞLU, Meltem Dikmen, **Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

CASTLES, Stephen-MİLLER, Mark J., **Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslar arası Göç Hareketleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

ÇAĞLAR, Ali, **Türkiye’de Sığınmacılar**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011.

ÇAĞLAYAN, Savaş, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)** Güz 2006 Sayı 17

ÇAHA, Ömer, **Aşkın Devletten Sivil Toplum**, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

ÇAHA, Ömer, **Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ÇAYLAK, Adem, **Osmanlı’ da Yöneten ve Yönetilen (Bir Şerif Mardin Çözümlemesi)**, Kadim Yayınları, Ankara, 2005.

ÇEÇEN, Anıl, **İnsan Hakları**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2000.

ÇİĞDEM, Süheyla, **Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde Yasadışı Göç Sorunu**(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

DAĞI, İhsan, **Orta doğuda İslam ve Siyaset**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002.

DANIŞ, Didem- SOYSÜREN, İbrahim, **Sınır ve Sınır dışı**, Notabene Yayınları, Ankara, 2014.

DE TAPIA, Stephane, **New Patterns of Irregular Migration in Europe**, Seminar Report 12 and 13 November 2002 Council of Europe, Strasbourg,(2003),

DEMİREL, Cansu Akbaş, **Göçler Ülkesi** (Der: Lülüfer KÖRÜKMEZ-İlkay SÜDAŞ), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.

DEMİREL, Nuri, **Farklı Bir Platformda Sivil Toplum ve Türkiye**, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi** Sayı: 26, 145-164, Konya, 2011.

- DEMİRHAN Yılmaz, ASLAN Seyfettin, Birey ve Toplum, 2015, (Bahar 2015), Cilt 5, Sayı 9
- DUMAN Fatih, Sivil Toplum, (Edt: Mümtaz' er Türköne) **Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003.
- ERDOĞAN, M. Murat, "Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerle Birlikte Yaşamın Çerçevesi" **Türkiye' de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler, Tespitler ve Öneriler**, (Edt: ESEN, Prof.Dr. Adem; DUMAN, Mehmet), Wald Yayınları, İstanbul, 2016.
- ERDOĞAN, M. Murat, **Türkiye'deki Suriyeliler** (Toplumsal Kabul ve Uyum), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- ERDOĞAN, Murat, Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Uyum ve Kabul Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2014.
- ERDOĞAN, Mustafa, **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.
- ERDOĞAN, Mustafa, Sivil Toplum "Bir Kavramın Anatomisi" ,**Liberal Düşünce Dergisi** (10), 1998.
- ERSOY Melih, **Göç ve Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları, No:2,Ankara 1985.
- ERTÜRK, Devrim, Bireyden Cemaate Sivil Toplum (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2005.
- FAİST Thomas, **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.
- GELLNER, Ernest, **Conditions Of Liberty Civil Society and its Rivals**, London, 1994.
- GIDDENS Antony, **Sosyoloji**, (Çev. Şebnem Pala Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.
- GORDON, Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara,2005.
- Göç Terimleri Sözlüğü**, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (Editör: Bülent Çiçekli), 1211, 2009,Cenevre 19.

Göç ve Göç Yönetimi, T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın no:4, Ankara, Aralık 2013.

Göç Yönetiminin Esasları, IOM, Politika Makamları ve Uygulayıcılar için Bir Rehber, I. Cilt,1211 Cenevre 19

GÖÇER, İ., ÇINAR, S. "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri" **KAÜ İİBF Dergisi**, 6(10), 51-68. Kars, 2015.

Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar, Zeytinburnu Belediyesi (edt.): 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, İstanbul 2006.

Göçmenlerin Aynasından Türkiye, Saha,(Edt: GENÇ Fırat), Helsinki Yurttaşlar Derneği (Üç Aylık Süreli Yayın), Ocak, 2016.

GRAMSCI, Antonio, **Hapishane Defterleri**, Belge Yayınları (5. Baskı), İstanbul, 2007.

GÜLLÜPİNAR, Fuat, Göç Olgusunun Ekonomi- Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 4/Nisan, 2012.

GÜNEŞ, İsmail, Sivil Toplum Kuruluşları, **Son Baskı Dergi**, S: 5, 2004.

HAHN, Dorothea, Migration Within And Towards Europe A Challenge For Policy Makers In The 90's, *Refugee Studies Programme University of Oxford*, Queen Elizabeth House, 1991.

HEYWOOD, Andrew, **Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

HOCAOĞLU, Durmuş, Sivillik ve Demokrasi (Yeni Türkiye), Ankara, 1997.

<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/6615/226690.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi: 20.02.2017).

http://ec.europa.eu/enlargement/taix/dyn/create_speech.jsp?speechID=18388&key=74b2907bf88bad4321197e2d4c251c5f (1951 Cenevre Sözleşmesi) (erişim tarihi: 20.01.2017).

<http://mazlumder.org/tr/main/pages/hakkimizda-biz-kimiz/65> (erişim tarihi:20.2.2016).

<http://sgdd.org.tr/about-us/> (erişim tarihi:10.03.2017).

http://the_imperfect_planet.tripod.com/sorensenportfolio/id10.html (erişim tarihi: 10.03.2017).

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf (erişim tarihi: 12.02.2017)

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982ilkson.pdf> (Erişim Tarihi:15/12/2016).

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyede-stklar-ve-son-10-yil> (02.2.2017).

http://www.csgeb.gov.tr/media/3400/2016_temmuz_6356.pdf) (erişim tarihi: 12.2.2017).

<http://www.gazetevatan.com/-bizi-gondermeyin-oldururler374414yasam/videogaleri.gazetevatan.com/video-izle/videogaleri.gazetevatan.com/videoizle/Sahibineslik-eden-kurbanlikla-r-vDVIxGYXdVB2.html> (erişim tarihi:12.01.2017).

http://www.goc.gov.tr/icerik/genel-gerekce_328_330 (erişim tarihi: 10.08.2016).

http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (erişim tarihi:30.03.2017).

http://www.goc.gov.tr/icerik3/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadelesi_409_561_563 (22.08.2016)

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (erişim tarihi:30.03.2017)

<http://www.haberler.com/aile-bakani-suriyelilere-yapilan-yardim-yaklasik-8163571-haberi/> (erişim tarihi: 26.12.2016).

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1268485-wikileaks-nedir>(erişim tarihi:15.02.2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyede-suriyeli-siginmacilara-yonelik-almi-40294756>

<http://www.madde14.org/images/3/3e/Akhamm.pdf> (erişim tarihi:10.01.2017).

<http://www.meb.gov.tr/suriyeli-ogrenciler-icin-4-bin-200-ogretmen-almi-yapilacak-haber/12204/tr> (erişim tarihi: 28.12.2016).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf> (erişim tarihi:10.12.2016).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf> .(erişim tarihi:25.12.2016)

http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=185:tuerkiyede-iltica-alannda-calan-sivil-toplum-kurulularnn-sorunlar&catid=3:av-taner-klc (erişim tarihi: 26.12.2016).

http://www.ntv.com.tr/dunya/abnin-suriyeli-siginmacilara-yardimi-2-milyar-155-milyon-euroyu-gecti,gOWPa2fySkq-HgmTF_Varw (erişim tarihi: 10.12.2016).

<http://www.supporttolife.org/tr/projeler/> (erişim tarihi:24.12.2016).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5911a41951aa95.40458381

<http://www.umke.org/saglik-bakanligi/saglik-bakanligi-suriyelilere-saglanan-saglik-hizmetl-erini-acikladi-h8754.html> (erişim tarihi:25.12.2016).

<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationWallChart2015.pdf>

<http://www.unhcr.org/tr/11374-multeciler.html> (erişim tarihi: 10.01.2017).

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=5> (erişim tarihi:10.1.2017).

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=640> (erişim tarihi:10.01.2017).

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik195.pdf> (erişim tarihi: 24.2.2017).

<https://internationalmedicalcorps.org/turkey> (erişim tarihi: 20.02.2017).

<https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum> (erişim tarihi: 24.02.2017).

<https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-bolgelere-gore.aspx> (erişim tarihi: 10.11.2016).

<https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alaninagore.aspx> (erişim tarihi: 10.11.2016).

<https://www.egm.gov.tr/Sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx> (erişim tarihi:22.22.2016).

<https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>(erişim tarihi:22.02.2017).

<https://www.ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici> (20.01. 2017).

<https://www.ihh.org.tr/hakkimizda> (erişim tarihi: 20.01.2017).

<https://www.iom.int/migrant-stories/life-displaced-person-sudanese-camp> (erişim tarihi: 12.11.2016).

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/37-51.pdf> (erişim tarihi: 12.10.2016).

<https://www.youtube.com/watch?v=4J V2YcRXMVg> (erişim tarihi: 10.01.2017).

İÇDUYGU, Ahmet ve SİRKECİ İbrahim, “Cumhuriyet **Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri**”, 75. Yılda Köylerden Kentlere, Oya Baydar (Der.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

İÇDUYGU, Ahmet, and Kirişçi Kemal, Introduction Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

İÇDUYGU, Ahmet, Demographic Mobility over Turkey: Migration Experiences and Government Responses, *Mediterranean Quarterly*, (2004).

İÇDUYGU, Ahmet, Erder Sema, Gençkaya Faruk, Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023, Mirekoç, İstanbul, 2014.

İÇDUYGU, Ahmet, **Kentler ve Göç Türkiye, İtalya ve İspanya**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

İÇDUYGU, Ahmet, SyrianRefugees in Turkey The Long and Ahead, Transatlantic Council On Migration, 2015.

İÇDUYGU, Ahmet, **Türkiye’ de Kaçak Göç**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2004.

İÇDUYGU, Ahmet; MEYDANOĞLU, Zeynep; SERT, Deniz Ş. , Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası (CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), Tüsev Yayınları, Türkiye Ülke Raporu II), İstanbul, 2011.

İnsani Gelişme Raporu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2016.

KABASAKAL, Mehmet, Sivil Toplum ve Demokrasi (Denetçi Yeterlilik Tezi), T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara. 2008.

- KABOĞLU, İbrahim Ö., **Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)**, İmge Yayınevi, Ankara, 2002.
- KALAYCIOĞLU, Ersin, **Sivil Toplum ve Neo-patrimonyal Siyaset**, Global Yerel Eksende Türkiye (Der, A. Yaşar Sarıbay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- KAPANİ, Münici, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014.
- Karadağ, Ahmet; Usta Sefa, Avrupa Birliği'ne üyelik Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme, Sivil Toplum ve Sendikalar, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y. 2011,C 16, S.3,s 29-52.
- KARAKUŞ, Olcay, Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye' deki Sivil Toplum Kuruluşları (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006.
- KARPAT, Kemal, **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, (Der. M. Murat ERDOĞAN, Ayhan KAYA), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- KARTAL, Harun, Avrupa Birliğinin Yasadışı göç Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.
- KAYA Ayhan, **Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler**, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2014.
- KAYA, İbrahim, Uluslararası Hukuk, Birleşmiş Milletler ve Türkiye'deki Suriyeliler, Analist, Mart 2013, Sayı:25, 2013.
- KAYGISIZ, Ömer, AB'nin Dışsallaştırma Stratejisinin Türkiye'nin Düzensiz Göç Politikalarına Etkileri (Yüksek Lisans Tezi), Girne, 2013.
- KEANE, John, **Şiddet ve Demokrasi**, İmge Yayınları, Ankara, 2010.
- KEYMAN, Fuat, Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye (Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 4), İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2004.
- KIŞLALI, Prof. Dr. Ahmet Taner, **Siyasal Sistemler**, İmge Yayınları, Ankara, 1991.
- KIZILÇELİK Sezgin, **Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmesinin İnsani Olmayan Doğası**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

KOCALAR, Niyazi, Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’ de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi (S.B.E Kamu Yönetimi Anabilim Dalı), Konya, 2006.

KONGAR, Emre, **Demokrasi ve Laiklik**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.

KOSER Khalid and PINKERTON Charles, The Social Networks of Asylum Seekers And The Dissemination of Information About Countries of Asylum, Home Office London 2002.

KUÇURADİ, İoanna, Sivil Toplum Kuruluşları Kavramlar, (Türkiye’ de Sivil Toplum Kuruluşları-I, 3 Sempozyum, Sivil Toplum Kuruluşları, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Küreselleşme çağında göç kavramlar ve tartışmalar (Der.ÖNER S. Gülfer İhlamur, ÖNER N.Aslı Şirin), İletişim Yayınları İstanbul, 2015.

LEE, Everett S. “A Theory of Migration”, **Theories of Migration**, Ed. Robin Cohen, Edward Elgard Publishing, Cheltenham, 1996,

LEE, Everett S. “A Theory of Migration”, **The Journal of Demography**, Vol.3, No: 3, 1966.

LİPSET, S.M, **Siyasal İnsan**(Çev. Mete TUNÇAY), Teori yayınları, Ankara, 1986

LOCKE, John, **Hoşgörü Üstüne Bir Mektup (A letter Concerning Toleration)**, Liberte Yayınları, Ankara, 2005.

MACISCO, J. J., “International Migration: Issues and Research Needs”, Migration, Population and Redistribution Policies, (der.) Calvin Gold scheider, Westview Press, Summertown, 1992.

MAHÇUPYAN, Etyen, **İdeolojiler ve Modernite**, Patika Yayınları, İstanbul, 2000.

MARDİN, Şerif, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

MARKS Karl, **Kapital Cilt I**,(Çev. Alaattin Bilgi), Eriş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2003.

MARTİN, Philip and WİDGREN Jonas, “International Migration (Facing the Challenge)”, *Population Bulletin*, 2003, Vol:57, No:1

Meydan Larousse, Cilt.5, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981.

- MORİN, Edgar, **Demokratik Belirsizlikten Siyasal Ahlak Felsefesine Bir Uygarlık Siyaseti**, Om Yayınları, İstanbul, 2000.
- ONAT, Ferah, Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı (Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme), **Gazi üniversitesi İletişim Fakültesi Kavram ve Araştırma Dergisi** Sayı:31 Güz, Ankara, 2010
- ORHAN, Duygu Dersan, Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3 Sayı 1-2, 2013.
- Ortadoğu Durum Raporu, İpek Yolu Kalkınma Ajansı, Gaziantep, Ocak, 2011
- ORTAYLI, İlber, "Genel Göç Olgusu", Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, İstanbul, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, Yayın No:6, 8-11 Aralık 2005.
- ÖRS, Birsen, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- ÖZGEN Aslı Özge, Avrupa Birliği Göçmen Politikaları, Tarihsel Geçmiş ve Mevcut Durum (Tezli Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010
- ÖZGÜR, Ogün, Avrupa Birliği ve Yasadışı Göçmen/Mülteci Sorunu: Sınır Güvenliği ve Türkiye'ye Etkileri(Yüksek Lisans Tezi),İstanbul, 2013
- ÖZYAKIŞIR, Deniz, İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması (Doktora Tezi),Erzurum, 2012,
- Perruchoud, Richard and Redpath, Jillyanne, Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü, İkinci Baskı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM)
- PLATON, **Devlet**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999.
- POLATLIOĞLU, Aykut, Örgüt kuramları ve İletişim, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 17-4, Ankara, 1984.
- PORTELLİ, Hugues, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- RAVENSTEIN, E.G., "The Laws of Migration", Journal of the Statistical Society of London, Vol. 48, No:2, 1885.
- SARIBAY, Ali Yaşar, **Siyasal Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- SARIBAY, Ali Yaşar, **Siyaset Demokrasi ve Kimlik**, İz Yayıncılık, Bursa, 1998.

- SARTORİ, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2014.
- SAVAŞAN, Fatih, Uluslararası **Göç (Kamu Maliyesi Üzerindeki Etkileri)**, Gazi Kitabevi, Ankara 2007.
- SAVRAN, Gülnur Acar, **Sivil Toplum ve Ötesi (Rousseau, Hegel, Marx)**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.
- SAYLAN, Türkan, **Cumhuriyet'in Bireyi Olmak II**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2003.
- SCHUMPETER, Joseph A.,**Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**, Alter Yayınları, Ankara, 2012.
- SİRKECİ, İbrahim, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar İle İlgili Rapor, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi-İGAM, 2013.
- SKOCPO, Theda, Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique, **American Journal of Sociology**, 82(5), 1977
- SONJA, Haug, "Migration Networks and Migration Decision-Making", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 34, 2008,
- SUNAR, Lütfi (EDAM) , **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul,2005.
- ŞAHİN, Cengiz, "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", G.Ü, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2001.
- ŞAHİN, İsmail, DÜZGÜN, Oğuz, Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası, **Tesam Akademi Dergisi**, Temmuz, 2015. 2 (2). 167 – 195, ISSN: 2148 – 2462.
- ŞEN, Yağmur, Suriye' de Arap Baharı, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı. Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara.
- TAPLAMACIOĞLU Cengiz, **Genel Sosyoloji**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969.

- TATLIDİL E, “Yurt Dışı İşçi Göçüne İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, **Seminer Dergisi**, Sayı 23, 1984.
- TEKELİ, İlhan ve ERDER Leila, **İç Göçler**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara,1978.
- TEKELİ, İlhan, **Göç Ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.
- TİLLY, Charles, **Demokrasi**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007.
- TOKSÖZ, Gülay, **Uluslararası Emek Göçü (1.baskı)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tokuzlu, Lami Bertan, Yabancılar Ve Uluslararası koruma Kanununun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara, Uyuşmazlık Mahkemesi.
- TOURAINÉ, Alain, **Demokrasi Nedir?** , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- TOURAINÉ, Alain, **Modernliğin Eleştirisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.
- TRA2’ de göç olgusu sebep ve sonuçlar bağlamında analitik bir araştırma (Editör: Hüsnü KAPU), SERKA, 2012.
- TUNCAY, Mete, Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar (**Sivil Toplum, Düşün ve Araştırma Dergisi** Yıl:1, Sayı: 1), Atlas Yayın Dağıtım, İstanbul, 2003.
- TURA, Mehmet Ali, Çağdaş Demokrasilerde Sivil Toplumun Siyasal Sisteme Etkileri (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- TÜRK, Gül Dilek, Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme, **Marmara İletişim Dergisi** Yıl: 2016, Sayı: 25, 2016.
- Türkiye’nin Göç Tarihi,14.yüzyıldan 21.yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, (Edt: Erdoğan, M.Murat, Kaya, Ayhan), Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,2015
- UNAT, Nermin Abadan, *Batı Almanya’daki Türk İşçileri ve Sorunları*, DPT, Ankara, (1964).
- UNAT, Nermin Abadan, **Bitmeyen Göç (Konuk işçilikten ulus- Ötesi Yurttaşlığa)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

- ÜSTÜN, Nazlı, Schengen Antlaşması ve Geleceği, Konya Ticaret Odası, 1982.
- VERGİN, Nur, **Din Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.
- www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/.../Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf
f (erişim tarihi:6.11.2016).
- www.unhcr.org (erişim tarihi: 10.02.2017).
- YALÇIN, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.
- YAYLA, Atilla, **Siyaset Teorisine Giriş**, Liberte Yayınları, Ankara, 2002.
- YILDIZ, Özkan, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin Epistemolojik Düzeyi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004.
- YILMAZ, Aytekin, Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye, (**Yeni Türkiye Dergisi** Sivil Toplum Özel Sayısı), Sayı: 18, Ankara, 1997.
- ZLOTNİK, Haniya, Empirical Identification of International Migration Systems, International Migration Systems: A Global Approach, (editor: Kritz M. M., Lim L.L., Zlotnik H.), Clarendon Press, Oxford, 1992
- ZLOTNİK, Haniya, Past trends in International Migration and the implication for future prospect, in M.A.A International Migration into 21.century, Edward Elgar Pres, 2001.